

97 1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTÓ, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész)

Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / LÖVÉRI KUTYÁK

LÖVÉRI KUTYÁK

Kutya van a kertben, sőt a lövérkertekben is, panaszolja a Soproni Hírlap 1895. június 7-i száma és követeli, hogy a rendőrség tegyen már valamit a garázdálkodó kutyák ellen. Konkrétan 1907-ben egy Konyak nevű ebre panaszkodnak: „Egy idő óta az alsólövérek nyaralói körül egy hatalmas, farkas formájú kutya mutatkozik. Állítólag a Neuberger-féle tégláégető őrzésére tartják, de az állat állandóan a nyaralók között ténfereg és veszélyezteti őket. Az énekesmadarak biztonságáról gondoskodtak: a macskákat kitiltották a lövérekből, az emberekével azonban nem törődnek, azokat csak a Jóisten védi?”

Kérdés, vajon mit írt volna az újságíró, ha tudja Konyak titkát, hogy valójában nem kutya, hanem farkas volt. Muck András erdőmester kapta Csehországból ajándékba s nem tudván mit kezdeni vele, Neuberger téglagyárosnak ajándékozta. Az állat a családhoz szokott, de persze láncon kellett tartani, mert ha elszabadult, elcsavargott. Egy ízben csavargóútján cirkuszosok fogták el, maguknál tartották s talán artistát nevelnek belőle, ha a téglagyáros felesége véletlenül rá nem talál. A farkas az első hívó szóra rohant hozzá. Az állat egy évtizednél is hosszabb időn át élt a családnál, rangrejtve, mindenki vad kutyának hitte, pedig szelíd farkas volt.[100\(1\)](#)

1938-ban ismét panasz van a kutyákra, írja a Sopronvármegye február 12-én, veszélyeztetik az

idegenforgalmat, mert „túl sokat ugatnak a lövérekben. Ezért kiadták az utasítást a rendőrőrszemeknek, hogy amelyik kutya ugat éjjel, – annak a gazdáját fel kell jelenteni. Akit feljelentettek, arra Pekovits Artur városi büntetőbíró gondolkodás nélkül rásózza a tíz-húsz pengős bírságot”.

„No de van olyan is, hogy a lövér körül gyanús alak ténfereg s a kutya kötelességszerűen és folyamatosan ugat. A gyanús alakot el is űzi vele, de nem a rendőrt, aki már ’nyálazza is ceruzáját’. Hát igen, az emberek szólásszabadságát könnyű korlátozni, de mit csináljanak a kutyákkal? Kutyaszorító ez!”

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / A JÁNOS KÁPOLNA

A JÁNOS KÁPOLNA

A János kápolna talán azért olvad olyan békésen lövéri környezetébe, mert majdnem olyan, mint egy lövérvilla. A kápolna a városból került mai helyére, a Villa sorra. 1896-ig az Élőkapunál állt, a hívők annyira kedvelték, hogy sokszor be sem fértek mind, mise idején le kellett zárni az Élőkaput, az elzáró lánc még a harmincas években is látható volt.

98A kápolna kétszáz éves. Megépítését Primes Györgynek, a jobbágyfiúból lett soproni plébánosnak köszönheti, aki meggyőzte a konventet és híveit, hogy Nepomuki Szent János tiszteletére kápolnát kell építeni. A kápolna 1764-re fel is épült.^{[110\(2\)](#)} Ereկlyetartójában hitelesen Nepomuki Szent János, a gyónási titok áldozatának földi maradványai rejtőznek, ezt az ereկlyét adományozó prágai, Szent Vid templomának kanonoka, külön okmányban is igazolta.^{[111\(3\)](#)}

1896-ban az új városháza építésekor megnyitandó új utcának és az Élőkapu rendezésének a kápolna az útjában állott, elkerülhetetlenné vált a lebontása. Az akkori plébános, Poda Endre nem emelt kifogást a lebontás ellen, de azt kívánta, hogy a kápolnát a megnyitandó új utcában ismét állítsák fel.^{[112\(4\)](#)} A város és az építési bizottság véleménye szerint azonban a kápolna az új utcába építészetileg nem illett bele. Mivel új helyét közös megegyezéssel nem tudták kijelölni, a győri püspök hozzájárulásával abban állapodtak meg, hogy a város lebontatja a kápolnát, anyagát elszállíttatja a plébánia udvarára, fizet a plébánosnak ötezer-négyszázötvennyolc forint kárpótlást, kötelezi továbbá magát arra, ha a kápolnát újból felépítik, ingyen telket is adományoz.^{[113\(5\)](#)}

Évekig húzódott a vita a város és plébánosa között, hol legyen a kápolna új helye. Végre 1899. márciusában abban egyeztek meg, hogy a városi erdőben, egy Villa sorra néző telekre helyezik át. Az áttelepítést Schármár Károly építész bonyolította le, a kápolnát szinte teljesen régi állapotának megfelelően építette fel új helyén. Szeptember 17-én újból fel is szentelte Poda városplébános, utána nagy ebéd volt a Villa-vendéglőben, (ma Gyermekszanatórium).^{[114\(6\)](#)}

A városplébános és a konvent szerette volna Nepomuki Szent János névünnepeét, május 16-át a lövéri búcsú napjává avatni. Néhány éven át írtak is a lapok arról, hogy a városplébános a búcsú napján nagymisét olvasott a kápolnában, a Villa-vendéglőben zenés-táncos mulatságot tartottak s a lövéreket fellobogózták. A szokás azonban nem tudott meghonosodni, el is hagyták.^{[115\(7\)](#)}

1924-ben veszélyben forgott a kis kápolna. A helyi lapok aggódva adtak hírt arról, hogy a Neuberger téglagyár veszedelmesen vájja a lövérdomb oldalát. Az érdekelt tulajdonosok, főképpen a Villa sor lakói féltették házuk, kertjük épségét és kérték a várost, tegyen haladéktalanul intézkedést a János kápolna alatti domb „vandál pusztításának” megakadályozására.^{[116\(8\)](#)} A téglagyár be is szüntette működését és a csúszó

domboldalt a talaj megkötésére fenyőkkel ültették be, amelyeket a minapi parcellázások során „vandál pusztítással” – kivágtak.

Egy évvel később, 1925-ben ismét veszély fenyegette a kápolnát. A városban hírek keringtek arról, hogy a kápolnában tetten értek egy szerelmespárt pásztorórájuk legintimebb részénél. Mivel a szóbeszéd azt is tudni vélte, hogy a szerelmespár női tagja F. Lajos nyugalmazott ezredes Márta nevű leánya volt, s mivel a házasságon kívül folytatott szerelmi viszony a katonai becsületügyi kódex szerint súlyosan sérti a női becsületet, (a férfiakét nem, az edzettebb), megvédelmezésére az ezredes tizenegy soproni ellen rágalmazás miatt feljelentést tett. A tárgyaláson aztán nyilvánvalóvá vált, hogy a tanúk láttak ugyan huncutságokat a kápolnában, csak éppen azt nem látták egyikük sem, [99](#)ki volt a leány, illetve, az ezredes leánya volt-e. Ilyenformán a leány becsülete megmentődött, a papa ismét zavartalanul szivarozhatott és kártyázhatott a kaszinóban.[117\(9\)](#)

Azt, hogy valójában mi történt a kápolnában, csak a félhomályos sarokban álló Nepomuki Szent János tudta. No de ő hallgatott, már évszázadokkal előbb is azért végezték ki, mert állhatatosan tudott hallgatni a tudomására jutott bűnökről.

1. A régi, körülépített felsőlövéri csőszlak, ma rendőrőrszoba. A padlásajtós oromzat az eredeti épület homlokzata volt

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / A LÖVÉREK SZERZETESEI

A LÖVÉREK SZERZETESEI

Joggal nevezhetők a bánfalvi pálos barátok a lövérek szerzeteseinek. Kolostoruk itt állt Bánfalván, a lövérekkel szomszédos Kolostor-hegyen, aztán birtokosok is voltak a lövérekben huszonnyolc libra szőlő és jó néhány hold szántó erejéig.

A bánfalvi Kolostorhegy barlangjában 1441. év körül letelepedett egy remete és hamarosan kápolnát is épített ott, ahová a soproniak is szívesen ellátogattak. A kies kegyhely idővel annyira kedvelté lett, hogy 1481-ben Sopron város tanácsa a pálosok generálisától monostor alapítását kérte a Kolostor-hegyre. Az 1482. évben kelt alapítólevélben pedig házat, almáskertet, szőlőket és bizonyos pénzüsszeget (certam pecuniam dare) ígért a barátoknak.

100 Magánosok is hagyatkoztak az új kolostornak. Kémery grófnő már az alapítás évében egy bánfalvi malmát ajándékozta a barátoknak,¹¹⁸⁽¹⁰⁾ a kor végrendeletei között pedig alig akad olyan, amelyben ne hagytak volna földet, szőlőt, pénzt Szent Farkas kolostorának. A barátok gyarapodását bizonyítja, hogy 1528-ban megvesznek egy tizenhatod szőlőt a lövérekben.¹¹⁹⁽¹¹⁾

1529-ben megjelentek Sopron körül a török csapatok, ugyan csak Bánfalva községet, 1532 szeptemberében azonban a kolostorhegyi templomot és Szent Farkas kolostorát is úgy megpusztították, hogy a barátok a bécsújhelyi pálos kolostorba menekültek.

Mire a XVII. század elején a pálosok elhatározták, hogy ismét elfoglalják kolostorukat, a reformáció gyökeresen meg változtatta a város polgárságát. A romos klastrom újjáépítésénél már nem lehetett számítani az időközben evangélikussá lett egykori „kegyes patronus” segítségére. A kolostor helyreállítása ezért évtizedekig elhúzódott, bár a rend kapott támogatást II. Ferdinándtól, aki 1622-ben nyolc napos soproni tartózkodása alatt ötször látogatta meg az épülőfélben lévő monostort,¹²⁰⁽¹²⁾ és 1610 és 1643 között tetemes adományokkal segítik az Esterházy, Nádasdy és Csáky családok az újjáépítést, mégis az csak 1644-re fejeződött be.

Sopron városa és a rend viszonya nem a legjobb. 1616-ban a város szigorúan megintette a bánfalvi bírót, mert az a völgyi Mária Magdolna templomban megengedte a pálosoknak egy halott beszterelését, holott a templom ekkor az evangélikusoké volt.¹²¹⁽¹³⁾ 1651-ben Sopron városa a nádor előtt tiltakozott, mert a pálosok „bizonyos erdőrészeket kiirtottak”, az ügy még 1652-ben is folyik, a vármegyei esküdtek tanukat hallgatnak ki, a pálosok viszont tiltakoznak a nádornál, amiért Sopron városa eltiltotta őket az erdőrész használatától, holott erre nekik a régi hagyományok alapján joguk van. 1653-ban Sopron városa tiltakozik a bánfalvi atyák borkimérése ellen, ugyanakkor a pálosok azt panaszoják, hogy a város nem engedi saját boruknak malmukba való szállítását, (Sopronnak privilégiális joga volt saját területén idegen bor szállítását megtiltani). Súlyos ellentét keletkezik az alapítólevél ügyében is. Erről a fundacionálisról Sopron városa azt állítja, hogy meghamisították olyan betoldással, amely Sopront évi száz imperiális tallér fizetésére kötelezi és hogy ez az 1482. évi eredeti alapítólevélben már azért sem szerepelhetett, mert akkor még imperiális tallért nem vertek (csak 1517-ben). A per tizenhárom éven át folyt és végül 1666-ban megegyezéssel végződött.

Kiújul az ellentét, amikor a pálosok sörfőzésre adják fejüket, mert ez Sopron városának jelent konkurenciát. Ráadásul az atyák a város sörfőzőmesterét csábítják magukhoz s ami a legsúlyosabb: Sopron város fájával főzögették sörüket. A haragos tanács egyből kimondta : „den Patribus nit mehr Holzes geben,

als man ihnen bishero geben pflegte”,¹²²⁽¹⁴⁾ a barátok nem kapnak több fát, mint eddig, magyarul: sörfőzésre nincsen fa!

Az sem javítja a városhoz való viszonyukat, hogy az 1701–2. években a Kolostorhegy roppant nagy és sok ágra szakadó barlangpincéiben a barátok megengedik idegen borok raktározását, ezt a város annyira ellenzi, hogy még pincebért ¹⁰¹is hajlandó fizetni, semhogy idegen bort engedjen a város területére, „den Kellerzins lieber verschmerzen, als dass über der Stadt Territorium fremde Weine geführt werden” (1701. évi kgy. 3., 1702. kgy. 5. pontja).

A balszerencse is sújtja a barátokat. Amikor a város kapuiban hármás őrség (egy soproni, Tököly Imre egy kuruca és egy török) őrködött, védve a várost nem csupán az ellenség, hanem a szövetséges seregek túlkapásai ellen, 1683. július 8-án védtelen Kolostorhegyen a kósza tatár csapatok szétverték a bánfalvi templom oltárát és szószékét, pedig az Csányi János krónikája szerint (84. 1.) „Niederungarns schönste Canzel”, Alsó-Magyarország (helyesebben Nyugat-Magyarország) legszebb szószéke volt.

Rákóczi kurucaival sincs szerencséjük. Ismeretlen krónikaíró írja: „Ebben az esztendőben (1706) a soproni és bánfalvi vidéken portyázó Rákóczi-pártiak ellátogatának a monostorba és mindaddig nem távoztak, amíg a prior [Weinacht Andrásnak hívták] jól meg nem vendégelte őket. A pálos rend ellenségeinek nem vala sürgősebb dolguk, mint ezen eseményt a császári hadak parancsnokának, Blumberg bárónak, aki evangélikus vallású volt, tudomására hozni és természetesen a prior eljárásának olyan színezetet kölcsönözni, mintha a rendtagok a kurucokkal együtt éreznének, velük tartanának. Blumberg báró a kolostorba sietett és minden előzetes vizsgálat nélkül a priort vasra vereték, fogságba vetvén. Behatóbb vizsgálat azonban kideríté ártatlanságát s ezért ismét szabadlábra helyezték.¹²³⁽¹⁵⁾ Azzal is megvádolták a pálosokat, hogy harangjukkal jelezték a Sopronban lévő katonák helyzetét és hadállását, noha a gyanú elkerülésére a pálosok csak a közvetlen környezetükben hallható kis harangot használták.¹²⁴⁽¹⁶⁾

1714-ben a városi tanács, minthogy nem tudta megakadályozni azt, ami minden soproni szőlőtulajdonos előjoga, tudniillik, hogy saját borát kimérje, megtiltotta polgárainak a pálosok bormérésének látogatását.¹²⁵⁽¹⁷⁾ Feszült a viszony a pálos atyákkal azért is, mert nem szeretnek adót fizetni. 1754-ben, 1755-ben és 1761-ben a város végrehajtással, sőt árveréssel fenyegeti a rendet, ha nem fizet. A pálosok alkudoznak és főként arra hivatkoznak, hogy az ő adósaik is – adósok maradnak. Az adóhátralék jelentős lehet, mert kiegyenlítésére a somfalvi határban lévő Tiefwiese rétjüket 1200 forintért el kell adniok. Az 1753–4. évi Vermögens-Beschreibung szerint a rendnek ezidőben nyolc hold szőlője és negyven hold szántója volt.¹²⁶⁽¹⁸⁾

1786-ban II. József rendelkezésére a bánfalvi pálos kolostort is bezárják és az atyák az egykorú krónikás érzelmes tudósítása szerint „az elválás megható érzelmei között hagyták oda a kedves szent hajlékot”.¹²⁷⁽¹⁹⁾ Az evangélikus Bruckner Tófor azt állítja krónikájában (283. 1.) hogy maga II. József császár jött le Sopronba a pálos rend feloszlatására, „und hat selbst die Pauliner Pfaffen abgeschafft”, – de ez csak monda.

A kolostor egy ideig raktár, 1841-ben Rusztról a katonai kórházat telepítik az épületbe, 1857-ben a Sopronba érkező Ferenc József császár meg is látogatja. A soproni polgárok pedig panaszkodnak az őrszemélyzetre, mert az dézsmálja a lövéri szőlőket.¹²⁸⁽²⁰⁾ 1889-ben a kolostort Zalka János győri püspök vásárolta meg és 1892-ben a kármelhegyi apácáknak adta át.

¹⁰²A H. Szab. 11. kiad. 144. pontja szerint felszabadulás után a kolostor épülete szociális intézménynek

adott helyet.

1926-ban ellátogatott Sopronba Fráter Gellért magyar származású lengyel pálosbarát, ő volt az első rendtag, aki 1786 óta a bánfalvi kolostorba belépett. *Elmondta, hogy 1644-ben Sopronbánfalván gyűltek össze a világ összes pálosainak képviselői és ott hozták meg a szigorú rendi szabályzatot, a Constitutio Soproniensis, amelyet ki is nyomtattak és ma is érvényben van.* Eszerint az összes pálosrendek generálisa csak magyar nyelvű, magyar születésű és Magyarországon élő rendtag lehet. Ezért a lengyel pálosok, akiket II. József rendfelfoszlató intézkedése nem érintett, nem választhattak más generálist. A Constitutio szerint minden lengyel pálosbarátnak egyszer évente misét kell mondania Nagy Lajos magyar királyért.

A bánfalvi kolostor lengyel kapcsolatát valószínűsíti az, hogy a hegyi templomban van a czestochowai Fekete Madonna képének másolata. Fráter Gellért történetét a Sopronvármegye 1926. január 23-i és 27-i számában Parragi György írta meg.

A pálos Rendtörténet azonban másképp tudja az eseményeket. Szerinte a rendi constitutiókat 1643-ban készítették, (hogy hol, azt nem közli), VIII. Orbán pápa erősítette meg és Rómában nyomtatták ki. Az 1652. március 2-án Máriavölgyén összeült rendi definitorok gyomlátki ki nyomdahibáit és mondták ki az egész rendre kötelezőnek. Nincs szó benne sem Sopronbánfalváról, sem a „Constitutio Soproniensis”-ről, de nem szerepel a Soproni levéltár pálos iratai között sem.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / SEREGÉLYEK

SEREGÉLYEK

A seregély nem lövéri madár, a Fertő nádasaiban szokott nagy tömegben megjelenni, onnan rajzik ki a szőlőkbe, a lövériekbe is.

A seregély évszázados átok a szőlőkben. A Payr krónika írja (54. 1.), hogy az 1660-ik évben „haben die Starn grossen schaden gethan, dass man das lose vieh hat könen erwehren, haben auch den hirttern miessen lent zu hilff schikken, dass man das lose vieh können vertreiben”, vagyis a seregélyek nagy károkat okoztak és a csőszöknek segítséget kellett adni a madarak elűzésére.

1719. április 29-én szó van arról a város közgyűlésén, hogy Stuttgartban egy vadász hálót talált fel ellenök. Ez azonban már akkor sem volt újdonság. Marokkóban, Algírban és Portugáliában, főleg a Guadalquivir partjain évszázadok óta hálóval fogták az ott telelő seregélyeket, a stuttgarti nyilván onnan vette az ötletet.

1032. Lövéri gesztenyés az Alm mögött

Bár a háló drága, kétszázhuszonhat forint, a tanács megrendeli, mert a szőlőkár is nagy. A seregélyvadász (Starfanger) az év végével megérkezik és kioktatja a város balfi jobbágyait a háló használatára. Nehéz munka ez, 1720-ban egy pár csizmát, hat hajtófáklyát és hat libra gyertyát adnak különjuttatásként a hálókezelőknek. [129\(21\)](#) A hálókat is hamarosan javítani kell. [130\(22\)](#) 1748 szeptemberében például hatvanhat forint harminchárom krajcárt fizetnek Hans Klausnak és Stephan Badernek hálójavításért [131\(23\)](#), 1757 augusztusában új háló vételét határozza el a tanács, mert az „alte nicht mehr zu brauchen ist”, az öreg már [104](#)használatatlan. A bécsi Starnngarmacher, hálókészítő fantasztikus összeget, ötszáz forintot kér.

Szerencsére találnak olcsóbbat is, Johann Georg Player a háló mázsáját harminc forintért vállalja.¹³²⁽²⁴⁾

A háló azonban még így is drága, talán azért is térnek át a puskával való riasztásra. Ebben viszont a város számadásait felülvizsgáló királyi kamara köt bele, túl magasnak találja a város által elhasznált puskaor mennyiségét. Hasztalanul magyarázza a tanács felterjesztésében, hogy a puskaor nemcsak a vízkereszt, úrnapi és Mária Terézia császárnő vejének, Albert hercegnek soproni látogatásakor leadott üdvölvödlözésnél fogyott, nagyobbik részét a csőszök durrogtatták el, amikor a szőlőkben riogatták a seregélyeket.¹³³⁽²⁵⁾ A makacs királyi kamara azonban nem elégszik meg a magyarázattal, két év múlva ismét sokallja a felhasznált puskaort. Elképzelhető, hogy a királyi kamara holmi összeesküvést gyanít, ezért firtatja annyira a puskaor mennyiségét. Talán ennek a gyanúnak akarja elejét venni a város, mert újabb, terjedelmes felterjesztésben hosszadalmasan magyarázza, hogy a nagy puskaor pazarlás egyik oka a seregélyvadászat is. A seregélyek ugyanis éjjelre a Fertő nádasaiban telepednek le és ilyenkor elejthetők. Az éjjeli vadászat azonban nehéz mesterség és veszélyes is, szakavatott, bátor embert kíván és a puskaort sem lehet kímélni, hiszen az ingatag madárfogó csónakból (Zille Staarfängen) kell löni.

Lehet, hogy a város a királyi kamara konok akadékoskodásai miatt tér ismét vissza a madárfogó hálózathoz. Bár ezután hosszú időn át nincs szó az iratokban seregélyekről, ez azonban nem jelenti azt, hogy azok elmaradtak, vagy sikeres védekezésmódot találtak ellenük. Nem volt eredményes az a szélkelep sem, amelyet egy soproni bádigos szerkesztett és amely forgásával csengettyűket szólaltatott meg. A madarakat csak rövid ideig zavarta, aztán megszokták. Az 1900. évi polgármesteri jelentés szerint a mezei csőszöket a forgópisztoly mellett elöltöltő pisztollyal is ellátták a seregélyek zavarására.

1925-ben a város szőlőire olyan hatalmas seregélycsapat támadt, amely Conrad Lajos gazdasági felügyelő állítása szerint „valósággal elhomályosította a napot”. Farkas István akkori polgármesterhelyettes éppen abban az időben vadászott a Fertő mellékén s rá is lőtt a seregélycsapatra. Első lövésére tizenhét, a másodikra negyvenhárom madarat szedett le, ami mutatja, hogy a csapat ha nem is homályosította el a napot, – de tekintélyes nagyságú volt.¹³⁴⁽²⁶⁾

A seregély Tirolban és Stájerországban fészkel, ott hasznosnak is tartják, mert rengeteg rovar, férget eszik ő is, meg fiókái. „Szüretelni” azonban Sopron környékére jön. Tudósok számára is rejtély, honnan tudja a madár, mikor kezd érni a soproni kékfrankos ...

A lövéri szőlők kipusztulásával eltűnt a lövérből.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / A HÁBORÚS LÖVÉR

A HÁBORÚS LÖVÉR

Az egykori Lövér falu nem a békének épült Sopron környékének talán legbékésebb helyén. Lakói, a királyi nyilazók katonai őrszolgálatot teljesítettek és nem valószínű, hogy a várat támadó ellenség a falut megkímélte volna. A vonatkozó adatok azonban nagyon gyérek.

Tudjuk, hogy a tatárok nem jutottak el Sopronig és az előlük menekülő Rogerius váradi kanonok háborítatlanul írhatta meg a róluk szóló Carmen ¹⁰⁵miserabile-jét Sopron várában. De már 1273. október 3-án háborús világ volt Sopron környékén, II. Ottokár cseh király jelent meg a város alatt és 14 faltörő gépével, no meg Péter várnagy árulásával, elfoglalta a várost és vele együtt bizonyára a Lövér falut is.¹³⁵⁽²⁷⁾ A lövéri nyilazóknak a városba való betelepítésével a falu lassan elnéptelenedett, Hunyadi János és

Mátyás hadjáratai alatt már lakatlan lehetett s idővel egyszerű dűlővé lett.

3. A Lővér fürdő

Amikor a törökök 1529-ben és 1532-ben megjárták Sopron környékét meg az urbéres falvait, a Lővér dűlő szőlőiben és gyümölcsöseiben is garázdálkodtak. Bizonyos, hogy amikor 1605. május 18-án Németh Gergely hajdúvezér Nezsideréről jövet megszállta a város környékét, katonái megjárták a Lővér dűlőt is, sok kárt ott nem tehettek, szőlő és gyümölcs még nem érett és a város elleni egyetlen támadásukat is a Lénárt domb felől indították.

Hogy 1683-ban milyen világ lehetett a lövérekben, azt nem csupán a pálos templom oltárának és híres szószékének elpusztítása jelzi, hanem az is, hogy a tatárok szeptember 1-én megtámadták a Löwer-Wiesen dolgozó bánfalvi „Unterthan”-okat és el is hurcolták őket.[136\(28\)](#)

Rákóczi szabadságharca idején a lövérek mozgalmas napokat éltek és ezekről már több adat szól. Károly Sándor 1704. január 24-én jelent meg Sopron alatt és csapatait a környező falvakban, főképpen Bánfalván szállásolta be. Ezt látva a városi tanács február 1-én elrendelte, hogy a városfalakon kívül minden [106](#)kerti épületet, „Lusthaus”-t bontsanak le.[137\(29\)](#) Ebben a kurucok is segítettek a soproniaknak, ők azonban nem vesződtek a bontással, a Csayka és Fritsch kert „Lusthaus”-ait egyszerűen felgyújtották.[138\(30\)](#) Február 2-án nagyobb kuruc csapat „jött elő” a kis (alsó) lövérekből, de amikor a városból moszarakkal löni kezdték őket, ismét elszéledtek, egy lovukat azonban elvesztették.[139\(31\)](#)

1704. március 17-én, egy hétfői napon vaklárma riasztotta az Újteleki kapu őrségét. A lövérek közül egy „kuruc” vágtatott ki, fához kötve lovát, gyalog jött a kapuhoz, ahonnan néhány lovas polgár, freireiter elébe ment és lovával együtt bekísérte a városba. Itt derült ki, hogy a kuruc igazában nem is kuruc, hanem

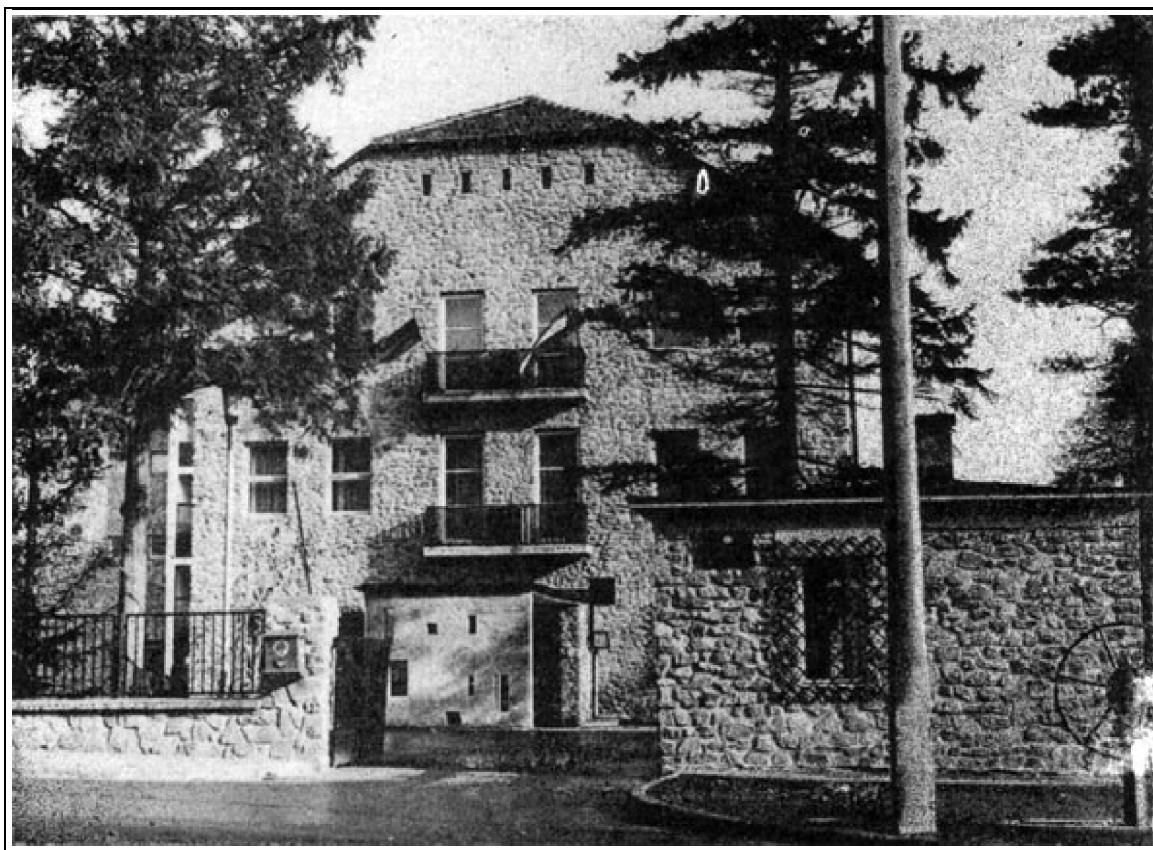

osztrák ember, aki szerencsésen átjutott a kurucok gyűrűjén. A városparancsnok hosszan elbeszélgetett vele és végül még a lovat is megvette harminc rajnai forintért. [140\(32\)](#)

Egy héttel később a lövéreken át felvonuló soproni freireitek szénát és szalmát zsákmányoltak a Bánfalván tanyázó kurucoktól. Nagycsütörtökön híre jött, hogy a bánfalvi kurucok száznolcvan, élelmiszerrel megrakott kocsit és számos állatot akarnak útnak indítani. A soproni freireitek azonnal megindultak, de elkéstek, mert a szállítmány már elindult Somfalva felé. A bánfalvi kurucok látva, hogy a városbeliek készülnek a kocsik megtámadására, kitörtek a faluból, amikor azonban észrevették, hogy a városból egyre több lovas és fegyveres özönlik, először visszavonultak a falu házaiba, majd a túlerő ellen a hátsó kerteken át az erdőbe menekültek. A soproniak üldözőbe vették őket s negyven kurucot megöltek, a soproniaknak csak egy halottjuk volt, a „lutherista Stephan”, akit a fején sebesített meg egy kuruc csákány és sebébe bele is halt. Súlyosan megsérült a lábán egy horvát suszter is. Noha a védelem nélkül maradt kocsikat a kismartoniai már erősen fosztogatták, a soproniak is nagy zsákmányhoz jutottak. Számtalan ökröt, tehenet, lovat, ötven borjút, búzát, hetven mázsa lisztet és még sok egyebet szereztek; a kezükre jutott élelmiszer olyan sok, hogy aznap nem is tudták beszállítani a városba. [141\(33\)](#) Bruckner Tófor krónikája az esetet hasonlóan írja le, de ő harminchét kuruc és öt soproni halotról tud (238. l.).

1704. június 21-én mozgolódtak a kurucok, kisebb-nagyobb csapatok mutatkoztak a városfalak körül, különösen a lövéri szőlőket és gyümölcsösöket nyargalták be. A városfalakhoz nem merészkedtek túlságosan közel, mert onnan mozsarakkal közéjük lőttek. 1704. augusztus 12-én este felé meglepetésszerűen kimentek a lövérek felől és a soproni polgárok harmincöt ökrét elhajtották. Az üldözésükre indult dragonyosok és freireitek még Bánfalva előtt beérték őket és az állatokat visszavették tőlük. Közben a kurucok egy soproni szolgaleányt, Unger Hieselt olyan súlyosan megsebesítették, hogy két nap múlva sebébe belehalt. Egy Mihály nevű ácsot elfogtak és magukkal vitték. A dragonyosok üldözték a kurucokat, de az elhurcolt embert nem tudták kiszabadítani, mert a nyékiek lezárták a vásártéri sorompókat előttük. [142\(34\)](#)

Az 1706. január 6-i nagy támadások után, amikor a lövérek végében lévő Lange Zeil Graben felől rohamozó kurucok már-már feljutottak a külső várfalra, de onnan az utolsó pillanatban ismét visszaverték őket, nem próbálkoztak [107](#)komolyabb támadással. Benyargalászták ugyan a környéket, s kisebb-nagyobb csetepaték „Scharmützel”-ek és zsákmányolások voltak, mint 1706. április 15-én, amikor az alsólövérekben Acsády István fuvaros embereitől három lovat vettek el, a negyedikkel az egyik szolgaleánynek sikerült elmenekülnie, egy kapást pedig fejbevertek, de a seb nem volt súlyos. [143\(35\)](#) 1706. év folyamán a kurucok nagy károkat tettek a lövéri gyümölcsösökben és szőlőkben. Aki tíz-tizenöt akó termést remélt lövéri szőlőjéből, alig kapott négyet-ötöt. [144\(36\)](#)

4. Gyermekszanatórium a Lővérekben

Ezután hosszú ideig nem zavarta harci zaj a lövér békéjét. A napoleoni csapatok megszállása kevésbé érintette, mert a franciák főleg a várost és az Anger rétet szállták meg és táboruk a Hutbiegel szántókon volt. Az első világháborút is zavartalan békében élhette meg a lövér.

Nem így a második háborút. Először Bánátból Németországba „visszatérő” német menekülők lepték el. Aztán bomba is hullott a lövérekben, az amerikaiak még a Károlymagaslatot és Lövérszállót is megdobálták, állítólag a lövérekben székelő magyar fővezérséget keresték.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / BÁNFALVIAK

BÁNFALVIAK

Lövérünkben, a szomszédoknál, ismerősöknél mindig bánfalviak végezték a kerti munkákat. Talán maradványa volt ez annak a régi hűbéri viszonyoknak, amely Bánfalvát az egykori Zuant, Wondorfot, 1277-től 1848-ig hűbéres faluját [108](#)Sopron városához fűzte. A hűbéri viszony a város és falvai között sohasem volt annyira kíméletlen, mint a nemesi földesúr és jobbágya között. A városi számadásokban lépten-nyomon bukkan fel adat arra, hogy a város a robotban végzett munka jutalmául borralalót, „trinkgelt”-et adott. A bánfalviak is kaptak belőle.

1464-ben „zw vertrinken den pawren von Wandorff, dass see stuen gefuert haben zw den Fleyschpencken”, Joachim János polgármester tizennyolc dénárt ad innivalóra a bánfalvi parasztnak, amiért a mészárszékhez követ fuvaroztak.¹⁴⁵⁽³⁷⁾ 1498-ban nyolcvan dénár borralalót kapnak, amiért a szőlőkben dolgoztak és mert ácsgerendákat hoztak a csapóhidakhoz. Külön négy solidus hat dénárt, mert ott segítettek is.¹⁴⁶⁽³⁸⁾ 1504-ben a rákosi szőlők első megkapálásáért kapnak tizenkét dénárt „zuuertrinken” meginni.¹⁴⁷⁽³⁹⁾ 1522-ben a lövérekkel szomszédos Hof dülő szőlőinek megművelését jutalmazza a bánfalviaknak a város harminckét dénár „trinkgelt”-tel.¹⁴⁸⁽⁴⁰⁾

Bánfalviak munkálták meg nemcsak a város, hanem magánosok lövéri szőlőit, földjeit már a középkorban is. 1468-ban Eilinsgrab Farkas soproni polgár végrendelkezik vagyonáról, többek között „X jewch akhers gelegen am Leberperg, nebem Wandarffer Weg, die der Jokel Plasweter von Wandarff pawt”, azaz a Lövérhelyen, a Bánfalvi út mellett fekvő tíz hold földjéről hagyatkozik, amelyet a bánfalvi Jokel Plasweter művel meg.¹⁴⁹⁽⁴¹⁾

Az 1737. évi tanácsjegyzőkönyv szerint Dobner Nándor Sebestyén kívánságára Degendorfer Vencel bánfalvi alattvalót, „Unterthan”-t kötelezik a tanács előtt bizonyító eskü letételére. Arra kell megesküdnie, hogy Dobner úr lövérebe, a harminc gödörbe a szükséges trágyát kifuvarozta, ennél fogva nem tartozik semmivel.¹⁵⁰⁽⁴²⁾

A bánfalviak lövéri munkájáról olvashatunk Petz Dániel krónikájában is.¹⁵¹⁽⁴³⁾ Az 1781. november 11-i feljegyzés szerint a krónikaíró megállapodott a bánfalvi Hackstockkal, hogy az egész lövéret felássa két forintért. December 23-án ki is fizeti neki, harminc krajcár borralalóval.

Dolgoztak a lövérekben a bánfalviak saját maguk is. Az 1798–9. évi összeírás szerint tizennégy bánfalvinak volt a Löwer dülőben ingatlana, köztük háromnak gyümölcsöse, összes lövéri szőlőbirtokuk pedig negyvenkilenc és fél libra, mintegy két hold, továbbá hat és fél hold szántó. Ötven évvel később, 1848–49-ben már harmincnégy bánfalvinak van ingatlana a Lövérekben, tíznek gyümölcsöse, szőlőterületük ekkor már százötvennyolc librára, majdnem hat holdra nőtt, szántóik pedig hét és fél holdra.

A bánfalviak lövéri munkájáról Főző Géza ír „A soproni vidék gyümölcsöseinek származása, nevük eredete” című tanulmányában:¹⁵²⁽⁴⁴⁾ „Tehetősebb soproni lövértulajdonosok kertjeit főleg bánfalvi munkások gondozták. Ők voltak a környék „képzett” pomológusai.” Főző arra céloz, hogy a bánfalviaknak mint ¹⁰⁹gyümölcskertészeknek nem a legjobb volt a hírük. Ragaszkodtak elavult, túlhaladott módszereikhez, az oltás és szemezés elemi ismeretén kívül a gyümölcs nemesítéséhez vajmi keveset értettek.

Ma már a bánfalviakból (ki tudja, miért) „kertvárosi” soproniak lettek, az egykori hűbéres község egyenrangúvá vált korábbi gazdájával. Kerti munkásra a lövéreknek nincs szüksége – város lett.

5. A Csepel-üdülő (az egykori Lővér szálló)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / A LÖVÉR SZÓ VITÁJA.

A LÖVÉR SZÓ VITÁJA.

A „lövér–lövér” szó körül keletkezett vitában még a világtörténelem hírhedt „homouzion-homoiuzion” ’i’ betűjénél is kevesebből volt szó: csupán egy ékezetről. Száz éven át vitatkoztak laikusok és tudósok arról, hogy a szó melyik formája helyes, a német eredetű löver-e, vagy az ékezetes magyar, a lövér. Bár a tudomány számára a vitának számtalan vonatkozása van, a laikust csak az érdekelte, melyik volt előbb, a magyar lövér vagy a német löver. Hogy miért, azt Bakonyi-Ráhel László a Soproni Hírlap 1933. augusztus 4-i számában nyíltan meg is írta: „A lövér szóval azt is bebizonyítottuk, hogy az Árpádok idejében itt magyarok laktak és a német jövevények csak később telepedtek meg.” 1933 Hitler uralomra jutásának éve, amikor már kezd reálissá válni a Sopront is érintő pángermán veszély: valamennyi németlakta terület egyesítése a Reich-hel.

Ma már nem vitatott, hogy a szó latin–magyar formája, a „terra Lwer” bukkan fel először, 1265-ben mint a Sopron melletti királyi saggitariusok telepének neve. 1277-ben a telep lakóiból soproni polgárok lesznek.¹⁵³⁽⁴⁵⁾ A szó német alakja, a Leber-Lewer csak 125 évvel később, 1390-ben tűnik fel a középkori okmányokban, először Ofner Péter végrendeletében, aki miscalapítványt tesz ¹¹⁰és arra két szőlőjét köti le, közülük az egyik a Lővérben van „unter den Lebaern”.¹⁵⁴⁽⁴⁶⁾ Tehát a magyar Lwer-Lövér forma volt elsődleges ezen a tájon, de ez felveti azt a kérdést is, miképpen volt lehetséges, hogy mégis a német forma

vált használatossá.

A XIV. század folyamán a Lővér falu nem csupán elnéptelenedett, hanem valószínűleg romba is dőlt s a tájék neve egyszerű dülőnévvé lett. A több hullámban betelepülő németek hoztak magukkal egy „Leber-Lewer-Lebaern” hangzatú szót, amely helyet jelölt meg s ezért a betelepülők könnyen azonosíthatták az itt talált magyar hangzású dülőnévvel. Idővel aztán a német szóforma elfeledte a magyar eredetét. Ez a folyamat eléggé gyakori, a tudomány népetimológiának nevezi. Mivel pedig az újkor elejére (a Habsburgok németesítő intézkedéseinek következményeként) Sopron lakossága elnémetesedett, a magyar Lővér szó is egyre inkább feledésbe merült.

A lővér szó körül keletkezett vitát dr. Mollay Károly és Maár Károly foglalták össze „A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai” című értekezésükben.¹⁵⁵⁽⁴⁷⁾ Ebben kimutatják, hogy a lővér szó már 1869-ben szerepel egy Gassen und Häuser-Schema-ban, mint Alsó- és Felső-Lővér. A magyar eredet mellett tör lándzsát a krónikaíró várostatya, Dörfler György is 1889-ben: „von diesen sagittarii, deutsch Bogenschützen, ungarisch 'Lövérek' stammt jedenfalls das heutige Wort Löwer.”¹⁵⁶⁽⁴⁸⁾ A cikk ismerteti Nagy Imre, Szalag József, Csánki Dezső a szó magyar eredetét bizonygató írásait s Király József Pál, Bella Lajos, a krónikaíró Schuster Károly a szó német eredete mellett állást foglaló cikkeit. Megemlíti Melich János összefoglalását 1926-ban, ő az összes, lővérré vonatkozó oklevelek adatai alapján megállapította, hogy a szó az ó-magyar lünei-lövi ige származéka, tehát magyar eredete kétségtelen.

A vita századunk harmincas éveinek elején lángolt fel igazán Krisch Alajosnak, az egyik németnyelvű soproni lap szerkesztőjének cikkeivel.¹⁵⁷⁽⁴⁹⁾ Krisch voltaképpen nem is a lővér szó eredetét próbálta megmagyarázni, hanem az „alafás”¹⁵⁸⁽⁵⁰⁾ elnevezés értelmezéséért írta cikkét s csak úgy mellékesen jelentette ki, hogy a lővér szó nem a régi magyar luerből származik, de nem is a német Leber-Lewerből, hanem valójában ó-besenyő eredetű. A Sopron környékére érkező besenyők – úgy tudja Krisch Alajos, de hogy honnan, azt nem árulja el –, ugorokat is hoztak magukkal. Az ugorok a városon kívül [!], a Lävä-ken (Lävä finnül levegőt jelent) telepedtek le. „A Lävä-Luer területén lévő pásztorkunyhókból nyárilakok lettek s ezért még ma is hagyomány a lövérekben, hogy a házak nem tömör, hanem könnyed stílusúak!”

Krisch cikkére a nevét Bakonyira magyarosító Rábel László, a Soproni Hírlap volt főszerkesztője igen éles hangon válaszolt, Krisch állításait nevetséges és alaptalan fantáziálásnak nevezve. Krisch ezért becsületsértési pert indított ellene, amely a helyi törvényszéken kívül a győri ítélőtáblát, sőt a Kúriát is megjárta.

¹¹¹A harcos amatőr-nyelvész Bakonyi-Rábel megtámadta Heimler Károly akkori városi főjegyzőt is 1934-ben azért, mert az erdei forrásfürdő kapujára Lővér és nem Lővér-fürdőt íratott ki, 1935-ben pedig azért, mert a Sopronba látogató fővárosi újságírókat helytelenül tájékoztatta, azt állítván, hogy a lővér szó magyar eredete még nincs kétségtelenül bebizonyítva. Heimler Károly mindkét esetben higgadt fölényel utasította vissza Bakonyi-Rábel támadásait mondván, hogy ő nem nyelvészkedett, hanem tájékoztatott s ehhez hozzátartozik valamennyi állítás ismertetése.

A vita nevetségessé fajulását jól mutatja dr. Laehne Vilmosnak a Sopronvármegye 1935. május 4-i számában megjelent, Rábelt megfricskázó verse:

*Voltak népvándorlási zavarok,
Suprunba is eljöttek az avarok.
Mikor az első avar a városba ér,*

*Kérdi őt egy derék ponciktér:
„Freund, seit Ihr epper magyarisch?”
„Tu Tepp ! Frag net so narrisch,
Mir san erst d’ avarisch !”
Innen származik a Warisch.*

„Barátom, úgy-e ti magyarok vagytok?” / „Te hülye! Ne kérdezz ily bolondot! / Nem tudod, hogy előbb még jön az avar is?” / Hát innen származik a szó, hogy Warisch.

Bakonyi-Rábel sem hagyta magát, a Sopronvármegye 1935. május 7-i számában versre verssel felel:

*Kérdi az avar: „Kik vagytok ti poncichterek?”
Felel a poncichter:
„Seit Erdesehöpfung,
Oder noch früher,
Besitzen wir all’ die Lewer
Unser Schedl echt Bawarisch,
Davon kimmt der Name Warisch.”*

„mióta a világ megteremtett, / Sőt még előtte is jó idővel / Mienk volt itt minden löver. / S mert kobakunk igaz bajuvár is, / Hát innen a név, hogy Warisch.”

Hozzászolt a vitához az akkori miniszterelnök, Gömbös Gyula is, kijelentette, hogy a lövér szót ő „erőltetettnek” tartja. Papp Kálmán városplébános (a későbbi győri püspök) az 1933. szeptemberi városi közgyűlésen azt javasolta, – stílusosan – hogy a „misztikus lövér szó” helyett a házszámtáblákon használják a löver elnevezést (mintha ezzel a probléma egyszeriben megoldódott volna). Egy tréfáskedvű városatyá ugyancsak a városi közgyűlésen kijelentette, ő majd csak akkor mond lövért a löver helyett, ha a Rábelt Rábélnak hívják. (Állítólag Rábel László annyira szívére vette a tréfát, hogy ezért magyarosította meg a nevét.) Egy magát megnevezni nem akaró soproni – amint később kiderült – tréfából Löwy Árpád álnéven azt kérdezte a Soproni Hírlaptól, nem magyarosíthatná-e meg nevét „Lövér”-re.¹⁵⁹⁽⁵¹⁾

¹¹²A vitában még olyan európai rangú tudós is tollat fogott, mint Thirring Gusztáv. Azt ajánlotta, ha már a lövér szónak van latin, német és magyar értelmezése, miért ne a magyart válasszuk?¹⁶⁰⁽⁵²⁾

Egyes vitázók a franciából próbálták leszármaztatni a szó eredetét és Napóleon 1809. évi megszálló hadjáratával hozták kapcsolatba, amikor a francia gránátosok meglátva a zöldellő lombos vidéket, állítólag csodálkozva kiáltottak fel: „Lieu vert”, zöld hely, környék.¹⁶¹⁽⁵³⁾ Ez persze éppen olyan alaptalan, mint a finn lävä verzió.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / NÉPETIMOLÓGIA.

NÉPETIMOLÓGIA.

A Neusiedl am See burgenlandi területben, Edelstal mellett, van egy Lebern-Lebarn nevű község. Josef Klampfer „Das Land um den Neusiedlersee” című könyvének 54. lapján ezt írja róla: „Lebern, Lebarn, bei Edelstal. Öder Turm oder Heidenturm, Rest des Kirchturms noch vorhanden. Schon 1527 Wüstung”, a 90.

lapon pedig: „Um 1400 durch die Scharfenecker von Österreich an Ungarn gebracht”. A község tehát 1400 után a Scharfeneckerek révén Magyarországhoz tartozott.

Adó-, bor- és gabonadézmajegyzékek igazolják, hogy 1424. évtől kezdődően a Scharfenecker család Sopron déli külvárosában adózott. Névszerint János, Márton, Gengel és Farkas nevű tagjai szerepelnek az 1424–1442. évek közti időszakban. Tudjuk róluk, hogy ők sem kivételek, a város erdőszolgái az ő nevüket is feljegyezték nem is egyszer, amikor a tilos erdőről „2 roz I”, két lóval egy-egy fuvar fát „hoztak”. Az 1430. évi jobbágyösszeírásnál feljegyzik a család Pruch Gylig nevű zsellérét. A 15. század második felében Lénárt, Pertel és Bálint (Wälant) nevű tagjai fizetnek adót Sopronban.

Mivel a Scharfeneckerek – csekély kivételtől eltekintve, – a quartale quartum, a negyedik fertály negyedik Ansagjában (kerületében) majdnem mindig a Lebergasse lakói mellett vannak felsorolva, valószínűleg ők is a Lebergasseben laktak, vagy ha nem ott, akkor a közelében, például a Lange Zeilen.

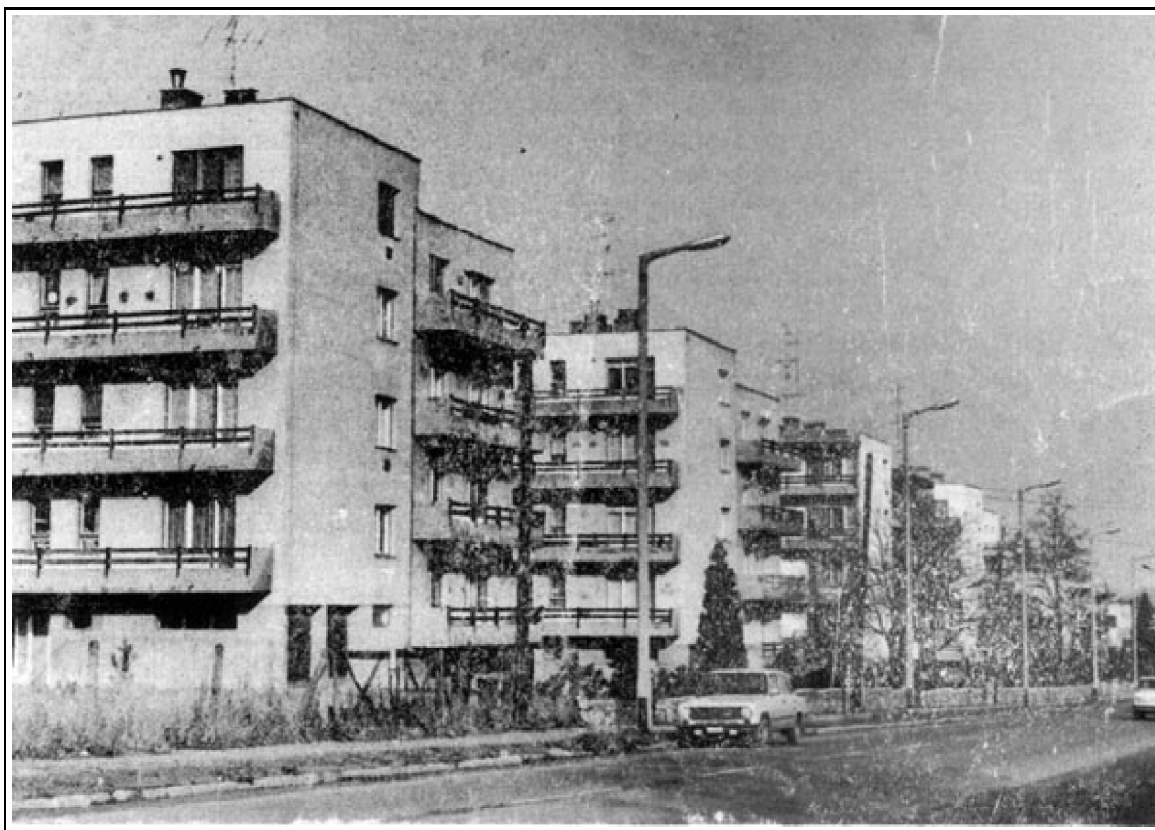
A Lebergasseről úgy tudjuk, hogy az egykori Lövér falu felé vezetett.

Igen valószínű, hogy a Scharfeneckerek az 1527-ben már romokban heverő Leber falura, emlékezve, a Sopron határában elterülő romos Lövér falut nem Lövérnek, hanem Lebernek mondták, bár nem tudták, hogy ezzel a tudomány által népetimológiának nevezett folyamatot valósítják meg.¹⁶²⁽⁵⁴⁾

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / LÖVÉRI EMBEREK.

113 LÖVÉRI EMBEREK.

Csatkai Endre a lövérekről írva, megemlékezik egy Goldner Mihály nevű belső tanácsosról, aki a XIX. század elején élt (1811-ben halt meg) és arról volt nevezetes, hogy rendszeresen nagy sétákat tett a lövérekben és hogy a séták igen kedélyesek voltak.¹⁶³⁽⁵⁵⁾ Társaságához tartozott Kis János, a költő-püspök és Gamauf Teofil, akinek huszonnégy kötetre rúgó feljegyzései a helytörténeti kutatás kincsesbányája.

6. A Szabadság körút, nem éppen „villaszerű” beépítéssel

Lövéjáró volt Slachta Etelka is, a későbbi Szekrényessy Józsefné. 1839. július 25-én írja naplójába: „Délután a lövéren át a tanulók kútjához (Deákkút) találtam igen szép, kellemes utat”. Szeptember 17-én a lövéren át a Streu- (Alom) hegyre ment, ahol „felséges napja” és „igen kies kilátás”-a volt.¹⁶⁴⁽⁵⁶⁾ Az idézeteket még hosszan lehetne folytatni.

Csatkai Endre állítja azt is, hogy Frankenburg Adolf, „Petőfi, Jókai, Tompa szerkesztője”, a soproni irodalmi kör névadója volt a lövéri nyaralás úttörője. 1868-tól 1881-ig, Budapestre költözéséig mindig a Lándzséri út 1. szám alatti lövérházában nyaralt.¹⁶⁵⁽⁵⁷⁾ Lövéri embernek számít a városszépítő Flandorffer Ignác is, aki 1865-ben eladja Löwerackerje egy részét, hogy telke maradékán még ugyanabban az évben felépítse lövérházát.¹⁶⁶⁽⁵⁸⁾

¹¹⁴A lövérek fejlesztésének jelentős személyisége Nelky József (1846–1907) ügyvéd, maga is lövérlakó, éveken át a „Löverbizottság” elnöke és a bizottság majd minden jelentősebb kezdeményezésének elindítója. Ő veti fel a fürdőház gondolatát,¹⁶⁷⁽⁵⁹⁾ a lövéri közlekedés megoldására a villamosvasút kiépítését,¹⁶⁸⁽⁶⁰⁾ szorgalmazza a lövéri postaszolgálatot¹⁶⁹⁽⁶¹⁾ és résztvesz a lövérszabályrendelet korszerűsítésének előkészítésében.¹⁷⁰⁽⁶²⁾ Ő vezeti be azt a szokást, hogy a „Löverbizottság” tagjaival évente bejárást tart a lövérekben és személyesen hívja fel a lövértulajdonost – ahol szükséges – kertje rendbetételére, sövénye megnyesésére.¹⁷¹⁽⁶³⁾ A „Löverbizottság” többször is szavaz meg munkájáért köszönetet.

Hasonló egyéniség dr. Hajnal Endre is, aki 1908-ban Nelky József utódként lesz a „Löverbizottság” elnöke (1896 óta alelnök volt). A „Löverbizottságban” főképpen a gyümölcstermelés megjavítását és a

lövéri utak karbantartását szorgalmazza. A gyümölcsstermelés érdekében 1907 tavaszán a Soproni Naplóban cikksorozatot közöl a kártékony rovarok, főleg az igen elszaporodott galagonyapille elleni védekezésről saját tapasztalatai és megfigyelései alapján. 1913. májusában újabb cikksorozatot indít a lövéri gyümölcsstermelés érdekében, amelyről a Soproni Napló (1913. aug. 10.) így ír: „Ritka város, amely igen megbízható megfigyelésekkel rendelkezik”. Írásainak azonban nincs kellő fogamatja, ezért 1914-ben kertészeti egyesület megalakítását kezdeményezi.¹⁷²⁽⁶⁴⁾

Hajnal Endre jól látja, hogy a lövéri utak rendezetlenségének javarészt maguk a lövértulajdonosok az okozói. Régi térképek alapján megállapítja, hogy eredetileg minden lövéri út „két öl széles” volt, de ezt a tulajdonosok „időről-időre a sor küljebb ültetésével” elfoglalták.¹⁷³⁽⁶⁵⁾ 1912-ben újságcikkben követeli a várostól az „útcövekelést”, az utak újból való kijelölését.¹⁷⁴⁽⁶⁶⁾

Lövéri embernek kell számítani Wachtel Frigyes botanikust is, akinek hatszáz darabból álló öskagylógyűjteménye a város határán túl is ismert volt és aki szintén sokat foglalkozott a lövérek gyümölcsstermesztésének megjavításával. Ő a bajokat abban látta, hogy túl sok fajta gyümölcsöt termelnek a lövértulajdonosok és nem mindegyikük védekezik a károsító ellen.¹⁷⁵⁽⁶⁷⁾

Muck Endre, a „Fák atyja”, az országos hírérdész, a parkerdők megvalósításának kezdeményezője, nagy figyelmet fordított arra, hogy a „lövérek egységes, kertes településjellege ne változzék meg”,¹⁷⁶⁽⁶⁸⁾ és olyan példamutató kezdeményezést indított el 1892-ben, mint a spangenwaldi (ma Villa sor) parcellázás.¹⁷⁷⁽⁶⁹⁾ Ő létesítette a mai Alsólövért utca elődjét,¹⁷⁸⁽⁷⁰⁾ részt vett a Villa-vendéglő (ma Gyermekszanatórium) létrehozásában, egy ideig igazgatója is volt (1899),¹⁷⁹⁽⁷¹⁾ Roth Gyula főiskolai tanárral együtt ők kezdeményezték 1913-ban a Lövért Szálló megépítését.¹⁸⁰⁽⁷²⁾

115 Tevékeny tagja a „Lövértbizottságnak” Panuska József is, akiről közismert volt, hogy szívesen adott szaktanácsot minden hozzá fordulónak gyümölcsstermesztési ügyekben. A lövéri utak vitás elnevezéseinek tisztázására kiküldött bizottságban, ezt követően az útjelző táblák felállításában működött közre.¹⁸¹⁽⁷³⁾

Roth Gyula főiskolai tanár, a későbbi Kossuth-díjas egyetemi professzor számos cikkben foglalkozott a lövérek madarainak és fáinak védelmével, gondosságára jellemző, hogy még azt is megállapította, hogy egy kétszáz méteres lövéri élőnövényben nyolcvanöt madárfészeknek van „élettere”. Lelkes elfogultsága írta le vele azt, hogy a „lövértkultusz évszázados és a világon nincs párja”.¹⁸²⁽⁷⁴⁾

7. A Szabadság körút „modern” beépítéssel. Finta Béla felvételei

Az természetes, hogy az olyan lelkes városszépítők, mint Printz Ferenc dr. Romwalter Károly és Alfréd a lövéreknek is gondviselői voltak. Printz Ferenc a saját költségén létesítette a lövérek egyik legszebb kilátású útját, a Printz Steget, a mai Panoráma utat, Romwalter Károly és Alfréd pedig két keze munkájával vágott utat az egykori Warduschbergre, hogy ott összeácsolja az első kilátót, a mai Károlyvár elődjét.

És lövéri ember volt Kittler Franci is, a pé Müller-huszárok doyenje. Lövéri volt, ha nem is bírt lövérkertet, de számtalan éjszakát eltöltött lövéri „kéj lakok”-ban, különösen amikor a jóképű Lux Marival volt techtli-mechtli-je, helyesebben 116 és finoman szólva randevúja Simó úr vagy Nelky úr lövérházában. Persze Franci nem lévén társaságbeli ember, ahelyett, hogy megvárta volna, amíg meghívják, elővette a sperrhaknit és kinyitotta a randevúra kiszemelt lövérház ajtaját.

Félreértés ne essék, Franci nem volt bűnöző, habár sok minden szolt ellene, Simó és Nelky uraknál nem lopásügyben járt, hanem mert Lux Mari hosszas udvarlás után végre „igen”-t mondott (persze nem az anyakönyvvezető előtt) és november végén, a szabadban már egy kicsit hideg az idő pásztorórára. No meg Simó és Nelky urakat úgysem zavarta, hiszen már nem laktak lövérházukban.

Az igazsághoz tartozik, hogy Francinak volt legalább ötvenöt rendőrségi ügye, de – Franci ezt mindig őszinte meggyőződéssel bizonygatta – rágalmozó alak az, aki ezt priusznak meri nevezni, mert igazában ez a lista csupán a rendőrség Franci iránti elfogultságának bizonyítéka. Franci természetesen mindegyik ügyben ártatlan.[183\(75\)](#)

Volt a lövéreknek grófnőjük is, aki gróf Sturdza Demeterré Tihanyi Mária néven hívatta magát, de mindebből csak a Mária volt igaz, bár néha még azt is letagadta, Melitta Manonnak nevezve magát. Az 1902–3-as években néhány hónapon át a Felsőlövőer út egyik villájában élt nagyvilági életet, „ott fogadta főúri barátait. Bárók, grófok, külföldi pénzemberek fordultak meg nála, fogatok sora állt lövére előtt éjszakánként.”[184\(76\)](#)

Mindez azonban csak látszat volt. Mária-Melitta valójában közönséges kalandornő volt, aki váltóhamisítással, szélhámosságokkal szerezte meg a pénzt, ha főúri barátai nem adták jószántukból. A soproni törvényszék három évre ítélte el, később más bíróságok is sorozatosan eljárak ellene, 1926-ban a kőszegi rendőrbíró egymillió korona (infláció volt!) büntetést szabott ki reá a grófi cím jogtalan viselése miatt.[185\(77\)](#) Ha nem is volt igazán lövérlakó, néhány hónapra a lövérekbe csempészte a nagyvilági élet – látszatát.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szabó Jenő: A régi lövér (II. rész) / LÖVÉRI CSETEPATÉK

LÖVÉRI CSETEPATÉK

A szomszédok, mint mindenütt a világon, a lövérekben is háborúztak egymással. Két ilyen haragvó szomszédlövérről a Sopronvármegye című lapban[186\(78\)](#) jelent meg tudósítás:

„Kitört a háború a két szomszédos lövér között. Oka a Pötyi nevű kutya, amely átjárt W. T. úr lövérébe és ott állítólag a ribizlibokron végzett el bizonyos elemi szükségleteket. W. T. úr ezen módfelett felháborodott s közölte Pötyi gazdájával, H. D. úrral, ha a kutyát még egyszer meglátja kertjében, lelövi. Egyszersmind felszólította a szomszédot arra is, vágja le fáinak hozzá áthajló ágait, különben ő metszi meg őket, de abban nem lesz köszönet!”

A szomszéd ajánlott levélben válaszolt. Kijelentette, hogy Pötyi kutyája sem első, sem hátsó részével nem bántja a szomszéd ribizlijét és aki kutyájához egy ujjal is hozzá mer nyúlni, az arra alaposan rá fog fizetni! Az áthajló ágakat majd levágja, de nem most, amikor a fák teljes nedvben vannak. Viszont ő is [117](#)felhívja a szomszédot, hogy megállapodott, idős ember létére ne járjon nyilvánosság előtt pucéron, zsebkendőnyi fürdőnadrágban, ez nemcsak a közszemérmet (1928-ban vagyunk!), hanem a jó ízlést és szépérzéket is sérti.

A cikk azzal zárult, hogy az ügynek hamarosan bírósági folytatása lesz, ennek azonban nem találtam nyomát.

Arról a másik esetről, amely H. J. úrral esett meg, nem írtak a lapok, de városszerte beszéltek róla.

H. J. úr a városba indult lövéri nyárilakából és nem vitte magával annak kényelmetlenül nagy kulcsát, hanem szokása szerint elrejtette a galambdúcban. Ezt megleste a szomszédos lövérből a S. H. nevű fiatal gézengúz s a kulcsot kilopta helyéről. De nem azért, hogy máshová dugja. Nem, egyszerűen odaakasztotta

az ajtófélfába vert szögre, éppen ebben volt a pokolravaló gonoszság.

H. J. este érkezett vissza, kereste a kulcsot a helyén, de hiába tapogatott a galambdúcban, mindenféle mást talált, csak kulcsot nem. Aztán kereste még sok más helyen – persze hiába. Visszament ismét a városba, hátha az ott levetett öltönyében felejtette. Ez is tévedésnek bizonyult. Ismét vissza a lövérbe. Izzadt, fáradt és végtelenül dühös volt, a kulcs pedig sehol. Mitévő legyen éjszaka közepén? Elkeseredve dőlt az ajtófélfának. Azon megcsörrent valami.

A kulcs!

Öreg lövéri ismerősöm szememre vetette, amiért régi lövérkönyvemben nem írtam meg a megrángatott darázsfészkekről szóló „remek mókát”. Pedig valamikor mennyit nevettünk rajta, emlékeztetett szemrehányóan.

A móka szerinte az volt, hogy a lövérkerítés egyik bokrában darázsfészket fedeztünk fel. A szomszéd – akkor még magamkorú srác – zsineget kötött a bokorra és ha egy andalgó szerelmespár megállt előtte csókolózni, megrángatta a zsineget. A felriasztott darazsak nekiestek a párocskának és az andalgásból páni menekülés lett.

Hasztalanul törtem a fejemet, a „remek móká”-ra nem tudtam visszaemlékezni. Ellátogattam a helyszínre is, a Csalogányköz egyik bokorral benőtt „kitérőhelyére”¹⁸⁷⁽⁷⁹⁾ de az emlékezetem nem ugrott be.

Azóta is hiába rángatom az emlékezés zsinórját, a darazsak nem akarnak felröppenni. Fáradtak, porosak – öregek.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről

118 Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről Második rész

A következő levélben, amely ugyancsak 1921. szeptember 28-án kelt, Gömbös a magyar kormány intenciói ellen tört: Nyugat-Magyarország önállósításáról ábrándozik, amit viszont Bethlen egész kategórikusan ellenzett. A levél:

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / XI.

XI.

Feltámadás – Legfelsőbb Vezetőség.

74. hdm. szám

Bizalmasan kezelendő.

1921.

A Déli Hadsereg Főparancsnokságának,
Állomáshelyén.
Állomáshely, 1921. szeptember hó 28-án.

A jelenlegi helyzet olyan, hogy számolnunk kell azzal, az eshetőséggel, hogy a „B” zónát a magyar csendőrség kiüríti. Ezen esetre fel kell készülni és minden előkészületet meg kell tennünk, hogy a hatalmat azonnal átvehessük. Szükséges tehát, hogy az egész „A” zóna területe már most a mi kezünkben legyen. – Szándékom tehát az északi hadsereg déli szárnyát egész Kismarton–Szentmargit–Ruszt vonaláig letolni.

A déli hadsereg ezzel párhuzamosan egy erős csoportot Lackenbachnál összevon⁵²⁽⁸⁰⁾, mely majd északi irányban fog eltolatni. (Sopron.)

Kaboldnál hasonlóan egy erős csoport gyülekeztetendő, melynek feladata már most Nagymartont, Vulkapordányt és Savanyúkutat megszállni. Savanyúkúton és Lajtaszentmiklóson Faragó emigrált alezredes osztrák bandái tartózkodnak, így azok kiverése sürgősen szükséges. Még nem bizonyos, hogy a fertőszentmiklósi középő hadsereg akcióba tud-e lépni az eredetileg tervezett irányban, mindenesetre azon leszek, hogy az Rőjtőkön összegyűlve onnan Nyéken át az „A” zónába menjen.⁵³⁽⁸¹⁾

Számolnunk kell azzal, hogy Nyugat-Magyarország önállóságát rövidesen ki kell kiáltanunk. Szükséges tehát, hogy az erre irányuló előkészületeket tökéletesítsük, oly módon, hogy az innen küldött távirati parancsra az minden zökkenés nélkül keresztülvihető legyen.

E célból nagy súly fektetendő polgárőrség, rendőrség, csendőrség, és közigazgatás megszervezésére. A Legfelsőbb Vezetőség hadműveleti része a napokban előbbre fog menni. Állomáshelyét annak idején közlöm.

Különböző jelentések, egyrészt talán rémhírek alapján figyelmeztetem a parancsnokságot, hogy a körzetében a büntetések kiszabásának módját szabályozza. Halálos ítéleteket hozni egyes egyéneknek semmi esetre nem megengedhető.⁵⁴⁽⁸²⁾ Erre joga csakis és kizárólag a hadseregparancsnokságnak van, amely ¹¹⁹minden egyes esetben egy bíróságot állítson fel, amely a tényállások kivizsgálása után bizonyos formalitások betartása mellett intézkedik.

Ugyancsak szabályozandó az alárendelt parancsnokok fenyítő és büntető joga, nehogy egyesek olyan túlkapásokat kövessenek el, melyeket még ez a különleges helyzet sem tehet megindokolttá.

Jákfay s. k.

A következő, szeptember 29-i levélben a következőket írja:⁵⁵⁽⁸³⁾

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / XII.

XII.

Feltámadás – Legfelsőbb Vezetősége

79. hdm. szám   Bizalmasan kezelendő.

1921.

Déli Hadsereg Parancsnokságnak,
Állomáshely.
Állomáshely, 1921. szeptember hó 29-én.

A diplomáciai tárgyalások eredményeként a magyar csendőrség folyó évi október 3-án vagy 4-én virradó éjjel állítólag ki fogja üríteni a „B” zónát.

A kiürítést követőleg pár nap múlva népszavazás lesz Sopronban és környékén és pedig a következő községekben: Meggyes, Czinfalva, Zagersdorf, Klimpa, Somfalva, Ágfalva, Brennberg, Harka, Kópháza, Czenk, Németkeresztúr, Bóz, Balf és Rákos. *(Sopronbánfalvát Gömbös felejtette ki!)*

Továbbá Moson vármegye következő részén:

Pamhagen, Valla, Apetlon, Illmitz, Boldog-Asszony, Mörchhof, Féltorony, Szentandrás, Tadtén, Andau.

Ezen megnevezett vidékeken egy külön hazafias szervezet fog működni a népszavazás érdekében. Az ott levő magyar társadalmi egyesületek a közreműködésre innen felszólítottak.

Erre a területre a szent cél érdekében felkelőknek belépni feltétlenül tilos. A „B” zóna többi része a felkelők által a kiürítés esetén megszállandó és pedig az Északi hadsereg által:

Moson vármegyének Podersdorf, Gálos, Nickelsdorftól északra eső területe, továbbá Sopron vármegye északi része `Ruszt–Szt. Margita–Darázsfalu–Kismarton–Hornstein vonaláig. [56\(84\)](#)

Egy önálló csoport, mint Középső hadsereg, ettől délre a Breitenriegel trig. 605–Hochriegel trig. 654 vonaláig Nagymarton székhellyel. *(Gömbös saját kézírásával a következőket szúrta be: Ostenburg értesít ma arról, hogy ezen területen már ő előreküldte a bandáit.)*

Ettől délre marad a Déli hadsereg.

120A kiürítés után szabaddá lett „B” területet (kivéve ahol a fentemlített népszavazás lesz) a felkelők feltűnés nélkül szállják meg, és a trianoni vonalon át vezető főút és vasútvonalakon és a nevezetesebb községekben a lakosság zavarása nélkül állítsanak őrségeket, hogy ezáltal is dokumentálják a terület önállóságát.

A közigazgatás mindenütt átveendő (kivéve, ahol a fentemlített népszavazás lesz), anélkül azonban, hogy a külön impériumot már most kikiáltanók. *(Gömbös saját kézírásával a következőket szúrta be: Tehát a hadseregparancsnokságok vezetnek és irányítanak minden ügyet.)*

Az így megszállott területen minden idegen beleszólást, vagy politikai kalandorok okvetetlenkedését a leghatározottabban vissza kell utasítani.

Figyelmeztetem a parancsnokságot, hogy az antant a kiürítés pillanatától kezdve valószínűleg kettőzött figyelemmel fogja a vitás terület és Csonka-Magyarország közti forgalmat és közlekedést ellenőrizni, épp azért szükséges, már előre gondoskodni arról, hogy hadtáppálmások és vonalak szervezése által a kapcsolat a legdiszkrétebb módon fenntartható legyen.

Ezen intézkedéseim szisztematikus pontos betartására nagy súly fektetendő, mert önálló, meggondolatlan akció csak árthat a közös, szent célunknak.

A „Feltámadás” igazolványok használatát még egyszer annál is inkább elrendelem, mert az enélkül utazókat az ország területén a hatóságok letartóztatják.

Jákfay s.k.

1921. szeptember 29. Ezen tervnek a végrehajtása még nem bizonyos, és csak azért közlöm, nehogy meglepetésszerűen kelljen majd intézkednem.

1921. szeptember 30. (*Gömbös saját kezeírása: Még ma is fennáll a terv. s.k. Gömbös paraf.*)

Gömbösnek ugyancsak 1921. szeptember 29-én keltezett levele:

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / XIII.

XIII.

„Feltámadás” – legfelsőbb vezetőség.

80/hdm. szám   Bizalmasan kezelendő.
1921.

A Déli hadsereg főparancsnokságának,
Állomáshelyén.
Állomáshely, 1921. szeptember hó 29-én.

Tudomásomra jutott, hogy a felkelők a magyarországi hivatalos hatóságoknak szolgálati darabokat küldenek hivatalos pecséttel ellátva. Például: az első hadsereg parancsnokság egy átiratot intézett a budapesti vegyesdandár parancsnoksághoz.

Miután az ilyen levelezés, ha valahogy az entente kezébe kerülne, azt a benyomást keltené, hogy a felkelők és a magyar hatóságok egymással közvetlen érintkezésben és összeköttetésben vannak, a jövőben minden oly ügy, amelyben valamely hivatalos magyar hatóságnál kellene eljárni, nekem jelentendő és én majd módját találok annak, hogy azt kellőképpen el is intéztessem.

Jákfay s.k.

[121](#)(*Gömbös saját kézírása, mint utóirat: Papiros ma elmegy Felsőőrrre Doborján, Pál címére*).

Egy szeptember 30-ról keltezett újabb levelében Gömbös Prónay Pálhoz és Hír Györgyhez a következő levelet intézte, amelynek eredetijén sajátkezű beszúrárok is láthatók. [57\(85\)](#)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / XIV.

XIV.

Feltámadás – legfelsőbb vezetőség.

83/hdm. szám

1921.

Kedves Pali és Gyuri !

1. Értesítelek, hogy Berentés útján Friedrichék 500 embert akartak a K. K. V.-tól (*Kettős Kereszt Vérszövetség*) kiszöktetni. Berentést lefogtuk, ül a Margit körúti fogházban. 400 embert visszatartottunk, várnak további parancsot. 100 ember kiszökött, jelenleg Kismartonban vannak Wein Dezsővel, aki „ország védelem szövetség” aláírással sületlen proklamációt adott ki. Minden hatás nélkül. Miután nem ismeri a helyzetet sem Friedrich, sem Wein, továbbra is számárságokat fognak csinálni.

2. Ostenburg arra kért engemet, hogy Nagymartonba ne küldjünk mi délről embereket. Megígértem neki. Titeket is arra kérlek, hogy egyelőre csak derítsétek fel az ottani helyzetet.

3. Sweizi (sic!) és bécsi jelentéseim szerint IV. Károly készülődik október havában idejönni. Itteni karlisták igen izgatottak.

4. Rennernek⁵⁸⁽⁸⁶⁾ írtam, maradjon Szombathelyen, minden meg van bocsátva, ha beilleszkedik rendszerünkbe és ha hadműveletek helyett utánpótlási és szállítási ügyeket intéz kizárólagosan. Darvasnak megmondtam, hogy Renner ügyébe ne avatkozzon bele, őt bizalmas hírszerzési és levélközvetítési szolgálatra kértem el. Miután „T” bizalmas dolgokat általa fogok Hozzátok juttatni, vagy viszont.

5. Ma kiadott 79. számú parancsomat alaposan olvassátok el, azt hiszem, így nagyon jól mennek a dolgok. De feltétlenül szükséges a rendszeres összműködés. Itteni felszólításra éppen ezért ma Ostenburggal közvetlenül felvettem az érintkezést, s megmondtam neki a 79. számú parancs lényegét. Ha további intézkedés nem jön, amint Ratzenbergék jönnek, aszerint a parancs szerint cselekedjeteek csöndben. Történeteket talán Ráncos is tudna néhány ezret adni.⁵⁹⁽⁸⁷⁾

6. Kormány szilárdan áll, Andrássyék aknamunkája most sem fog sikerrel járni. Nyugat-magyarországi kérdés elintézése után sürgetni fogom a teljes szakítást a karlistákkal. Eddigi jelentéseiteket igen köszönöm, maradok őszinte barátotok

Állomáshely, 1921. szeptember hó 30.

Gyula s.k.

¹²²Ugyanezen év október hó 4-én a következőket írja:

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / XV.

XV.

Kedves Paulus!

Kaptam soraidat. Kiutaltam a Vépen állomásozó vagonot teljtartalmával számotokra. Nagyon átérzem a telefon szükségletét. De nagyon jól tudod, mennyit kell itt küzdenem egy-egy tétel megszerzése érdekében és így csak fokozatosan és hiányosan, amit nagyon sajnállok, tehetek eleget kérésteknek. Nem akarják itt belátni, hogy csak egységesen irányított, vezetett és fegyelmezett mozgalom vezet célhoz. Magam az egység érdekében mindent megtettem, sőt felhívtam politikai ellenfeleimet a teljes egyfrontba⁶⁰⁽⁸⁸⁾ állásba. A válasz az volt, *(hogy)* Windischgrätz elment intrikálni ellenem, Friedrichék pedig a hátam mögött vagy 600 embert akartak kicsempészni abból a célból, *(hogy)* kikiáltásák az önálló impériumot a saját szájuk íze szerint. Ezen emberek lekapcsolása volt feladatunk, amely, sajnos, megzavarta a Feltámadás mozgalmát is. De ellenségeimmel nem törődöm, sokkal inkább fáj az, ha kigondolt terveimet, amelyek a viszonyok alapos ismerése alapján készültek, Héjjas-féle kiszámíthatatlan és könnyelmű expedíciók zavarják. Emellett rövidlátásukban megállítják az egyedüli összekötő vonatunkat és csinálnak eddigi megállapítások szerint 100.000.000-n felüli károkat anélkül, hogy arányban volnának ezen károk az eredménnyel. Különös az egésznél még az, hogy Iván mintha babérjait féltene tőlem, pedig igazán távol van tőlem minden ily irányú törekvés. Iván babérjait először is nem kívánom, másodszor szomorú volna, ha én ilyen alacsony felfogásban élnék. Nem érdemelném meg egyesületek bizalmát és barátaim tiszteletét. Iván tipikus ösztönember. Cigányjellemmel, sajnos kevés műveltséggel ahhoz, hogy nagyobb stílusú feladatokat megoldjon. Kár, hogy egyébként kiváló minőségűnek értékelt cselekedeteivel mindig lerontja. Most kiutazom hozzá és alaposan megmosom a fejét, mert nem vagyok hajlandó, hogy barátaim olyan ügyekben, amelyekben végeredményben én vagyok felelős, minden fegyelemnek fittyet hányva, nekem ne engedelmesskedjenek. Én csak addig vagyok hajlandó dolgozni, ameddig (az) egész front magát nekem feltétlenül alárendeli.

Szándékom Ivánt, hogy a vasúti forgalom végre megnyíljon, Kismarton felé eltolni azzal, hogy veletek tartson Nagymartonon át összeköttetést.⁶¹⁽⁸⁹⁾ Kérlek, rendezkedjél úgy be, mint a déli hadsereg főparancsnoka, három csoportod fölött simán tudjál rendelkezni.⁶²⁽⁹⁰⁾ Felsőőr nézetem szerint parancsadási technikai szempontból erre alkalmatlan. Neked valahogy Nagyszentmihálytól keletebbre kellene elhelyezkedned, hogy közel légy szombathelyi távíró, távbeszélő és vasúti központhoz.

(...)

Szívélyesen üdvözlök Téged és az urakat

Budapest, 1921. október 4.

Gyula s.k.

¹²³**Megjegyzés:** Ugyanakkor, amikor Gömbös fenti levelét gépbe diktálta és aláírta, a független Lajtabánságot éppen október 4-én délben már ki is kiáltattam, mégpedig Gömbös segítségével is. Hogy miért tettem ezt ilyen rögtönzötten, annak okait már előzőleg megemlítettem. Gömbös mellőzését zokon vette. Elkeseredett kifakadásai Héjjas ellen talán jogosultak, aki őt már több ízben becsapva a faképnél hagyta.⁶³⁽⁹¹⁾ Naplómban megemlékeztem arról, amikor Gömbös őt Sopronból becsületszó mellett hazahozta, azonban tőle megszökve, ismét nálam jelentkezett. Én ezen utóbbit azután emberrel és fegyverekkel felszerelve Nezsiderbe küldtem a IV. hadsereg megalakítása céljából. Gömbös azután Héjjasra, mint a titkos társaság egyik felelszülő tagjára szerette volna hatalmát kiterjeszteni és őt parancsainak követésére rávenni. Héjjas azonban ekkor ezt megtenni nem mert velem szemben. Én már akkor kezdtem állást foglalni az EKSz vezetésével szemben, mivel nem észleltem náluk a spontán

hazafiságot, csupán a Bethlennel szemben tanúsított szolgálkúséget.

Gömbösnek szándéka volt Moson-Magyaróvár környékén egy nagyobb, szabadcsapatokból álló tábort létesíteni. Ennek parancsnokságával⁶⁴⁽⁹²⁾ Inselt István gyalogsági ezredest bízta meg, aki különben egy igen tisztességes, derék és szépen dekorált katona volt, dacára zsidó mivoltának. Ezen utóbbi akkor még jó volt Gömbösnek, aki később szemita származása miatt mellőzte. Inseltnek Mosonban néhány emberen kívül csupán két vagon fegyvere volt, melyeket Héjjas, mint már említettem, Bachóval együtt éjjel egy őrizetlen pillanatban elkötött. Ezzel a cselekedettel azután az a néhány ember, amivel Gömbös és Inselt diszponálhatott, a fegyverek után a felkelőkhöz szökött és ezzel azután megszűnt létezni annak a tartaléktábornak még a nyoma is, amellyel Gömbös teóriában kigondolt, merész stratégiai vállalkozásait küldött parancsaiban alátámasztani szándékozott.

Ezt a csínyt sem Gömbös, sem pedig Inselt Héjjasnak megbocsátani nem tudták, ezért nevezte őt Gömbös levelében cigányjelleműnek. De ennél sokkal epésebben már megemlékezett egy nekem küldött levelében Héjjasról – mely levelei az ügynek elintézése céljából Héjjasnak átadtam, de vissza nem adta. Úgy látszik, miként azt már előzőleg felhoztam, kölcsönös kompromisszumokkal tetézhették el egymás között a nevezett levélben foglalt erős és jellembe vágó sértéseket.

Gömbös fenti levelében százmillión felüli károkról tesz említést, amely károk azonban korántsem tettek ki annyit, hanem onnét származtak, hogy az osztrákok torlaszolták el a síneket és nem engedték a vonatokat Királyhidára befutni, mivel egy felkelőpucstól féltek. Gömbös tehát azt sem tudta, hogy Királyhidát az osztrákok tartják megszállva, akiket csak később sikerült a IV. hadseregnek onnét kivenni,⁶⁵⁽⁹³⁾ amiáltal azután az összeköttetést felvehette a IV. hadsereg az V.-el, amely azután magát Friedrich Istvánnal együtt parancsnokságom alá rendelte. Vagy például Gömbös még azzal sem számolt, hogy a Kis- és Nagymarton közti szakaszt Ostenburg szabadcsapatai tartották, megszállva, ¹²⁴amelyek azután mint VI. hadsereg szintén a parancsnokságom alá rendelték magukat.⁶⁶⁽⁹⁴⁾ Az összeköttetést tehát én a határon végig mindenütt megvalósítottam, Felsőőrön pedig azért ütöttem fel a főhadiszállásomat, mivel jobban tudtam kezembem tartani a nagy kiterjedésű frontszakaszt, amelyet az I. hadsereg tartott megszállva. Taby Árpád fiatal és járatlan parancsnokot egyúttal jobban tudtam ellenőrizni.

A fent leközölt levelek az eseményeket előre-vetítették. Ezután azonban visszatérek azon időpontra, amikor Gömbös első felsőőri látogatása után eltávozott.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Báró Lehár ezredes letartóztatása.

Bárá Lehár ezredes letartóztatása.

Alig távozott el Gömbös Felsőőrről, alparancsnokaim telefonon máris a felkelők országának egy újabb látogatóját jelentették és pedig bárá Lehár Antal ezredes személyében. Nevezett még csak júniusban vált meg a szombathelyi körletparancsnoksági állásából és ment nyugdíjba. A kapott értesítések szerint gépkocsin utazza be másodmagával Burgenland déli részeit. Reggel Németújvár és Szenttelek környékén bukkant fel, ahol kikérdezte nemcsak a felkelőket, hanem a parasztságot is.

Éppen ebédnél ültem aznap, amikor Taby Árpád alvezér belépett és jelentést tett egy személygépkocsival kapcsolatosan, amelyben két idegen egyén ül polgári ruhában, akiket az őrség feltartóztatott. Nevezettek azonban gorombán visszautasítottak minden igazolást és jövetelükre való felvilágosítást. Sőt az idősebb őt

is durván leszidta, amennyiben neveletlen fickónak nevezte, mivel kezét nem vette ki zsebéből, amikor vele beszélt. Azonkívül a soffőr is gúnyolta őt.

Ennek hallatára a kíváncsiságtól és a felindulástól hajtva, felkeltem ebédemtől és kimentem, megleckéztetve Tabyt gyámoltalan viselkedéséért, mivel egy alparancsnoknak tudnia kellene, miként lépjen fel az ilyen kihívó magatartással szemben. A fővezéri épület előtt, ahol a kocsik megállottak, tényleg ott ültek benne az említett polgári ruhás egyének, akiket tanácstalanul vettek körül a felkelők és Hír György. Hátradülve és a kocsiban elterpeszkedve, a két utas közül az egyik hevesen gesztikulálva magyarázott valamit a velük szemben lévő két szuronyos puskával lövésre készen álló felkelőnek. Közelebb érve azonnal Lehárra ismertem, akitől nevetve kérdeztem: minek köszönhetem a szerencsét a felkelőknél üdvözölhetni – miután már értesültem Burgenlandban való tartózkodásáról. A megszólított meglehetősen fennhéjázó hangon jövetelének a következő magyarázatot adta: neki ezen a vidéken dolga akadt, miután Burgenland emberei parancsnoksága alatt szolgáltak, de kiküldetésének tulajdonképpeni okát, valamint célját nem mondhatja el nekem, mert magasabb fórum kérésére utazott ide.

Állításainak valódiságát egy elibém tartott sürgönnyel akarta bebizonyítani, amelyen Bethlen volt aláírva, aki őt Ischlből, ahol a nyarat töltötte, haladéktalanul [125](#) Budapestre kérte. Az említett sürgönnyt nem tartottam kielégítő magyarázatnak, mivel többet akartam tudni annál is inkább, magyaráztam meg Lehárnak, mivel teljhatalmú parancsnoka vagyok ezen felkelők által megszállt országrésznek. Ebből kifolyólag mégis csak reám tartozik tehát jövetelének céljáról magamat behatóan informálni. (...) Erre Lehár még izgatottabban kezdett hivatkozni a kezében tartott sürgönyre, melyhez még egy másikat is húzott ki zsebéből, amelyik az elsőre a válaszát sürgette, máskülönben azonban konokul kitartott az előbbi álláspontja mellett... Erre azután kiadtam Tabynak a parancsot (*Lehár*) letartóztatására és egyúttal elrendeltem az esetről egy jegyzőkönyv felvételét, amelyet Pottyondy felkelő-rendőrkapitány és dr. Lévy Ferenc eszközöltek. (...) Már akkor sejtettem, hogy nevezetnek gróf Bethlen által történt megbízatása elsősorban saját személyére és a felkelés ellen van irányítva. Ezen érzésből kifolyólag azután úgy őt, valamint társát a postaépülettel szemben levő Zöldfa vendéglőnek egy hátsó emeleti szobájában internáltattam. Ajtaja elé pedig egy őrt állítottam. (...) Ha valóban előre sejtem azt a katasztrófát, amit rövid időre rá az országra zúdított – nem okozott volna nekem lelkiismeretfurdalásokat, ha tényleg a másvilágra küldöm.[67\(95\)](#)

(A szerkesztő kommentárja: Lehár ezredes fogságának hatodik napján Sigray fő kormánybiztos személyesen hozott Gödöllőről Felsőörrre egy igazoló írást, amely szerint Lehár tényleg kormánykiküldetésben járt Burgenland területén, mire Prónay szabadon engedte segédtisztjével, Oszvald Emil főhadnaggyal és soffőrijével együtt.[68\(96\)](#) A Prónay-émlékiratokban közzétett XVI. és XVII. sz. okmány is a Lehár-afférra vonatkozik.)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gróf Bethlen István kitiltó parancsa ellenem.

Gróf Bethlen István kitiltó parancsa ellenem.

Tartalom: Hegedűs Pál altábornagy, aki mint Nyugat-Magyarország összes közbiztonsági szerveinek parancsnoka Sopronban állomásozott, Bethlen miniszterelnök utasítására levelet küldött 1921. szeptember 18-án Prónaynak Felsőörrre, amelyben felszólította, hogy azonnal hagyja el Burgenland területét. A felszólítást átadó olasz tisztnek Prónay visszaadta a levelet azzal, hogy „az neki nem szól, mert ő Doborján Pál és nem Prónay Pál”. Ez állítás valótlanságáról azonban az antanttábornoki misszió hamarosan

meggyőződött Philipp Trotter angol százados révén, aki Felsőőrt ellenőrizte és akit Prónay bizalmába fogadott.

Prónaynak volt Felsőőrött húsz osztrák hadifoglya, javarészt csendőrök. Amikor az osztrákok kiadatásukat szorgalmazták a soproni antanttábornoki misszió útján, Prónay parlamenten útján közölte a legközelebbi osztrák parancsnoksággal, hogy átadja nekik mind a húsz foglyot, ha cserébe kiadják dr. Egan Imre volt főispánt és szabadcsapatvezért. Azonkívül kérte dr. Mészáros Gyula egyetemi tanár szabadlábrahelyezését is, aki szokolhamisítás miatt a bécsi Landesgerichten vizsgálati fogságban volt. A hadikövet eredménytelenül tért vissza, Prónay pedig azzal zárta le az ügyet, hogy az egyik hadifogoly útján – akinek vissza kellett térnie – azt az üzenetet [126](#)küldte Ausztriába, hogy agyonlövetti mind a húsz embert, ha neki megint az antantmissziónál kellemetlenkednek anélkül, hogy neki az ajánlatára választ adnának.[69\(97\)](#) A fenyegést Prónay nem váltotta be.)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / A Lajtabánság megalakulása

A Lajtabánság megalakulása

A felkelésre nézve egy igen fontos kérdésnek a megoldása várt abban a pillanatban, amikor a magyar kormány a „B”-zónát is kiürítette, és ezzel azt az osztrákoknak végleg át is adta. Ezen eseménynek, mint hírlett, már október első napjaiban kellett bekövetkeznie. Elhatározásom szerint ezen akciót nyomban Nyugat-Magyarországnak függetlenítése fogja követni. Ezt a vállalkozást azért kellett a tempo nekem véghezvinni, mivel nem volt kizárva, hogy ugyanerre készül Friedrich István Kismartonban, ami okvetlenül zavart és kavarodást okoz.

Ezen célból tehát már jóval előbb bizalmas tanácskozássra hívtam össze azon idősebb urakat és a Burgenland közéletében szerepet játszó funkcionáriusokat, akik részben magában Felsőőrön, Pinkafőn, vagy vidéken tartózkodtak és a felkelést ezideig lelkesen pártolták. A fővezérség törzséhez beosztott Bárdos Béla szolgálaton kívüli százados Szeged város főjegyzőjét, dr. Lévy Ferenc tartalékos hadnagy szegedi ügyvédet, Hír György nemzetgyűlési képviselőt, az I. hadsereg nominatív parancsnokát,[70\(98\)](#) de aki a felkelés gazdasági és pénzügyi ügyeit is vezette, és Apáthy László tüzérszázadoson kívül megbeszélésre hívtam össze a helybeli főszolgabíró, Lauringer Istvánt, dr. Galba Vince szolgabíró, Nischel katolikus plébánost, Geistlinger evangélikus lelkészt, Városszalónakról Zumpf Hubert katolikus plébánost, Németh Károly főjegyzőt,[71\(99\)](#) azután Pinkafőről Horváth József főjegyzőt, akinek úgy az egész családja, valamint Mindok Ferenc tanár valamennyien azon az állásponton voltak, hogy Burgenlandot csakis függetlenítése által lehet Ausztriához való csatolásától megmenteni.

Ezen említett gyűlésen előadtam a Trianon szerint elszakítandó terület függetlenítésére irányuló szándékot, melyet a tanács, mint keresztülvihetőt helyeselve el is fogadta – dr. Bárdos Béla azon előterjesztésével együtt, hogy ezen független országrész „Lajtabánság” elnevezést fogja kapni. Egyben elhatározottam, hogy a báni méltóság egyelőre betöltetlen marad, mivel a közügyeket egy kormányzótanács fogja intézni. Addig pedig, míg találunk egy megfelelő bánt, aki Burgenland szülöttje, a hatalom a jelenlegi felkelők fővezére, vagyis az én kezemben marad. Ezen fent leírt határozatok és megállapodások után vidéken is megindult az erre vonatkozó előkészítő munka. Az újabb tanácskozások alkalmával elhatároztuk még a következőket: a függetlenségre vonatkozó proklamációnak három nyelven (magyar, német, horvát) történő közzétételét, valamint a bánsági posta- és okmánybélyegeknél elkészítését. Ennek utána meg is bíztam dr. Verő Károly felkelőt a szükséges rajzoknak és tervezeteknek elkészítésével. Nevezett mérnök

nemcsak Burgenland várait, de engem is megörökített egy portré-rajzával, miután a kormányzótanács határozata szerint egyik fajta bélyeg a fővezér képét, a többi pedig a nyugat-magyarországi régi várakat (jelképezve Burgenlandot) fogja viselni. Úgymint Szalónak ősi vára, amely akkor [127](#)egy Szeleczyk nevű úrnak a tulajdonát képezte, aki abban báró Grimmenstein volt osztrák lovastiszttel lakott. A bélyegeken szerepeltek még: Németújvár (Güssing) gróf Draskovics Pálé, Borostyánkő (Bernstein) Almásy Jánosé, Léka (Lockenhausen), azután Fraknó (Forchtenau) Esterházy hercege volt.

Egy Lehnhardt nevezetű szakértő és filatelista ezen rajzok után a megfelelő klisék elkészítésére és a bélyegek megrendelésére vállalkozott. Miután Budapesten nem tudták előállítani, kénytelen volt Bécsbe utazni, ahol végre előállításukat vállalták és a kellő anyag is megvolt hozzá. Ezen ide-oda utazások és alkudozások igen elhúzták és hátráltatták a bélyegsorozatok megérkezését.[72\(100\)](#)

(...)

Egyebeken kívül foglalkoztam azután a leendő bánság részére egy megfelelő kormányzótanács összeállításával is, amely a függetlenség proklamálása után az adminisztratív teendőket úgy a bel-, valamint a külügyeknél végezni fogja. Szerettem volna tehát ezen tisztségekre több odavaló lakost felszólítani, miután ezzel annál jobban érvényesül a népek önrendelkezési joga, valamint akarata is.

De bizony, akik erre számba jöhettek – nem érezték elég bátorságot magukban. A legtöbben az osztrákoktól való félelmükben nem mertek vállalkozni semmire, mivel féltek egy későbbi üldöztetéstől. Ezt meg is értettem, miután ezen okokból kifolyólag nehézséget okozott a megfelelő báni személynek a kiválasztása is.[73\(101\)](#)

Elsőbben a fiatal Esterházy Pál hercegre gondoltam, aki az itten levő nagykiterjedésű földbirtok, azután Fraknó, Léka várának tulajdonosa a leghivatottabbnak látszott. Azonban túl fiatal és gyerek lévén – csupán egy eszközt képezett félénk, gerinctelen papi környezetének – szándékomat az ő személyével keresztülvinni nem tudtam.

A fiatal herceg akkori jószágigazgatójával, Patzenhoffer Róberttel a fentiekre vonatkozóan folytattam megbeszéléseket Sopronban, aki megígérte, hogy intencióimban a hercegnél és környezetében el fog járni. Erre azonban már nem került sor a mindenféle közbejött zűrzavarok miatt.

A bennszülöttek részvétlensége Lajtabánság proklamációja idején tehát arra indított, hogy a kormányzótanácsot a felkelés vezető férfיאiból állítottam össze, akikben bíztam és akik nekem föltétlenül engedelmeskedtek is.

A már említett megbeszéléseken meghánytuk és vetettünk minden kérdést, valamint mérlegeltük azon eshetőségeket is, amelyek ezen kérdéses terület függetlenítéséhez mutatkoztak. Ezen proklamációt, amelynek a propagálása a lakosságnál is folyt, nyilvánosan és egy ünnepség keretében szándékoztam megtartani, mégpedig teljesen jogszerűen bevezetett hivatalos aktussal, amelyhez az egyes községek bíráik, esküdtjeik spontán hozzájárulásával hiteles okmányokkal támasztották alá Burgenland függetlenítését.

De mielőtt mindez megtörtént volna, szeptember végével és október első napjaiban még egyszer beutaztam a távolabb fekvő II. III. és IV. felkelő hadseregek [128](#)körletét, ahol azután úgy az alvezérekkel, valamint a fontosabb polgári tényezőkkel, illetve volt hatóságokkal a már fent említettekről behatóan értekezve előkészítettem mindent a proklamációnak meglepetésszerű keresztülvitelére.

Kétüléses Puch típusú gépkocsimon Felsőörről elindulva, Felsőpulyára irányítottam utamat, a II.

hadsereghez. (...)

A II. hadseregnél Budaházy Miklóssal, mint parancsnokkal, azután segédtsíjével, Szabó József századossal, valamint Bónis páterrel megbeszéltem a Burgenland függetlenítésére vonatkozó előzetes intézkedéseket. Miután pedig a II. hadsereg jobbszárnyát egészen Fraknó várától északra fekvő Rozália kápolnáig kellett meghosszabbítani, hogy az összeköttetést a Maderspach Viktor-féle VI. század (sic!) és törzsével Nagymartonban székelő hadsereggel felvehesse. Célszerűbbnek találtam a II. hadsereg székhelyét Lakompakra áttenni, mely központilag előnyösebb. Felsőpulyán meglátogattam Rohonczy György báró földbirtokost és főszolgabíró, akinek családjához, illetve szüleihez sokat jártam annak idején, amikor még Szombathelyen szolgáltam. (...) György, aki jól ismerte az odaváló viszonyokat, sokban kezemre járt, főleg a lakosságnak a kellő felvilágosítása tekintetében és azon sorsra vonatkozóan, ha Burgenland Ausztriához lesz csatolva.

Felsőpulyáról azután Sopronba utaztam, ahol meglátogattam Ostenburgot gyalogsági laktanyában, mely épület kb. 15 év előtt épülhetett. (...)

Ostenburgnak laktanyáját már akkor erős ellenőrzés alatt találtam, ami nekem ugyan feltűnt, mert kocsimmal csakis a kellő igazoltatás után bocsátott be az őrség. Magával a parancsnokkal főleg a szabadsapatai által megszállva tartott határszakasznak átadásáról tárgyaltam, mivel addig nem tudtam foganatosítani a kellő intézkedéseket, valamint az összeköttetést az északra fekvő IV. sz. hadsereggel, ameddig a Nagy- és Kismarton között fekvő felkelőcsoport alá nem rendeli magát a felkelés fővezérségének.

Ezen dolgok azért voltak szükségesek, és azért sürgettem elintézésüket, mivel a Friedrich-féle kismartoni felkelőcsoport, melynek vezetőségére Ostenburg is haragudott, egyáltalán nem végezte megfelelően a határvédelmet. Ezen okból kifolyólag oda is ki kellett rándulnom, miután Friedrichék képezték volna az V. számú hadsereget. Tehát Bogya Jánost akartam felkeresni, akivel ezen tárgybán ügyis már értekeztem és aki Kismartonban szolgált, mint felkelő.

Ostenburg Gyulával elbeszélgetve a közben nála és nálam lefolyt eseményekről, szó esett Gömbös Gyuláról, aki az EKSZ nevében felsőbb vezetőségre hivatkozva küldözgette mindkettőnk részére okvetetlenkedő utasításait, amelyeken jót nevettünk. Már azért is, mert sem ő, sem én ezen titkos szervezet működésével hazafias szempontból nem voltunk megelégedve. Csupán egy bizonyos önös klikk előretörését észleltük benne, mely a nekik megfelelő embereket mindkettőnk zászlóaljaiból is kiválasztva és azokat a tagok sorába felvéve, felesketi olyan célok megvalósítására, melyek ugyan hazafiasan hangzanak, de amelyeket alapjában megvalósítani nincsen szándékukban.

Ostenburg többek közt elmondta nekem azt az esetet, amikor néhány tisztje Szenkovits Dénes⁷⁴⁽¹⁰²⁾ főhadnagy vezetése alatt, Gömböst Sopronban tett utolsó látogatása alkalmával le akarta fogatni, amikor az illető gróf Sigraytól a megyeházáról, ahol a kormánybiztosi helyiségek voltak, ki fog jönni. Ezen célra már a kocsis is készen állott, amelyen elviszik – azonban csupán Sigrayn múlt a ¹²⁹siker, aki könyörgéssel és egyéb vésztjósító komplikáció keletkezésére való hivatkozással a terv kivitelét megakadályozta. Pedig hát nem sok kakas kukorékolt volna nevezettnek elvesztén, ha az említett tiszték őt Somogyi és Bacsó példájára automobilon a Fertő-tó nádasába szállították volna.

Ostenburggal bizalmasan közöltem azután még Burgenlandnak független területté való kikiáltására vonatkozó szándékaimat, amelyen a két zászlóalj rendületlenül összetartva megszervezheti azt a megfelelő irredentát, úgy a csehek ellen, amellyel azután Ausztriának is segédkezet nyújthatunk az ottani royalisták és

egyéb keresztény fehér alakulatoknak, akik ezen közbelépésünket türelmetlenül várják.

Ostenburg, aki terveimről szóló előadásomat figyelmesen hallgatta, semmivel sem árulta el a jövőre vonatkozó tulajdonképpeni szándékait, ámbár – mint később kitűnt – minden intézkedésével a leendő királypuccs előmozdítását szándékozott szolgálni. Úgy látszik, mégsem bízott bennem, és jól tudta, hogy egy puccsra nem leszek kapható Horthy megkérdezése nélkül. Terveimet azonban nagyszerűnek tartotta, és mint kifejtette, ő is állandóan szervez és fenntartja a nevezett osztrák alakulatokkal a jó viszonyt, annál is inkább, mivel Gömbös intrikái folytán, aki minden borkorban Károly királyt sejtí, az ő zászlóalját is, – mint hírlík – le fogják szerelni. De nagyon fognak csalatkozni – fejezte be Ostenburg – ha azok ott fent azt hiszik, hogy hagyni fogja magát.⁷⁵⁽¹⁰³⁾

Nevezett őrnagy, amikor Bethlen felhasználva a zsidóságot, valamint a titkos maffiát, nemkülönben a karlistákat is, akik parlamenti támadásaikkal először ellenem, valamint a zászlóaljam ellen indítottak hadjáratot, nem akarta nekem elhinni, hogy részére a fekete leves hátra van. Ostenburg biztosan érezte magát a nyeregben, mert a nevezettek őt egyelőre nem bántották, sőt a zsidók is hallgattak, dacára a Népszava szerkesztője esetének. Pedig váltig magyaráztam neki Bethlen politikáját, akinek különítmények nem kellenek, csak engedelmes zsidóbarátok. Először az én, utána az ő letörésére fog sor kerülni. Most azonban, úgy látszik, ő is kezdte érezni jóslásaim beteljesedését, amit a fenti kijelentése is igazolt, mert tartott a zászlóalja ellen irányuló akcióktól, miután Gömbös barátunk a királykérdést illetőleg nagyon izgult. Megbeszéltem még Ostenburggal az osztrák Frontkämpferekkel és royalistákkal továbbra is ápolandó jó viszonyt, akik feltétlenül számítanak a magyarok támogatására. Tőle azután elbúcsúzva, utamat Kismarton felé folytattam, azon az országúton, amely Bécsújhely felé vezetett és amely a 80-as évek közepén annyi tréfának és ifjúkori csínynek volt színhelye, amikor mint a soproni Laehne-intézet diákjai sétáink alkalmával ezen vidéket bebarangoltuk.

Kismartonba érve, sokáig kellett döngötnem a herceg Esterházy-féle kastélynak kapuját, amíg az kinyílt és abból egy álmotekintetű ifjú felkelő kidugta a fejét. Zavarba jött, amikor tájékoztattam őt személyemről és jövetelem céljáról. A parancsnokok közül sem Friedrich István, sem Wein Dezső, sem pedig Bogya János nem volt található, mivel elutaztak. Tájékozván magamat ezen megszálló gyenge felkelőcsoportról, valamint meddő ténykedéséről, amelyet a határon Szárazvámnál és Szarvkőnél folytatott – Sércen keresztül továbbmentem Császárkőbányára.⁷⁶⁽¹⁰⁴⁾ 130Itt azután megsejmeltem Márfy József parancsnoksága alatt álló azon erős, körülbelül 90 főből álló felkelőcsoportot, amelyet a budapesti IX. kerület ébredő ifjai képeztek és akiket Adorján Géza és Gyallay Mihály ébredők toboroztak össze.

Császárkőbányáról a Duna felé viszont Horkay Ferenc délviasúti felvigyázó őrizte a határt kb. 60 tagú felkelő csoportjával, akinek szakasza Köpcsény–Ligetfaluiig terjeszkedett ki.⁷⁷⁽¹⁰⁵⁾ Ezen utóbb nevezetteket, akik szolgálatukat a felkelés kezdetétől fogva igen fegyelmezetten végezték, később a IV. hadsereg kötelékébe osztottam be, amikor azt szeptember, közepe táján Héjjas Ivánnal felállítottam.

Ezen említett határszakaszok megsejmelése után betoppantam Pándorfaluba, vagyis németül Parendorfba, ahol Héjjas Iván és Bachó István a IV. hadsereg főhadiszállását ütötték fel, mégpedig ezen falu nyugati szélén álló kocsmá-féle épületben. Késő délutáni látogatásom váratlanul jött, mert nevezett épület emeleti szobájában Héjjas hadsereghadparancsnokot cigarettázva, pucéran ágyban fekvé találtam. Körülötte szokott környezete, amely Raád Árpádból, Köváry Ottóból és még néhányból állott, akik a tisztiszázadom kötelékébe tartoztak. Tehát nem túloztak azok, akik megírták, hogy őt a felkelés legkomolyabb fázisaiban ágyban fekvé találták, mert ez alkalommal erről tényleg magam is meggyőződtem.

Nagy zavarba jött az ágy körül ülő társaság, amelyben Héjjas Iván vitte a főszót, amikor egy „adjon Isten jóreggelt”-el köszöntöttem be a szobába és nevetve exkuzáltam magamat a korai háborgatásért. (Csak) Héjjas nem jött zavarba, mert erős fogfájással mentegetőzött, amely öt napok óta kínozza. Az elősiető Bachó századossal azután megismerlém a megérkezésem hírére időközben összesereglett és csatasorban felállott felkelőket, akik között sok derék ismerőst találtam, és akiket buzdító meleg szavakkal üdvözöltem.

Ezen az északi szakaszon lefolyt eseményekről azután Bachó százados és Huszka Imre főhadnagy tájékoztattak, akik ezen hadsereg harcászati dolgait intézték és végezték. Többek közt elmondták Királyhida visszafoglalását, melynél Várkonyi Sándor, Király Péter és még néhány volt zászlóaljbeli kecskeméti fiú működtek igen ügyesen közre, akiket ezen alkalommal meg is dicsértem. Mint mondták, az osztrák kommunisták maguktól szaladtak el a Kecsehegyről, amely Bruck keleti oldalán fekszik és nem kellett őket nógtni.⁷⁸⁽¹⁰⁶⁾

(Megjegyzés: Az osztrákok e pánikszerű futása csak Héjjas romantikáját dicsőítő cikkekben, melyeket főleg Jenő öccse által évek múlva íratott, mint véres ütközetek szerepelnek, amelyeket ő maga vezetett volna. Nevével kapcsolatban fogunk még hasonló történelmi hamisításokkal találkozni, nemcsak a nyugat-magyarországi felkelésnél, hanem később is, amikor megtépzott hírnevét újabb közéleti pozíció elérése céljából ki kellett tatarozni).

A vacsoránál, melyhez azután Héjjas Iván is felkelt az ágyból, megbeszéltük a Lajtabánság kikiáltásához szükséges intézkedéseket, melyeket úgy katonai, valamint közigazgatási úton fog kelleni keresztülvinni. Főleg azonban a IV. hadsereg balszárnyának a kiterjesztését sürgettem a határmenti Lajtahegységen végig egészen Kismartonig, mivel a Friedrich-csoportban, mely mint V. számú ¹³¹hadsereg szerepelt, nem bíztam – vajon elég erősek lesznek-e egy osztrák támadás esetén. A Bánság kikiáltása után a IV. hadsereg székhelyének Nezsiderd jelöltem meg, amely város ezen északi frontszakasz közigazgatási és harcászati vezetésére az ottan meglévő összeköttetési lehetőségeknél fogva is alkalmasabb, mint a jelenlegi. Ámbár Héjjas németül nem beszélt,⁷⁹⁽¹⁰⁷⁾ azonban az ő ügyes handabanda-módszerével ezen sváb vidéki intelligenciáját, amely magyarul értett, a terület függetlenítése érdekében meg fogja tudni főzni és nyerni.

Vacsora után ismét kocsimba ültem, amelyen aztán Sopron, Kőszeg, Borostyánkőn keresztül Felsőőrre érkeztem vissza.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / A Felkelés postabélyegei.

A Felkelés postabélyegei.

Már előzőleg többek között elrendeltem a következőket is:

Mindaddig, amíg a megrendelt lajtabánsági posta- és okmánybélyegek el nem készülnek és használatba nem jönnek, a forgalomban lévő magyar bélyegeket felülbélyegeztettem. Ennek a végrehajtásával dr. Szendey Lászlót, Hír György képviselő titkárát bíztam meg, aki később a Bánság postafőnöke lett. Nevezett a bélyegek felülnyomását a felsőőri nyomdában eszközölte, amelyek azután a következő felírást viselték:

- a) „Felkelő magyarok által megszállt Nyugatmagyarország. 1921. aug. szept.”
- b) „Lajtabánság posta.” (Burgenland függetlenítése után.)

Minden egyéb, a nyugat-magyarországi felkeléssel kapcsolatosan felülnyomással ellátott bélyegek, úgymint

halálfejesek, „felkelők északi hadserege” stb., utólag a felkelés leszerelése utáni években keletkeztek és hiúsági okvetetlenkedésből, nemkülönben üzérkedésből is eredtek. [80\(108\)](#)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Lajtabánság proklamációja.

Lajtabánság proklamációja.

1921. év október 3-án délután a magyar kormány a „B” zónának a kiürítését is befejezte. A csendőrzászlóaljnak ezáltal Nagyszentmihályról Toronyba kellett költöznie és egyáltalán a csendőrkarhatalmak a „C” vonalra lettek visszavonva, miáltal a Trianon szerint meghatározott terület a magyar kormány közigazgatása alól felszabadulva, az osztrákoknak megszállásra rendelkezésre állott. Most már nem lehetett késlekedni ezen halálraszánt magyar földnek az anyaország részére való megmentésével. Ezért, miként azt már előzőleg terveztük, nyomban a kiürítés után, tehát október 4-én kikiáltattam függetlenségét és proklamáltattam Lajtabánság megalakulását.

Ezen aktus egy nagyobb szabású ünnepség kíséretében Felsőőrött, a főparancsnokság székhelyén alkotmányos keretek közt ment végbe. Azonban ugyanakkor, amikor ez Felsőőrön a központban végbement, a Bánság függetlensége [132](#) hasonló keretek között publikálva lett a többi három hadsereg székhelyén is, úgymint Németújvárott, Felsőpulyán és Nezsiderben is. [81\(109\)](#)

Minden község a községi pecséttel, azután bírójának, esküdteknek és a község egyéb előljáróságainak aláírásával ellátott nyilatkozatot, mint hivatalos okmányt elhozta a parancsnokság székhelyére annak jeléül, hogy a függetlenségi proklamációhoz hozzájárul és csatlakozik.

A proklamációt mint fővezér egy rövid beszéd keretében hirdetem ki Felsőőrött a község háza erkélyén. [82\(110\)](#) A vidék nagyszámú parasztsága bejött a városba. A község házával szemben a szabadban egy tábori oltár állott, amelyet a felkelő csapatok vettek körül, és ahol páter Bónis Arkangyal Ferenc-rendi szerzetes tábori lelkész tartotta a misét, amelynél azután felszentelte a szabadcsapatok azon zászlaját, amelyet Horváth Margit tanárnő, mint zászlóánya adományozott. A felkelő csapatok úgy itt a központban, valamint a vidéken is az én kezembe tették le a hűség esküjét. A többi hadseregtől már a délután folyamán érkeztek be az üdvözlő táviratok és jelentések, amelyekben közölték a többi községeknek egyhangú csatlakozását a proklamációhoz. Ugyanakkor meg is alakult a Lajtabánság kormányzótanácsa, amely dr. Lévy Ferenc külügyi kormányzótanácsos által sürgönyökkel értesítette úgy Ausztriát, azután a magyar kormányt, valamint az antant nagyhatalmokat a népek önrendelkezési jogán ezen terület létrejött függetlenségéről. Ezen folyamatot azután azon okmányok is alátámasztották, melyeket kb. 400 községnek a fentiekre szóló spontán hozzájárulása és elhatározása is igazolható, és amelyre a kormányzótanács részéről hivatkozás is történt.

Álláspontunk az anyaországgal szemben pedig természetesen a vele való legjobb egyetértésben lehetett csakis, amelyben a kínálkozó alkalmat a visszacsatolásra ki kellett volna várni.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gróf Bethlen miniszterelnök tiltakozása.

Gróf Bethlen miniszterelnök tiltakozása.

Ezen coup d'état-tól, [83\(111\)](#) ha Ostenburgék nem is, de Friedrichék, valamint az antant igen megilletődtek,

mert egy ilyen gyors és határozott aktusra nem számítottak. Az antant nem is szólhatott, mert hiszen a Wilson-féle pontok alapján történt a proklamáció, de annál jobban izgult és csattogott a magyar kormány, jobban mondván Bethlen. Ezen nevetséges, együgyű magatartását mutatják azon sürgönyök is, amelyeket Hegedűs altábornagy útján hozzám származtatott. És pedig: ő nem ismer el semmiféle függetlenségi megnyilatkozásokat. Magyar alattvalóknak nincsen ehhez joguk, a felkelők hagyják el Nyugat-Magyarországot stb. Azonkívül az összes újságokból cenzúráztatta Lajtabán-ág megalakulására vonatkozó közleményeket, a Felsőőrön nyomtatott „Lajtabánság” című lapunkból, azután „Lajtabánság Hivatalos Lapjából”, melyeket Felsőőrön dr. Lévay Ferenc külügyi előadó szerkesztett és különböző szerkesztőségeknek szétküldött.⁸⁴⁽¹¹²⁾

133 Egy miniszterelnök, aki hazáját tiszta lelkiismerettel és önzetlenséggel szolgálja, és akit a már kiürített, valamint átadott területekért semmilyen felelősség nem terhelhet, csak örülhetett egy ilyen akciónak, melyet aztán diplomáciailag kihasználhat úgy, ahogy akarja. Bethlen azonban jajveszékelt, azután hazaárulásnak minősítette ezen akciónkat, előállva mindenféle politikai és külügyi pretextusokkal, miután azok az ígéretek, melyeket ennek ellenében kapott, sokkal többet érnek, mint a Lajtabánság stb.⁸⁵⁽¹¹³⁾

Nem vonom kétségbe azon ígéreteket, amelyeket az olaszok vagy a csehek (*sic!*) tettek Velencében a magyar kormánynak,⁸⁶⁽¹¹⁴⁾ mert nekik továbbra is érdekükben állott a magyarok és Ausztria közti viszály, mely a Habsburg-restaurációt lehetetlenné teszi, hanem szerintük egy Lajtabánság megalakulásánál ez mégis bekövetkezhetik. (...)

Sopron városának és környékének visszacsatolása nem orvosolta és nem oldotta meg az ezeréves magyar határok újabb megcsonkítását, csupán az olaszoknak a cseh korridorról szemben megnyilvánult aggodalmait. Végeredményben Olaszország sem szeretné, hogy a magyar fák az édig nőjjenek és mi erősebbek legyünk, mint jelenleg vagyunk, mert hátha újból szövetkeznenek Ausztriával és a Habsburgokkal egy perszonáliunió alapján, amely az ő átkuk és vesztük volna.

(...)

Fegyverrel és ruhával is egyelőre el voltam látva, tehát most már arra irányultak törekvéseim, hogy a tél beállta előtt valamire levegőhöz jussak, miután az anyaország velem szemben ellenséges magatartást tanúsított. Ezt pedig csakis Ausztrián keresztül remélhettem elérni. Ugyanis elgondolásom szerint az Ausztriában levő fehér alakulatokkal, nemkülönben Stájerország keresztényszocialistái által támogatva reméltem az ottani bolsevik rendszert felfordítani.⁸⁷⁽¹¹⁵⁾ Egy új fehér rezsim, melyet ezáltal uralomra segítünk, a barátságos viszony helyreállítása szempontjából önként lemond majd Nyugat-Magyarország annektálásáról.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Hajós Jenő követségi tanácsos missziója:

Hajós Jenő követségi tanácsos missziója:

Hogy ezen bázis, melyet fentebb említettem, megteremthető legyen, Hajós Jenő akkori követségi tanácsost, a Bankgasse-i milliók elszánt és hazafias megszerzőjét indítottam Ausztriába, aki a legalkalmasabb pillanatban érkezett Felsőőrrre. Hajósnak az illetékes faktorokkal való tárgyalások azonnali megkezdésére az alábbi megbízólevelet adattam egy olyan kísérőlevéllel együtt, amelyben a lajtabánsági kormány leszögezte politikai állásfoglalását és az illetőnek a tárgyalások folyamán tájékoztatásul szolgált.

Ezen megbízóleveleket az alábbiakban másolatban közlöm azon megjegyzéssel, hogy azok eredetije irattáramnak a felkelésre vonatkozó iratai között megőrizve fekszik.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Hajós Jenő követségi tanácsos missziója: / XVIII.

134XVIII.

Nyugatmagyarországi Felkelők Főparancsnoksága.

Meghatalmazás.

Lajtabánság kormányzótanácsa ezennel megbízza

Hajós Jenő követségi tanácsost, hogy a Bánság kormányzótanácsának nevében a külföldön szóbeli utasításai értelmében tárgyalásokat folytasson, mint a Bánság kormányzótanácsának teljhatalmú megbízottja. Felsőőr, 1921. október 12.

A kormányzótanács összeültéig a kormányzás vezetésével megbízva:

Bélyegző

Prónay fővezér s. k.

Hír György s. k.

Nyugatmagyarországi Felkelők Főparancsnoksága.

Lajtabánság kormányzótanácsa a bel- és külföldön mesterségesen terjesztett híresztelések cáfolatául szükségesnek tartja a következők leszögezését:

1. Lajtabánság önállósításának egyetlen oka és célja az volt, hogy Nyugatmagyarország, melyről Magyarország a békekötés értelmében jogerősen lemondott, a kommunizmus által megfertőzött Ausztriába bekebelezhető ne legyen. Valótlan tehát, hogy bármilyen hatalmi aspirációk, vagy egyéni célok játszottak volna közbe.
2. Lajtabánság függetlenségének kikiáltása nem idegen (landfremd) elemek munkája, hanem a lakosság egyhangú határozata alapján történt. Kitűnik ez az összes községek által aláíratott és a hivatalos pecsétekkel ellátott jegyzőkönyvekből, melyek a kormányzóságon⁸⁸⁽¹¹⁶⁾ minden hivatott érdeklődő rendelkezésére állanak.
3. Lajtabánság önkormányzata a lakosság által elfogadott alkotmánytervezet szerint, a lakosság által választott államtanács mint törvényhozó- s az állam polgárainak sorából kinevezett kormányzótanács mint végrehajtó szerv által történik. Az egész alkotmány a teljes jogegyenlőség alapján épült fel, a nemzetiségi viszonyok teljes méltánylásával.
4. Rosszindulatú híresztelések a nyugatmagyarországi eseményeket a magyar királykérdéssel hozzák kapcsolatba. Ezzel szemben a valóság a következő:

Lajtabánság függetlenségének kikiáltása óta önálló és a magyar államtól független államtest lévén, a

magyar királykérdésre semminemű ingerenciát nem gyakorolhat.

Mivel azonban a Lajtabánság az átadási jegyzőkönyv aláírása előtt Magyarország része volt, természetes, hogy a Magyarországot foglalkoztató közjogi problémák egyúttal részben Lajtabánságra is átöröklődtek és nálunk is fennállanak.

Éppen ezért szükségesnek tartja a kormányzótanács a királyság-kérdésben elfoglalt álláspontját a következőkben precizírozni:

A kormányzótanács monarchikus alapon áll.

135 Az adott helyzetre vonatkozó álláspontja ez:

Magyarországnak, – és így Magyarországból bármely úton kiszakadt teleteknek is koronás királya van, vagyis a királysági jogfolytonosság fennáll. Ezzel szemben azonban a királyi uralkodás tényleges gyakorlata szünetel. Az államok alkotmányos úton speciális szerveket (nemzetgyűlés, kormányzó) állítottak be abból a célból, hogy a királyi hatalom gyakorlásának szünete alatt a legfőbb hatalmat gyakorolják.

Ezen jelenleg fennálló alkotmányos állapot megváltoztatása a kormányzótanács felfogása szerint szintén csakis alkotmányos úton hajtható végre. Minden erőszakos puccsszerű megoldást – legyen annak célja a szünetelő királyi uralkodási gyakorlat erőszakos visszaállítása (puccsszerű restauráció), vagy ellenkezőleg a jogfolytonosság erőszakos megszakításával (puccsszerű detronizáció) – a kormányzótanács a legélesebben elítél, ily politikát maga nem folytat és területén minden eszközzel megakadályoz.

A kormányzótanácsot ezen elhatározásában a fentiekén kívül az a meggyőződés is vezeti, hogy a királykérdés bolygatása a jelenlegi európai konstellációra való tekintettel káros lenne és beláthatatlan bonyodalmakat okozna.

5. Lajtabánság egész területén a legnagyobb rend és biztonság uralkodik nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül.

A hadseregőparancsnokság kérlelhetetlenül gátat vet minden önhatalmú akciónak.

Az alkotmányozó nemzetgyűlés által a kormányzótanács megalakulásáig a kormányzat vitelével megbízva

Bélyegző

Prónay s. k. fővezér
Hír György s. k. [89\(117\)](#)

Hajós Jenő maga évekkel később közjegyző előtt ezen fenti okmányok keletkezésének történetét a következőkben erősíti meg:

„1921. őszén, a nyugatmagyarországi felkelés idején a lajtabánsági kormányzótanácstól megbízást kaptam, hogy utazzak Bécsbe és lépjek ott érintkezésbe az ottani jobboldali vezetőkörökkel. Ezeknek a bizalmas tárgyalásoknak a célja egy megállapodás megkötése volt, melynek értelmében a nyugatmagyarországi felkelő csapatok Bécset elfoglalva, ott a jobboldali csoportokat segítik uralomra – ezen csoportok viszont előre kijelentik, hogy uralomrajutásukkor azonnal és önként lemondanak Nyugatmagyarországról.

Én akkor, amikor Lajtabánság kormányzósága, illetve Prónay Pál fővezér úr nekem ezt a megbízást adta,

kijelentettem, hogy a megbízás – tekintettel a külföldön keringő legkülönbözőbb hírekre a lajtabánsági kormány politikai felfogásáról és céljairól – csak akkor vezethet eredményre, ha a kormányzótanács nekem egy – politikai álláspontját pontosan meghatározó írást ad, melyet én a tárgyalások folyamán szükség esetén felmutathatok.

Így keletkezett 1921. október 12-én ez az okmány, melynek birtokában 1921. október 14-én Bécsben fel is vettem a tárgyalásokat.

Budapest, 1930. november 12.

Hajós Jenő s. k.”⁹⁰⁽¹¹⁸⁾

¹³⁶Hajós Jenő, mint ezen misszióra igen ügyes és alkalmas egyéniség sok osztrák embert ismert még abból az időből, amikor Bécsben szolgált a külügynél. Hazafias ténykedését a Bankgasse-i kommunista milliók elrablásával kapcsolatban naplómban már bővebben megírtam. Személye a Bethlen-kormány és a Szmrecsányi-féle klikk előtt gyűlölt lett, mert firtatni merészelt ezen általa annak idején átadott pénzek elszámolását. Ő megbecsülhetetlen szolgálatokat végzett hazájának – az illetékesek azonban ezt neki meg sem hálták.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / A Lajtabánság kormányzótanácsa.

A Lajtabánság kormányzótanácsa.

Még nem is zajlottak le a független Lajtabánság kikiáltásával járó általános izgalmak, máris új események következtek be az új állam életében. Ezért a függő ügyek elintézésére és a kormányzótanács végleges megállapításáig kirendeltem a kormányzótanács elnökévé Apáthy László századost, belügyi előadóvá dr. Lévay Ferenc tartalékos hadnagyot, vallásügyi előadóvá ideiglenesen ugyancsak Apáthy László századost, belügyi előadóvá Bárdos Béla századost, gazdaságiügyi előadóvá Hír György képviselőt, postaügyek igazgatójává Szendey Lászlót, a honvédelmi ügyeket pedig magamnak tartottam fenn. Hajós Jenőt visszaérkezése után a külügyi teendőkkel szándékoztam megbízni. (...)

Megjegyzés: Hajós Jenőnek, akit a már ismertetett meghatalmazásokkal Grácnak útnak bocsátottam, még egy levelet is kézbesítettem Peinlich ezredes, a stájerországi csendőrség parancsnoka részére. Miután vele jóba voltam, sőt fiának érdekében, aki a Lehár-féle hadosztálynál szolgált,⁹¹⁽¹¹⁹⁾ Horthy kormányzónál is eljártam, e levemben őt a következőkre kértem: Hajóssal megtárgyalva a kölcsönös ügyeket, kövessen el mindent úgy a Rintelen tartományfőnöknél, azután a Bauernbundnál és egyéb ifjúsági szervezeteknél, amelyekkel 1919 óta összeköttetésben állok, hogy egymást támogatva közös erővel felülkerekedjünk az odaát mindinkább elhatalmasodott és emigráns magyar zsidók által is vezetett és uszított vörös proletárok fölött. Ezeken kívül szeretném, ha ő egy olyan megbízható embert küldene hozzám, akivel minderről bizalmasan tárgyalhatok.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gömbös második látogatása Felsőőrön.

Gömbös második látogatása Felsőőrön.

Tartalom: Alig múlt el néhány nap Lajtabánság megalakulásától, Gömbös azonnal elutazott az új „állam”

területére, de nem ment egyenesen Prónayhoz, hanem legelőször is Héjjas Ivánt kereste föl Nezsiderben. Innen Héjjas társaságában és annak az autójával Budaházyhoz utazott Lakompakra, majd dél felé folytatta az útját. A véletlen úgy hozta magával, hogy Héjjas autója, amelyben Denk Gusztáv tüzérszázados is ült, a csajtai útkereszteződésnél találkozott Prónay autójával, aki éppen Szombathelyről volt útban Felsőőrré. Most mind a két autó Felsőőrré ment, de Héjjas átvált Prónay kocsijába. Az ő előadásából Prónay arra következtetett, hogy Gömbös magának vindikálva a felkelés legfelsőbb szervének a jogát, voltaképpen ellene lázít. Héjjas ugyanis olyan kijelentést tett, hogy Gömböst elismeri felettesének és engedelmeskedik neki. Felsőőrött Prónay, Gömbös, Héjjas és Denk, valamint Hír, [137](#) Taby és Hosztinecz Imre szombathelyi MÁV-felügyelő együtt vacsoráltak, amely után Gömbös közölte Prónayval, hogy Károly király Magyarországra készül és állítólagos leveleiből készült fotókópiákat mutatott be neki, amelyekről Prónay megállapította, hogy hamisítványok lehetnek. (Kétkedett abban, hogy Károly király magyar területeket kínált volna a románoknak, nyilván azért is, mert az ellenkezett volna koronázási esküjével.)

Prónay beleélve magát Lajtabánság quasi szuverénjének szerepébe, nem ismerte el Gömböst felettes hatósági szervnek és felszólította, hogy hagyja el Lajtabánság területét. Gömbös az udvariatlan kiutasításnak eleget tett.

Prónay a továbbiakban felsorolja, hogy a felkelésben exponált személyek közül tagjai voltak az Etelközi Szövetségnek Rantzenberger Viktor, Makay Imre százados, Laczkovits László főhadnagy, Molnár Endre, Taby Árpád, Héjjas Aurél és Iván, Hír György, Budaházy Miklós, Szabó József, Bachó István és páter Bónis Arkangyal. Az EKSz láthatatlan feje maga Horthy volt, látható feje báró Feilitzsch Berthold, mint az előbbi helyettese. Rajtuk kívül az EKSz vezéri tanácsának tagjai voltak gróf Bánffy Miklós, gróf Ráday Gedeon, Zadravecz István püspök, Sréter István tábornok, Sávolgy János altábornagy, Nádosy István országos főkapitány; Bethlen csak kültagja volt az EKSz-nek, de rá nagy politikai befolyást gyakorolt. „Ténykedésük főleg önös érdekeiket szolgáló gyűlölködő intrikákban és antidinasztikus politikában merült ki.” Prónay a Gömbössel történt felsőőri incidense után közölte az EKSz-tagokkal, akik tisztjei közé tartoztak, hogy a szervezet működését károsnak tartja, ezért ő maga kilép belőle és nekik is ugyanazt ajánlja. Ekkor valamennyien helyeselték az álláspontját. [92\(120\)](#)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gömbös újabb levelei.

Gömbös újabb levelei.

Alig volt ezen önállónak, függetlennek és semlegesnek kikiáltott állam néhány napos és alig hagyta el azt Gömbös másodszor is – csalódottan – az események egymást váltották. És pedig a magyar kormány elrendelte ellenünk, Gömbös intervenciójára a szigorított blokádot. Nádosy Imre ... dupla csendőrkordonnal záratta le a Lajtabánság felé eső országhatárokat – kiadván parancsban: „... a nyugatra iparkodó felkelőket már Budapesten kell lefogni, internálni, vagy visszatoloncolni illetőségi helyükre.”

Gömböstől is érkeztek kesergő és szemrehányó levelek, amelyek eredetijét irattáramban gondosan őrzöm és melyeknek másolatait naplómban itt alant leközlöm :

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gömbös újabb levelei. / XX.

XX.

Kedves Pali !

Értesítelek, hogy visszavonhatatlanul beadtam lemondásomat. A Feltámadás legfelsőbb vezetősége, a honvédelmi bizottmány, amely ezt támogatta, szintén meg fog szűnni, mert egyikünk sem hajlandó fegyelmezetlenséget, karlista intrikát stb. tűrni olyan szervezetben, amely Nyugat-Magyarországot kell, hogy nekünk megtartsa, amely szervezet azonban nem lehet öncél, hanem eszköz azok kezében, akik hivatva vannak a vezetésre. Bár Hír György ma nálam volt és quasi tiltakozott Sigray ellen, én visszavonhatatlanul megmaradok elhatározásom mellett, menjetek ti és tanácsadóitok választottatok. Én úgy érzem, hogy ezek az utak nem fognak sem ideális, sem egyéni céljaitokhoz elvezetni. De ti ¹³⁸tudjátok, hogy mit csináltok, és különösen neked kell tudni, mert különben előttem érthetetlen, hogy olyan könnyelműen, régi barátságunkat felrúgva választasz új barátokat, abban a hitben, hogy én cserben hagytalak, és hogy azok neked jobb barátaid lesznek.

Most, hogy semmi, úgynevezett szolgálati viszonyban nem állunk egymással, kijelentem neked, hogy minden intrika, ami ellenem felhozott nálad, akár írásban, akár szóban, szemenszedett hazugság, és csupán arra szolgál, hogy a Gömbös–Prónay–Héjjas féle veszélyes és makacsul összetartó triumvirátus egységét megbontsa. Ez sikerült. Az idő fogja bebizonyítani, hogy igazságom volt-e, és akkor remélem, leszel az, aki mindig voltál, férfi, és visszajössz hozzám, aki nagy hibáid dacára mindig nagyra becsültelek, és aki sokszor jobb meggyőződésem ellenére olyan tettekért védtelek, amelyekről előzetesen nekem tudomásom nem volt.

Makayval elküldtem az utolsó 150 000 koronát és ezzel befejeztem működésemet Nyugat-Magyarországon, szűkebb hazámban, amelynek megvédéséhez, tehetségemhez képest, nekem is volt jogom. Arra kérlek, vedd tudomásul előre, ha Sigrayék vagy bárki más azt fogja mondani, hogy azért nem tudnak ők téged segíteni, mert én meggátlok most már mindent, az hazugság lesz, mert nem fogok többé semmivel sem törődni, sőt ha törődöm, csak pozitív irányban teszem azt.

Arról akarlak még értesíteni, hogy legutóbb hozzád intézett levelemben Ivánról szóló kritikát Ivánnak megmondtam és meg is írtam.

Amidőn még arról értesítelek, hogy ma kapott sürgöny szerint Károly király mozgolódik.

Üdvözöllek régi szeretettel

Budapest, 1921. október hó 8.

Gyula s.k.

P. S. Értesítlek, hogy Feilitzschnek szintén bejelentettem a köztünk előforduló dolgot, miután a VT volt az, aki engem megbízott.⁹³⁽¹²¹⁾ Vizsgálatot fognak indítani.

Gyula s.k.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: Prónay Pál emlékezései az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről / Gömbös újabb levelei. / XXI.

XXI.

Kedves Páter!⁹⁴⁽¹²²⁾

Értesítelek, hogy a mai napon lemondtam a Feltámadás legfelsőbb vezetőségéről, és pedig azért, mert Prónay Sigray politikai irányításának kívánja magát alárendelni.

Szívélyesen üdvözlök téged és Budaházyt

Budapest, 1921. október 8.

Gömbös s.k.

(Folytatjuk)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

---

139 HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / László
Frigyes: A forradalmi munkásmozgalom soproni történetéhez

László Frigyes: A forradalmi munkásmozgalom soproni történetéhez

1984 nyarán az MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottságának archívuma megküldte címemre a „Válogatott dokumentumok a Győr-Sopron megyei munkásmozgalom történetéből 1929–1945” című kiadványt. Nagyon megörültem a kötetnek, s mint a gyermek, aki a mesekönyvet a képeknél kezdi, a kiadvány tanulmányozását én a névmutatónál kezdtem. Örömmel olvastam ott megannyi harcostárs nevét. Meglepett, hogy a megye munkásmozgalmát hitelesítő dokumentumválogatásban a Bognár család nem szerepelt, s hogy az adatok és évszámok helyenként pontatlanok. (Nem mindig a szerkesztés hibájából.)

Pontatlanságot tapasztaltam esetenként sajnos a „Sopron és környékének munkásmozgalma” című sorozatban is, leginkább az 1939–1945 közötti évek feldolgozásában. Véleményemben megerősítettek azok az elvtársak, akik ebben az időben vettek részt a legális és illegális munkásmozgalomban. Elolvastam a Soproni Szemlében megjelent, a témába vágó tudományos közleményeket is, valamint Bognár Dezső visszaemlékezéseit ugyanott.

Mindezek alapján úgy döntöttem, kommunista kötelességemnek teszek eleget akkor, amikor véleményemet papírra vetem. Észrevételeimet a soproni munkásmozgalomban töltött évtizedek tapasztalatai alapján teszem meg.

1928 óta veszek részt a mozgalomban, 1931-től vagyok máig a párt tagja. Ezidőtől többek között tagja voltam az SZDP-nek, egy időben a soproni Hetes Bizottságnak (az SZDP és a helyi szakszervezetek

tevékenységét egyeztető, segítő szerv volt) a Famunkások Szakszervezete, a Természetbarátok Turista Egyesülete vezetőségének. Titkára voltam a soproni ifjúkommunista csoportnak. Több mint öt évtizedes politikai tevékenységem során az elismerések között elnyertem a Fegyverrel a hazáért, a Szocialista Hazáért Érdemrendet, a Munkás-Paraszt Hatalomért kitüntetések. Hozzászólásomban a kiegészítő pontosításokkal – amennyire a több évtizedes távlatból lehetséges – hozzájárulni kívánok a soproni munkásmozgalom hiteles történetének feltárásához, hogy kevesebb fehér folt maradjon. Véleményemet Bognár Dezsőnek a Soproni Szemle 1983. évfolyama 4. számában megjelentetett észrevételei (305–324. lap) sorrendjében fogalmaztam meg.

1. Egyetértek Bognár Dezső megállapításával, hogy a történetírás felelősségteljes, nehéz munka. Tapasztalataim ugyanakkor arra intenek, hogy a személyes emlékeket nem szabad általánosítani, ellenőrzés nélkül, szószerint közlésre felhasználni. Ezért sem szándékozom itt értékelni Szita Szabolcs adatsorát vagy Bognár Dezső közléseit Mindössze néhány szerény gondolatot szeretnék hozzátenni az eddig megjelent írásokhoz. Tapasztalataimról teljes nyíltsággal és őszinteséggel szólok.

Egyetértek abban is, hogy nem szabad egyenlőségjelet tenni a munkásmozgalom szervezett, tudatos ellenállási tevékenysége és egyes polgárok humanista cselekedetei között. A Szita-tanulmányban azonban ilyenek nincsenek, egyes cselekvési formák és személyek jói elkülöníthetők figyelmes olvasás esetén.

2. Nem voltunk mi kommunisták az illegális időben fenegyerek. Az ésszerűség, a kommunista meggyőződés volt a fegyverünk, politikai munkánk pedig logikus eszmefuttatáson és a reális tényeken alapult. Egyetértek Bognár Dezsőnek azzal a nézetével, hogy „a kommunista hagyományok élők voltak Sopronban.” Ennek okai a következők:

Először. A Tanácsköztársaság leverése után nem szűnt meg a mozgalmi munka. Ezt elősegítették a mozgalom hagyományai, a város földrajzi fekvése, a bécsi és bécsújhelyi (utóbbi zömmel soproniakból álló) kommunista és szociáldemokrata emigráció közelsége. Pl. Pfeiffer János kommunista nyomdász és húga állandó kapcsolatban állt velük 1934-ig, majd Savanyúkútról emigráltak a Szovjetunióba.

140 Másodszor. Sopronból átjártak a munkások dolgozni Bécsbe, Bécsújhelyre, Wimpassingba és Leobenba. Rendszeresen hoztak híreket, propagandaanyagokat számunkra a következők: Jordanits, Slagovitz (volt orosz hadifogoly), Pomper Károly bádógos, Lindt István, a somfalvi Pintér (felesége ekkor Sopronban lakott) és sokan mások.

Harmadszor. A családi kapcsolatok is eredményesen segítették az illegális mozgalmi munkát. Így pl. saját rokoni kapcsolataim, vagy Sopronbátfalván a Molnár-család, a Luksander-család és mások. Engem apám, Leitner Jónás vitt be a munkásmozgalomba. Korábban szabósegédként Németországban dolgozott, ahol megismerkedett Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht forradalmi eszméivel, melyekhez hű maradt haláláig. Apám az SZDP soproni szervezetének tagja volt, 1944 júliusában Auschwitzban pusztult el.

A Tanácsköztársaság leverésekor hat éves voltam. Apám révén hallottam, tapasztaltam a fehérterror kegyetlenkedéseit, borzalmait. Láttam Kellner Sándor és Knapp Gábor Sopronkőhidára szállítását és halálfutásukat. A soproni Szt. Mihály utcában lakó családunk a huszas években a szó szoros értelmében nem éhezett, de úgy nevelkedtünk, hogy tudtuk, ismerőseink közül sokakat évekre bebörtönöztek, internáltak. Feleségük, gyermekeik kenyér nélkül maradtak. Átsegíteni egyes elvtársakat a határon, a börtönben lévők „spejzolásának” segítése volt a mozgalmi munka ekkor, úgy is mint a Vörös Segély része.

1928-tól a soproni mozgalmi munkában aktívan vettem részt. Tanítómesteremnek Molnár Józsefet tartom,

aki megismertetett a marxizmus tudományos elméletével.

Molnár Józseffel 1927–1928-ban kötöttem ismeretséget, az SZDP soproni ifjai körében. A korkülönbség ellenére hozzá nemsokára nemcsak mozgalmi, hanem baráti kapcsolat kötött. Többször vacsoráztam nála és gyakorta együtt kirándultunk. Az ifik elnöke ekkor Linka József nyomdász volt, én pedig a titkár feladatait láttam el. Ferenczy János, de Linka is tudott arról, hogy közöttünk egyesek illegális tevékenységet folytatnak s átjárnak Ausztriába. Passzív magatartásuk segítségünkre volt. Így adódott, hogy az 1933-as lebukás után (Rózsa József per) továbbra is az SZDP helyiségében tevékenykedtünk. Molnár Józsefet sokoldalúan képzett marxistaként ismertem meg. Jó vitakészsége volt, nem érezte képzettségét, nem fölényeskedett. Szerényen és szívesen foglalkozott az ifjúsocialistákkal, ifjómunkásokkal. Velem (mozgalmi nevem Bütyök volt) pl. Engels Antidühhingjét szakaszonként elemezte. Jól összeválogatott házikönyvtárban a magyar népi és proletár írók és költők, a világirodalom klasszikus alkotásai is megvoltak. Molnár könyvtárának gerincét a magyar emigrációs irodalom képezte, a Bécsben, Prágában, Pozsonyban megjelent, valamint Magyarországon valamiképp kiadott kommunista irodalom és különböző folyóiratok. Ezek a művek nem egyszer ügyéssi lefoglalás előtt kerültek hozzánk. Többen előfizetői vagy vásárlói voltunk az időszakosan megjelentetett, kommunista eszméket tartalmazó kiadványoknak, míg azokat be nem tiltották. Az ilyen kiadványok továbbadása szigorúan tiltott volt. 1937-ben pl. így kerültem másodízben letartóztatásra Sopronban: „A Szovjetunió büntető rendszere” című, Magyarországon megjelentetett könyv tiltott terjesztéséért.

Molnár Józsefnek voltak felső kapcsolatai főképpen a fővárosi kommunista értelmiséggel, többek között dr. Madzsar Józseffel és dr. Schonstein Sándorral, akik személyesen is jártak Sopronban. (A soproni turizmust szolgáló, ún. filléres gyorssal, amit az elvtársak konspirációs utakra is igénybe vettek.) Nehezen hihető számomra Bognár Dezső állítása, hogy Molnár Józsefnek 1940–1944-ben nehézséget jelentett, hogy apjánál volt alkalmazásban. Virilista apja 1919-től nem egyszer mentette a hatósági zaklatásoktól „kommunistaság” gyanújába esett fiát, ő intézte el az 1933-as lebukás után is szabadlábra helyezését. Tapasztalataim szerint a Molnár-festékkereskedés hátsó irodájában a könyvelést végző Molnár József minden nehézség nélkül, bármikor megközelíthető volt.

Említésre érdemes, hogy mi voltunk azok a kommunista ifjómunkások (pl. a Balfi utcából: Fridländer László gyári munkás, Hirschs Bertold cipészsegéd, Rózsa József napszámos, Takács István tanonc), akiket Molnár József, apja teherautóján, szállított a Fertőhöz. Molnár és Wajdits Béla nyomdász vitorlásán, a nyílt vízen tartottuk meg a szűkkörű kommunista szemináriumokat, valamint az elvi vitákat. 141 Öten-hatan foglaltunk helyet egy vitorlásán, ott volt többek között Schottán Teréz, Drach Imre (mozgalmi nevén Bimbula), aki a győri elvtársakkal tartotta az illegális összeköttetést.

Sopronban a Löbl-tánciskolát is felhasználtuk a szervezkedésre, a Vörös Segély akcióra, gyűjtésre az üldözött osztrák elvtársak megsegítésére. A linzi felkelés után kivégzett Wallisch Kálmán arcképét, valamint az antifasiszta egyégfront három nyilat ábrázoló jelvényét árusítottuk. Ezt a feladatot elsősorban az ifimozgalomban résztvevő lányok végezték: Leitner Juliska, Molnár Hédi, valamint Bruckner Pál, akik még életben vannak.

Bognár László mozgalmi múltjával kapcsolatban Bognár Dezső véleményéhez elolvastam a Hiller István által a Bognár Lászlóról írtakat is. (Sopron és környékének munkásmozgalma 1939–1945. Sopron, 1983, 74. lap). A tények akkor is tények maradnak, ha azokat egyesek szubjektívan elismerik vagy elutasítják. De hiba, hogy ez alkalommal féligazsággal akarják igazolni a látszatigazságot. Ilyen féligazság Bognár László

életútjának a beállítása.

Bognár László Hillertől is leírt, Bognár Dezső közölte magatartása, agitációs módszere tapasztalataim szerint idegen volt a kommunistáktól. Hihetetlenek számomra az általa tartott selyemgyári „röpgyűlések”, s ha 1941 júniusában (SSz. 1983, 311) ilyen látnokkal (Eljön még az idő, amikor az orosz katonák a Rajnában mossák a lábukat. ..” stb.) és ilyen „agitációs munkával” találkoztam volna, a hatóságok módszereit ismerve, az illetőt vagy bolondnak vagy rendőrprovokátornak tartottam volna. Messzire elkerülve a mozgalomban és elvtársi körben mindenképpen elszigeteltük volna.

Néhány más életrajzi adat is kétes vagy zavaros számomra. Ilyen a magyar hatóságok által 1940-ben a Gestaponak való átadás, ilyen pl. a börtönre és internálásra ítéelés. Tudomásom szerint Bognár László 1943 decemberéig büntetlen előéletűnek számított, fellebbezések után börtönbüntetését 1944 augusztusában kezdte meg. Az ítélet internálást nem tartalmazott. Horváth Ferenc soproni cipésmestert „Pocakos Horváthként” ismertük. Vitakozó, politizáló egyén volt, de nem jobboldali beállítottságú! Műhelyében szervezett munkásokat is alkalmazott, közöttük (pl. Luksander Károly) politikailag képzettek is voltak. Horváth Ferenczy Jánost, az SZDP soproni titkárát a legnehezebb időkben munkával látta el, segítette. Közismert volt, hogy Horváth a bőrökkel manipulált, a hadsereg számára a bakancsokat nem a kiutalt bőrökből készítette. A haszonszerzésnek ez a módja elítélendő volt. De nem nyert bizonyítást még a Népbíróság előtt sem, hogy Horváth jelentette fel Bognár Lászlót kijelentései miatt. E vád alól Horváthot a felszabadulás után bizonyíték hiányában felmentették! Ez hozzátartozik az igazsághoz, s Horváth személyével kapcsolatban évtizedek múltán is mindezt nem tudomásul venni vagy megmásítani politikai hiba.

A Bognár-észrevételek 4. és 5. pontjával kapcsolatban le kell szögezni, hogy e az időszak egybeesik világviszonylatban a fasizmus erősödésével. Ausztriában 1933 végén a kommunista pártot, 1934-ben az SZDP-t betiltják. A betiltás negatív hatással járt az osztrák kommunista párt tevékenységére, osztrák elvtársainknak nem volt tapasztalatuk az illegális munkában. Emiatt a soproni kommunistáknak is újabb feladatot kellett vállalniuk, alkalmanként az osztrák elvtársak konspirációs munkájának segítségét, sajtóanyagok, rölapok szállítását stb. Mint a Rózsa-per egyik vádlottja, öt évtized múltán néhány megjegyzést teszek. A soproni ifjúkommunista csoportnak nem a rölapok terjesztése volt a fő feladata, inkább ezek továbbjuttatása és az összeköttetés fenntartása. A mozgalom megbízásából több ízben jártam az Osztrák Kommunista Párt bécsi központjában. Az utat mindig turistaként tettem meg. A pártközpontban Pusztahofer elvtárs mutatott be, tőle kaptam a további mozgalmi instrukciókat is. Az utazást, elszállásolást a Természetbarátok Turista Egyesületének igazolványa könnyítette, ezzel az igazolvánnyal az osztrák turistáknak járó kedvezményeket vehettük figyelembe. Ternitzten keresztül jártunk, ezért is állítom, hogy a közlekedésből kieső Kismartonba mozgalmi célból nem jártunk, oda érdemi mozgalmi kapcsolatunk nem volt! Emlékezetem szerint 1934-ig a bécsi központtal tartott kapcsolatunk kétoldalú volt, pl. megfigyelni a Magyarországon keresztül lebonyolított fegyvercsempészt, melyről a későbbiekben a Népszava is írt.

Az illegális feladatokkal való megbízásnál a helyismeretet alapvető feltételek között vették figyelembe. A visszaemlékezésnek a Benczik és Rózsa kapcsolatokra vonatkozó állítása külön kapcsolatot feltételez. Számomra nehezen hihető, ha létezett [142](#) is, nem erősítette a mozgalmi munkát! Megjegyzem, a harmincas években Sopronban Csik Ferencet nem kéményseprőműhelyéről (310. lap), hanem mint fotóművészt ismerték. A kéményseprő kerület jogát Tschik Lőrincné bírta, itt dolgozott később alkalmazottként Benczik (nem Bencsik) János, aki 1931-ben tért vissza Franciaországból. Bencziknél többször jártam, a Jókai utca 5. sz. alatt, Tschikné házának udvarában lakott, utcai műhely ott nem volt.

A Rózsa-per történetéhez néhány megjegyzés. Érdekes lenne az ügyész vádindítványát felkutatni, mivel több vádlott szerepelt abban, mint a per anyagaiban (pl. Molnár József, Fridländer László). Mi besúgás révén buktunk le, a rendőrségi kihallgatáson azonban Rózsa sok mindent magára vállalt. Így személye került előtérbe, de sajnos megsértette a konspirációs szabályokat is. Mégis talán neki köszönhető, hogy az ifik továbbra is együtt tudtak maradni.

Mivel én nem „köptem”, szembesítéskor tagadtam, legtovább tartottak a soproni rendőrség városházi poloskás fogdájában, az ügyészség előzetes letartóztatásában. Itt ismerkedtem meg a rendőrség – akkor szokásos – brutális és megalázó vallatási módszereivel. Giczy Dezső és Stadler rendőrtisztek egymást váltva hallgattak ki. A szembesítések után kísérték a soproni ügyészségre. Mindez történt pénteken, a soproni szokásos hetivásár napján, a zsúfolt piacon át. Két rendőr között mentem, megbilincselve és szíjjal vezetettve, melyek végét a rendőrök csuklójára erősítették.

A csoport kb. 15–16 főből állt, akik aktívan dolgoztak az illegális mozgalomban, ill. annak ifjúkommunista csoportjában. 11 kommunista ellen emelt vádat az ügyészség, az 1921. évi III. tc., az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló büntett, ill. vétség miatt. A győri királyi törvényszéken tartott főtárgyaláson hét kommunistát elítéltek, kettőt felmentettek és két fő ellen elejtették a vádat.

Mint már említettem, 1934 februárjában, a Schutzbund felkelés leverése és az osztrák munkáspártok betiltása után, nálunk is más feladatok kerültek előtérbe. Az új feladatok megoldásának segítésére Budapestről Rusznyák Andort és Piros Aurélt küldték Sopronba. Így ismét közvetlen kapcsolatba kerültünk a KMP hazai vezetésével. Az Országos Ifjúsági Bizottsággal 1931-től volt kapcsolatunk. Továbbra is a legális és illegális munka ötvöztetésére törekedtünk. Részt vettünk a Népszava előfizetések gyűjtésében, esetenként plakátok ragasztásában. Ugyanakkor a KMP kiadványait, a szakszervezeti ellenzék rölpapjait is terjesztettük.

Az SZDP soproni helyiségében (s nem klubjában, mert ez a fogalom akkor idegen volt tőlünk) működött Rusznyák vezetésével 100% elnevezéssel a szavalókórus. Az illegális kommunista tevékenység, az SZDP-ben végzett legális munka eredményeként ebben az időszakban gyakoribbá váltak a sztrájkok és bérharcok a textilesek, a fások, vasasok, az építőmunkások és más munkásrétegek körében. A Soproni Fésűsfonóban dolgoztak pl. elvtársaink és a más üzemekben foglalkoztatott elvtársak feleségei, akik révén elértük, hogy sztrájkanyagunk az SZDP helyiségében legyen. Ezt a törekvésünket Ferenczy János sem ellenezte.

Rövidesen megjelentek Giczy rendőrtiszt és pribékjei, mindenkit igazoltattak és aki a jelenlévők közül nem volt párt- vagy szakszervezeti tag, rendőri intézkedésre a helyiség elhagyására kényszerült. Tiltakozásunkat Giczy nem vette figyelembe. A sztrájkolókat az SZDP helyiségén immár kívül dr. Kriegier György és Orovitsch papok várták, akik átirányították a dolgozókat a munkaközvetítő hivatalba. A párthelyiségből való eltávolítás is egy módszer volt annak érdekében, hogy a munkásokat kiragadják a kommunista befolyás alól. A rendőri fellépés után mindössze ketten maradhattunk a párthelyiségben. Ekkor Giczy engem faggatott arról, mi közöm a textilmunkásokhoz? Válaszként munkanélküli voltomra hivatkoztam s arra, hogy bejárok a pártba. Másnap ingyen kaptam egy Európára érvényes útlevelet azzal, hogy hagyjam el az országot.

A Bognár-észrevételek 6. pontjához. Mikor lesz a történetírás tudománytalan? Ha a történelmi jelentőségű eseteket, cselekedeteket pl. kiragadja az összefüggésekből álló valóságból, ha a történész a visszaemlékezéseket felülvizsgálat és bírálat nélkül [143](#)elfogadja s folytathatnám tovább. Nehéz itt nyomon

követni Bognár Dezső mondanivalójának lényegét, mert a megértést számos felesleges adalék nehezíti. Véleményem szerint mindenkor az objektív tények, konkrét cselekedetek határozzák meg, hogy mi, mikor tartozik bele a szűkebb kommunista mozgalomba, vagy a szélesebb társadalmi ellenállásba. Olyan megmozdulások történetébe, mint amilyen az 1941–1945-ös évek közötti németellenesség, háborúellenesség, vagy a függetlenségi mozgalom volt. Egyetértek, hogy a soproni kommunistáknak az adott időben nem a vonatrobbitás volt a feladatuk. Véleményem szerint azonban a kívánt tömegmunkához nem a leírt Bécsi dombi konspirációra, hanem olyan munkára lett volna szükség, amely pl. Sopronban elmaradt az 1941–1942-es fővárosi KMP kezdeményezések kapcsán.

Az 1930. május 1-ét ünneplő szervezett soproni munkások egyik csoportja. Hátsó sor (balról-jobbra): Kurucz József, Nussbaum László, Gráfl József, ?, Sternfeld Mihály, ?, ?, ?, Bujtás Kálmán, Kovács András, Luksander Károly. Középső sor: ?, ?, ?, Bujtás Kálmánné, ?, ?, Ülő sor: Hacker Dezső, Tiefbrunner Vilmos, ? (Luksander Károly felvétele)

Bognár Dezső írásából nem világlik ki, kérdéses számomra, hogy egy szűk párt- vagy szakszervezeti csoport (melynek tagjai rendszeresen feljárnak a munkásotthonba) mitől lesz kommunista? Talán azért, mert 1942-ben a Bécsi dombon állítólag találkozót tartottak? Ismereteim szerint – s erről már 1948-ban véleményt mondott Luksander Károly is – 1944 kora tavaszán volt ellenállási tárgyú megbeszélés a Bécsi dombon. Ezen öten vettek részt, de a német megszállás lehetetlenné tett minden további szervezkedést.

Luksander Károly ezt az állítását ma is fenntartja, azzal együtt, hogy nem javasolta a 314. lapon leírt szeretetsomag küldést. (Ellenben 1944-ben a soproni gettóba rendszeresen bejárt, élelmiszert vitt elvtársaknak, ismerőseinek, köztük édesapámnak.)

Kapcsolatot nem Rajk tanácsára kerestek Vas (Wanek) Károllyal, a KGP elnökével. Wanekot a felszabadulás előtt buzgó katolikusként, legitimista nézeteiről ismerték. ¹⁴⁴Megbeszélést – németellenességére, Schlár Edének tett kijelentéseire is alapozva – ebben a szellemben folytatott vele Luksander Károly.

Ugyanide tartozik, hogy „nem illik”, nem szabad az 1930-as évek kommunista munkáját, a röplapterjesztés veszéyleit párhuzamba állítani a szürke apácák iskolájába bevitt élelmiszercsomaggal. Túlméretezettnek tűnik számomra az egyébként ki nem bontakozott szervezkedés olyan üzenethordozókkal, csomagvivőkkel és más szálakkal való kiterjesztése, ahogy a visszaemlékezésben többhelyütt említésre került. E szakaszban írtak alapján olyan benyomás keletkezhet az olvasóban, hogy a Bognár-visszaemlékezés – „bottal csinált” – egyenlősöket és üldözötteket, erre degradálja a soproni munkásmozgalomnak egy fontos szakaszát. Ezt nem tudom kritika nélkül elfogadni sem a magam, sem az illegális kommunisták nevében, akik ma már nem élnek és akik még közöttük vannak. Érthetetlen és egyoldalú, a történelmi tényekkel ellenkezik az az állítás is, hogy Ausztriában (ahol a kommunista párt 1918-tól 1933-ig legálisan működött) miért a Bognár családnak kellett 1928 augusztusában a pártszervezetet megalakítani? Oda akkor (ahol az emigráció zöme soproniakból került ki) legálisan belépni lehetett! Ugyanitt megjegyzem, hogy a negyvenes években nyíltan tevékenykedő SZDP vagy szakszervezet körébe szerintem nem volt szükség elnöki protekcióra ahhoz, hogy mint szervezett munkás, bárki feljárhasson és könyveket kölcsönözzön egy szakma könyvtárából.

Mint már említettem, az osztrák–magyar határon nem 1938-ban kezdődött az üldözött emberek átszökése, hanem 1934-ben. Mi ifik, magam a családom segítségével sokak támogatására voltunk. Az Anschluss után is jártam Bécsbe illegálisan, hogy áthozzak elvtársakat, vagy segítsen szökésüket. Egyesek egyénileg próbálkoztak átjutni a határon az internálás vagy letartóztatás elől. Ezek az emberek szomjasan, éhesen bolyongtak a soproni erdőkben, a kimerülteket napokig kellett ápolni és elszállásolni. Ez volt Vörös Segély a javából. Bognár Dezső helytelenül mérlegel, mikor egy család baráti segítségét a Vörös Segély akciójának állítja be. Az átszökések segítőit részben ismertem, többségében nem. Kiemelem közülük a soproni származású Alt Gertrudot, aki Bécsben volt orvostanhallgató, s tagja volt Ausztria Kommunista Pártjának, később a francia pártnak és megszervezte Auschwitzot.

Mikor a Vörös Segély javára végzett akcióból idézek fel, említenem kell Kunfi Zsigmond fiának menekítését is, ami szintén csoportunk feladata volt. Remélem, nem csökkenti a Bognár-féle szervezkedés tekintélyét, ha megkérdem: a soproni ifjúkommunista sejt az „igazi ellenállókhöz” nyer besorolást? S itt egy epizódot saját sorsomról is. 1938-ban a felvidéki bevonuláskor korosztályommal még nem hívtak be. Rövidesen azonban egyedül kaptam SAS-behívót a soproni 18-as laktanyába. A kapuban őrizetbe vettek azzal, hogy állítólag az SZDP soproni helyiségében kijelentettem, ha engem behívnak, visszafele lövök. Vizsgálat indult ellenem hazaárulás és hűtlenség címen, melynek valós oka természetesen nem bizonyítható kommunista meggyőződése volt.

Nem értek egyet Horváth Sándor szabó (Gurgula) Bognár Dezső fogalmazta megbélyegzésével. Gurgulát jól ismertem, a soproni munkásmozgalom egyik legrégebbi aktív tagjaként. A soproni munkásotthon második otthona volt, kora ellenére minden mozgalmi munkaformában tevékenykedett, még a TTE-ben is. Ha Ferenczy beteg volt, vagy más elfoglaltsága miatt a Népszavát kihordani nem tudta, azt Gurgula és családja végezte el! Ha politikai magatartását mérlegre tesszük, az eredmény semmiképpen sem az, hogy

„erősen jobboldali szociáldemokrata” (nem lehet túllépni már ezeken a sablonokon?), hanem „hithű” szociáldemokrata volt.

Gurgula 1909-től volt az SZDP tagja, a soproni munkásmozgalom történetével foglalkozó legújabb kötetek (az 1933–1939-es évek még feldolgozatlanok!) 19 alkalommal említik tevékenységét. Hiller azt írta róla, hogy a TTE „vagyonát a régi szociáldemokrata Horváth Sándor rejtette el és őrizte meg életveszélyben” (i.m. 54. lap). Úgy vélem, életútja és egész tevékenysége nem megbélyegzést érdemel. Itt 145szeretnék megemlékezni Ferenczy János, a soproni munkásmozgalom mártírjának áldozatos tevékenységéről. Aki Ferenczyt jól ismerte, tudta róla, hogy nem az SZDP elnöke, hanem titkára volt. Ferenczy egyenes, gerinces magatartását csak évek múltán értettem meg. A kezdetben mint forrófejű ifi nehezen fogadtam egyes reagálásait, majd folyamatosan felfogtam és értékeltem, tiszteltem emberséges és toleráns viselkedését. Mint már említettem, Ferenczy tudott az ifik kommunista tevékenységéről. Esetenként nemcsak elnéző volt, de áldozatot is vállalt értünk. Mikor a Fertő vagy a soproni erdő nem volt alkalmas a találkozásra, vasárnaponként a párthelyiségben találkoztunk. Kóruspróbát, megbeszéléseket tartottunk. Ferenczy ilyenkor bejött, elvárta, hogy szóljunk neki. Ottlétünk idején a másik helyiségben tartózkodott, néha ajtót nyitott ránk. Viselkedését kezdetben elítéltük. Pedig ezzel nemcsak eltúrta ottlétünket, hanem legalizált is bennünket Giczyékkel szemben.

Ferenczyt mint az SZDP soproni titkárát apámhoz barátság fűzte. Mikor hozta a Népszavát, nálunk mindig megpihent. Cipőnkét foltozta, ezzel egészítette ki fizetését. Egészsége nem volt teljes, időnként légszomjjal küzdött, ez előadásai alkalmával is érezhető volt. Jó előadónak ismertem, papír nélkül, gesztikulálva beszélt, mindig kapcsolatban maradt hallgatóságával. Egészségi állapota és kora miatt ritkán vett részt kisebb kirándulásokon az Istenszékére.

A visszaemlékezés soraiban megnevezett (az 1942–1943-as években tevékenykedett) elvtársak nagy részét ismerem, kivéve, akik akkor kapcsolódtak a mozgalomba, mikor én társadalomból kisasztott munkaszolgálatos voltam. A 7. pontban is található számos felesleges adatot, hivatkozást azért tartom csak részben reálisnak, mert ha azok az elvtársak, akik már a harmincas évektől toleránsak voltak hozzánk, miért nem lettek volna azok az 1942–1943-as években is?

Befejezésül a Bognár-cikk 8. pontjához. Az említett harmadik letartóztatásom után rövidesen behívtak munkaszolgálatra. 1944-ig kisebb megszakításokkal megjártam a hazai munkatáborokat, ahol több, mozgalmi elvtárssal voltam együtt. Itt találkoztam újból a forradalmi munkásmozgalomból már Gömbölyű néven ismert Stolczer Emillel, aki az Eötvös Kollégium „vörös diákjai” ellen indított perben az elsőrendű vádlott volt. Barátságunk kiállta a nehéz idők próbáját. 1956. október 24-én is együtt fogtunk fegyvert az ellenforradalmárokkal szemben.

Apám, Leitner Jónás 75%-os hadirokkant volt. Már két éve voltam megszakítás nélkül munkaszolgálatos, mikor családfenntartóként három hónapra szabadságoltak, 1944. március 1-től május végéig. Mindez azért is emlékezetes számomra, mert Sopronban szemtanúja voltam a náci megszállásnak. Én nem tapasztaltam a Bognár Dezső szerinti diadalmenetet és a lakosság lelkesedését környékünkön. A Szent Mihály utcában a megszállást a poncichterek az ablakok mögé húzódva nézték, zömükre nyomasztóan hatottak az események. A bevonulás több útvonalról, egyidőben történt a hajnali órákban. A motorizált alakulatok, harckocsik félelmetes, szokatlan dübörgése mellett alig volt a reggeli órákban mozgás a soproni utcákon. A késő délutáni órákban már akadtak, akik a Kisvárkertületen pihenő német katonákkal barátkoztak.

A német katonák tapasztalataim szerint a soproniak mozgását különösebben nem akadályozták. Én akkor

Kiss Jenő műbútorasztalos Rákóczi Ferenc utcai műhelyében találtam munkát. Esténként katonasapkában, sárga karszalaggal tértem haza a Szent Mihály utcába, de a kijárási tilalom idején sem igazoltattak. Közben hírt kaptam az SZDP betiltásáról, de még akkor is érintkeztem egyes elvtársakkal. 1944 április végén parancsra Újdörögden kellett jelentkeznem, rövidesen hadműveleti területre szállítottak. Az első kínálkozó alkalommal átszöktem a szovjet csapatokhoz, majd különböző hadifogolytáborokban végeztem antifasiszta munkát. De ott már életem egy más fejezete indult.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Bognár Dezső: Észrevételek László Frigyes cikkéhez

146 Bognár Dezső: Észrevételek László Frigyes cikkéhez

1. László Frigyes cikkének tanulmányozása után, cikkem megírásába kezdve nem tagadom, sokszor mérgelődve, de magamnak nyugalmat szuggerálva írok. A méreg rossz tanácsadó. A kommunizmus eszméjének biztos nem, de a „Soproni Szemle” helytörténeti kutatásának sem szolgálnék vele.

Azon eltűnődve kezdem meg cikkem írását, hogy soha eszembe se jutott, hogy majd évtizedek múltán kommunista tevékenysége miatt sokat szenvedett családom védelmében kell hadakoznom, hogy most több mint 40 év után azon kell törni a fejem, kik azok, akik még élnek és rájuk hivatkozhatom. Ezt történészek feladatának tartottam. Azon is töröm a fejemet, minek és kinek köszönhetem azt a „szerencsét”, hogy László Frigyes a Bognár családról ilyen személyeskedő éllel ír és cikkének egyes szakaszaiban Bognár László kommunista életútjáról olyan megjegyzéseket is tesz, amelyek már a rosszindulat határát is átlépik.

Ennek eldöntését nyugodt lelkiismerettel a Soproni Szemle olvasóira és Sopron város közönségére bízom: ők a Bognáréket 1938 óta ismerik és kommunista tevékenységükről tudnak.

Észrevételeimet László Frigyes cikkéhez időrendi sorrendben akarom megírni, de a cikkben előforduló ismétlések, a logika és a kronológiai összefüggések zűrzavara nehéz feladat elé állítanak.

2. A burgenlandi Gestapo főnöke, Koch, a Bognár családot – 14 évi emigráció után is megmaradt magyarnak és kommunistának – sok huza-vona után kiutasította Ausztriából. Minden ingóságunkat elvesztettük, személyenként egy kis bőröndre való személyi holmival, határátlépővel a kezünkben, földönfutók bizonytalanságának érzésével *1938 szeptember végén érkeztünk meg Sopronba*. Anyám, Margit húgom, Antal kisöcsém még aznap Türrjére utaztak. Hugomnak már kezében volt az angol munkavállalási és tartózkodási engedély, de útlevele még nem volt. Türrjén az útlevélhez szükséges illetékességi igazolást Halmos József körjegyző kiállította, aki gyerekkori barátja volt apámnak és az emigrációba kényszerült Bognár családnak. Az én türrjei illetőségemet is Halmos József körjegyző 1938. okt. 4-én igazolta. Az útlevél megszerzése után jöttek vissza Sopronba. De velük már nem találkozhattam. (1–3. kép.)

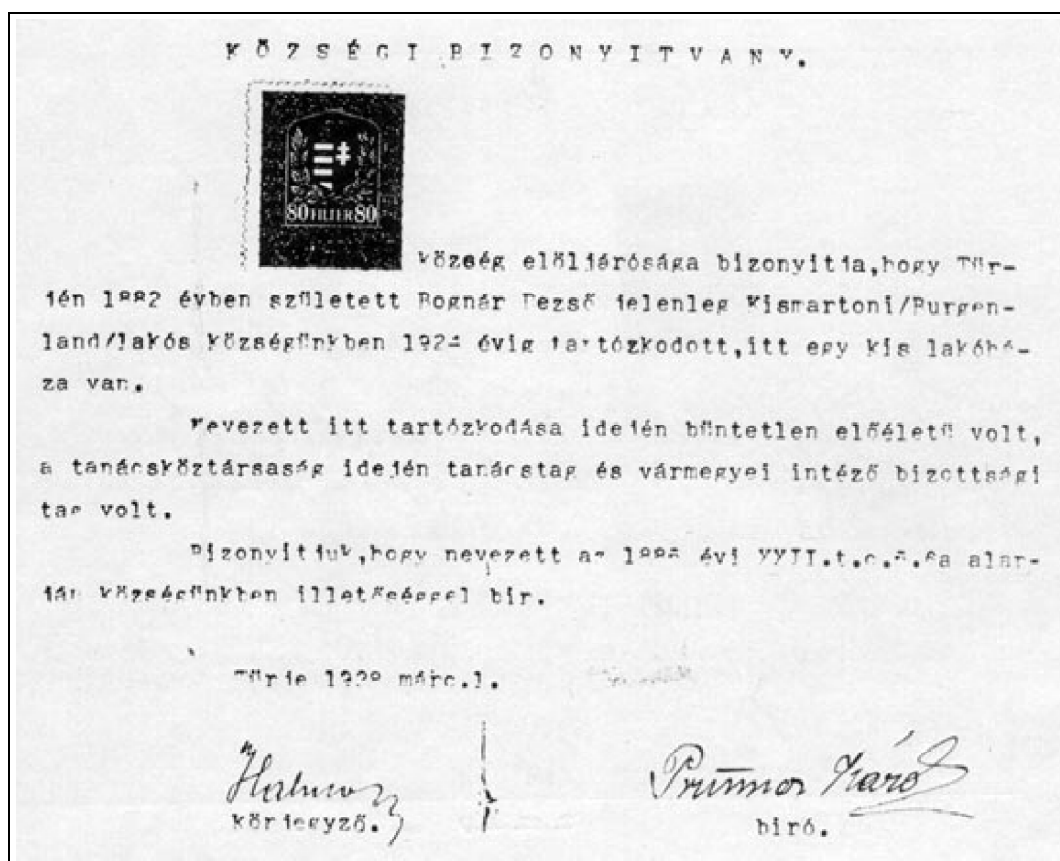
Bognár László és felesége, én és feleségem Sopronban maradtunk. Sopronban akartunk letelepedni. (László Frigyeset nem ismertük, ő sem a Bognár családot.)

1938 szeptember végén a bejelentő hivatalban tartóztattak le. Letartóztatásom, azt hiszem, ténynek elfogadható még akkor is, ha erről dokumentáció nem maradt hátra. És ami Bónyai rendőrfelügyelő vallatási módszereit illeti, továbbra is fenntartom állításomat (SSz. 1983, 310). Ehhez a következő

megjegyzésem van: Bónyai vallatási módszereiben kételkedni nekem sem lehet, még akkor sem, ha a 30-as években Giczy a rendőri vallatások módszereiben megelőzte Bónyait. Saját bőrömon éreztem. Körülbelül 4–5 hét fogvatartás után a soproni rendőrkapitányság vezetője, Pernyési „eltanácsolt”, azaz kiutasított Sopronból. Giczy felvitetett az irodájába és közölte velem, hogy két kommunistát nem tűrnek meg Sopronban. Másnap egy rendőr kísért ki az állomásra, kezembe adta a Budapestig szóló vonatjegyet és addig várt, míg elindult velem a vonat.

Sopronból való kiutasításomat talán az objektív történetírás is elfogadja, ha azt a budapesti kényszerű tartózkodásommal tudom dokumentálni: A Budapesti Cipészek és Csizmadiák Ipartestülete által 1938. okt. 28-án kiállított munkakönyv (4–5. kép) bejegyzései tanúsítják: Munkaadó Bozó István cipőfelsőrész készítő, Budapest, Dohány u. 20. sz. 1938. X. hó 31-től 1938. XII. hó 24-ig. Munkabére: egyezmény. És hogy visszajöttem Sopronba, a következő bejegyzés tanúsítja: Soproni Szőnyeg- és Textilművek R. HARS FÜLÖP ÉS FIAI. Munkába lépés ideje: 1939. VI. hó 5-től 1939. VI. hó 17-ig, munkabére 29 fillér. Sopronban maradtam: ez [147](#)(SSz. 1983, 310: 5. bekezdés) ténynek elfogadható, tulajdonképpen attól kezdve vagyok soproni lakos, és akkor kezdtem el Sopron politikai életével megismerkedni, amikor a nácizmus erőszakos nyomása, különösen Sopronra, napról napra egyre jobban erősödött. Ebben az időben Sopron politikai élete, politikai hangulata nem azonos a 30-as évek legális keretekben működő lehetőségeivel. Erről a kezdeti időről a SSz. 1983. 4. számában már írtam, de mivel László Frigyes a 30-as évek politikai tevékenységével, „személyek jó ismeretével” igyekszik kétségbevonni állításomat, kénytelen vagyok vele újra foglalkozni.

Előre bocsájtom, hogy és Ferenczy bácsi munkásmozgalmi tevékenységét tiszteletben tartottam és nagyra becsültem, pedig sokat vitatkoztunk egymással. Erről az első találkozásról írt rövid véleményemet továbbra is fenntartom (SSz. 1983, 310: 5. pont).

3. Sopron politikai arculata 1939-ben nem volt azonos a 30-as évek politikai arculatával és csak ezek figyelembe vételével lehet Sopron objektív helytörténetéhez szólni, vagy írni. A politikai történetírásnak főleg azt kell megállapítania, hogy ki milyen elvet, álláspontot vallott magáénak. Csak nem akarja László Frigyes velem is elhitetni, hogy a 30-as években, a statáriumok korában a szociáldemokrácia közösséget vállalt a kommunistákkal, ha voltak is személyek, akik vállalták, de a szociáldemokrácia egésze nem. Nem is tehette. Ennek köszönhető, hogy a Szociáldemokrata Párt továbbra is megőrizhette legalitását és folytathatta harcát a magyar munkásosztály 148összefogása és érdekeinek védelmében. Ezt a nem lebecsülendő feladatát Sopronban is megőrizte. Az sem vitatható, hogy Ferenczy János ennek élharcosa volt.

László Frigyes cikkében, több helyen belém köt, mintha én Ferenczy bácsi szociáldemokrata elvhűségét megbélyegzésnek szántam volna. Nekem barátom is volt Ferenczy bácsi és sokszor csodáltam elvei melletti kitartását, amelynek sarkalatos pontja a szociáldemokrácia legalitásának védelme volt. Ebben kételkedni azt is jelentené, hogy kétségbe vonjuk Ferenczy bácsi szociáldemokrata elvhűségét. Pedig ahhoz hű maradt élete utolsó napjáig. Róla írt soraim mind ezt tanúsítják. Elvhűsége a szociáldemokráciához szilárd jellemének elismerése és *nem megbélyegzése*.

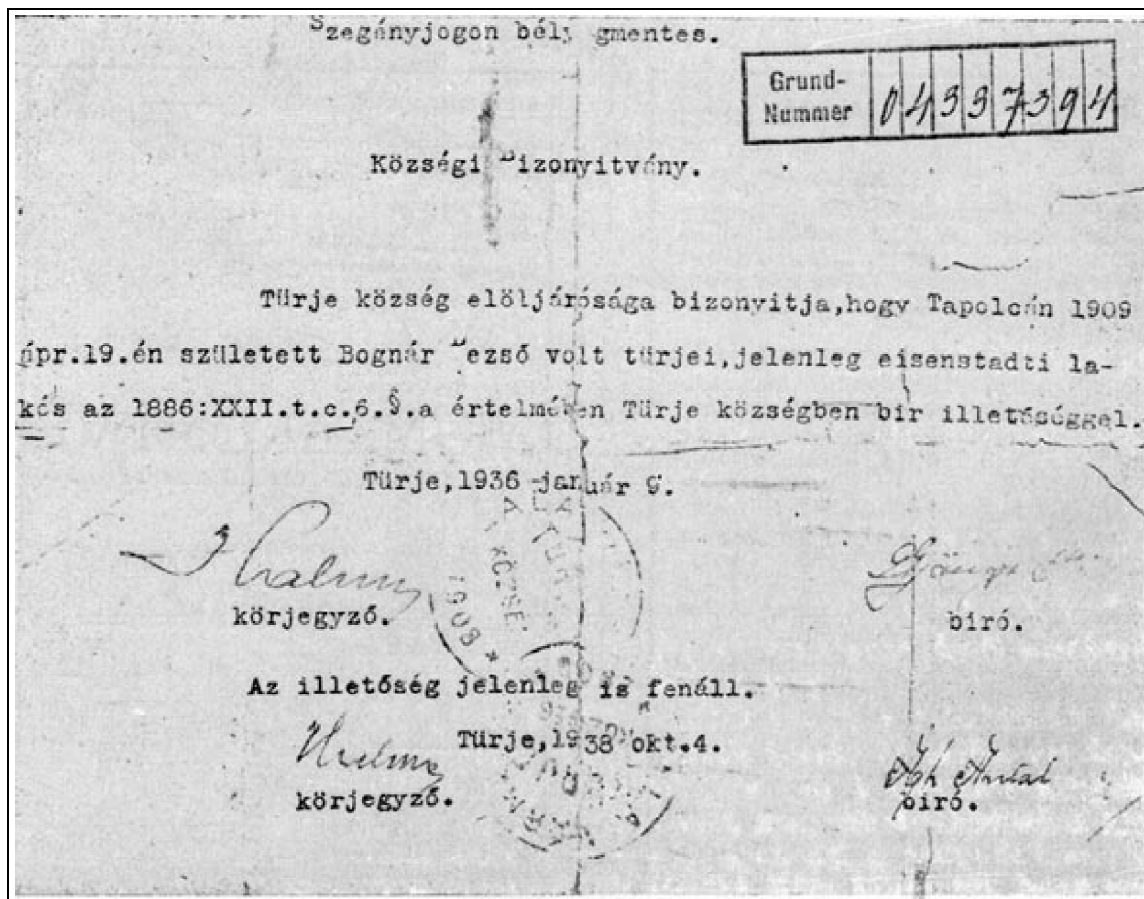

2. sz. kép

Hogy az 1939-es esztendő munkásmozgalma már nem volt ugyanaz, mint az 1930-as években, ő fogalmazta meg bölcsen: Felháborodva elmondtam neki, hogy Holndonner Lajos, Antal öcsém és én kirándultunk az Istenszékére: a soproni volksbundisták és két karszalagos SA-ember megszállták az Istenszékét és a Horst Wessel Lied-et énekelték. Hogy lehet ezt megengedni? – Ha jól körülnéztél fiam, akkor láthattad, hogy megtévesztett németajkúak voltak ott és ezek nemcsak ott, hanem már az üzemeinkben is jelen vannak, olyan nagy már a náci befolyás. Hogyan is lehetne őket onnét kitiltani, a megtévesztettekkel talán összeverekedni és melyik fél húzná a rövidebbet? Forrófejűséggel nem szolgálunk a munkásosztály ügyének.

Ferenczy bácsihoz fűződő legszomorúbb emlékem: 1944. november 2-án hajnalban 15 politikai foglyot elindítottak Komáromba. Egész Komáromig Ferenczy bácsival voltam összebilincselve. Az állomáson várakozott már a feleségem is. Szívet szorongató búcsú a hozzátartozóktól. Ferenczy bácsin kívül (ő már nagyon panaszkodott az egészségére) egyikünk sem sejtette, hogy csak néhányan láthatjuk viszont Sopront. Részünkre kiállított III. o. kocsiban, néhány napi élelemmel és meleg ruhával csomagjainkban, összebilincselve, csak egymás támogatásával sikerült beszállnunk, ¹⁴⁹Ferenczy bácsit már csak közös erővel tudtuk felsegíteni. Feleségem addig erőszakoskodott, míg a Tóth nevezetű rendőr megengedte, hogy elkísérhet bennünket. A kocsiban rajtunk és a két kísérő rendőrön kívül nem volt más. Ferenczy bácsival összebilincselve ültünk, mellettem feleségem nyakamat átölelve, inkább az ölembe ülve beszélgettünk. A fűtetlen kocsiban fáztunk. Ferenczy bácsi fáradtan, köhécselve tudott csak valamit mondani: látjátok, hogy

én már milyen beteg vagyok. Mi ketten sokat vitakoztunk és most itt vagyunk mind a ketten. Melyikünknek volt igaza? – tudtam erre válaszolni? Nehezebb esett a beszéd, de azt még hozzá tette, hogy az eszmét a náciknak nem sikerül megsemmisíteniük. Reggel 5 órára Győrbe érkeztünk. A váróteremben a sok bámuló bűnözőknek tartott bennünket. Feleségem elszaladt és megjelent egy termosz és egy pintes üveg forró teával, és egy kis üveg rummal. Nagyon jól esett mindnyájunknak ... Komáromba körülbelül 9 órára érkeztünk meg, a Csillag-erődbe gyalog 10 órára. Feleségem nem tágított mellőlem és majdnem megjárta: egy karszalagos nyilas át akarta zavarni a férfiakkal szemben sorakozó nők közé, szerencséjére Tóth rendőr az átadandók listájának bemutatásával meg tudta akadályozni. Akkor már tudtuk, hogy a nyilasok a náciknak adnak át bennünket. Az átadást nem részletezem, a vagonban (amelyre ez volt írva: „6 Pferde”) eltöltött szenvedésünket sem. De a Dachauban eltöltött 3–4 napot már részletezem:

3. sz. kép

A főbejárat felirata: „Arbeit macht frei”. E felhívással fogadtak bennünket. Egy épület előtt lerakatták velünk bőröndjeinket, tussolás, fertőtlenítés, hajnyírás után kaptunk egy stráfos nadrágot, egy rövid és egy térdig érő kabátot, egy facipőt. Beöltözve hagyhattuk csak el a fürdőt, bőröndjeinket többé nem láttuk. D-120-as barakkban helyeztek el bennünket. Másnap a reggeli után kezdődött el a szelekció. 150 Anyaszült meztelenre levetköztetve, hideg őszi szemerklő esőben 9 órakor orvosi vizsgálatra indítottak bennünket, már elég sok csoport várakozott ott, ránk körülbelül dél tájban került sor, addig áztunk, fáztunk, egymást átölelve melengettük magunkat. Az orvosi vizsgálat (sorolás) abból állott, hogy, egy asztal elé állítottak

bennünket, amely mögött 5 SS-tiszt ült, középen valószínűleg az orvos. Megnéztek bennünket előlről, hátulról, nincs-e lúdtalpunk, csak annyit mondtak, hogy 1, 2, 3. A barakkunkba érkezve Ferenczy bácsi lázas lett és már felkelni sem tudott. Másnap a mi barakkunkból elindítottak egy csoportot (Bencze Alajos, Zergényi Nándor, Molnár Viktor, Patzer Nándor, Pintér István és Bognár Dezső) Bisingenbe. Egymást átölelve, könnyel a szemünkben búcsúztunk egymástól. Legtragikusabb volt Ferenczy bácsitól való búcsúnk, már felkelni sem tudott, átöleltem a fekhelyén, a sírás szorongatott, azt mondta halkán, hogy őt a 3-as kategóriába sorolták, végső búcsút vesz tőlem, mert ő nem láthatja többé a városháza szép tornyát. Ferenczy bácsit és még azokat, akik ott maradtak Dachauban, akkor láttam utoljára.

4. sz. kép

4. Első találkozásom Molnár Józseffel (1939 július–augusztus)

Sokat hallottam róla, de személyesen nem ismertem. Holn Donner Lajos hívta fel a figyelmemet, hogy ott

megy Molnár József, de az utcán nem mertem megszólítani. Benyitottam a várkerületi üzletükbe, szerencsére Molnár József a pult mögött állt. Bemutakoztam, kértem tőle egy időpontot, amikor négyszemközt beszélhetnénk egymással. Itt most nem, de egy félóra múlva találkozunk a Papréten, mondta. Ő már hallott rólunk – elmondta családi indokait – hozzá téve, hogy ő megmaradt kommunistának, rá bármikor számíthatunk, de nem javasolja, hogy mi ketten többször találkozunk, mert az különösen nekem járna veszéllyel, de neki sem használnánk vele.

151 Közös elhatározásunkat be is tartottuk. Hangsúlyozva: Molnár Józseffel nem 1930 körül talákoztam, hanem csak 1939-ben. Az idő nem állt meg és Sopronban is más szelek fújdogáltak, mint az 1930-as években. Lehet ebben kételkedni? Ennek megítélését a történészekre bízom.

MUNKAKÖNYV

Bognár Dezső

Van-e segédlevele (iparhatósági bizonyítványa) arról, hogy iparostanonc volt? *— Nincs —*

A munkanem (szakma), amelyben működik: .....

Minden változtatása a munkanemnek (szakmának), amelyben működik, a változtatás időpontjának (év, hó, nap) jelölésével: .....

Kiadatott a ..... iparhatóság által

1938. évi október hó 28. napján.

Győr-Sopron

A hamisított aláírás miatt

1884

P. H.

Ha ilyen bizonyítványai nincsenek, tud-e írni és olvasni?
Ha igen, igazolhatja-e ezt olyan analfabéta tanfolyamon nyert bizonyítvánnyal, amely tanfolyamot valamely törvényhatósági népművelési bizottság rendezett, vagy pedig amelyet más népművelési szerv vagy alakulat rendezett ugyan, de a törvényhatósági népművelési bizottság tudomásával?

* A választói jogosultság szempontjából egyenértékű iskolai osztályokat és tanfolyamokat az 1926. évi 94.000. sz. Vkm. rendelet állapítja meg.
Jegyzet. Aki hamis közokiratot készít vagy valódi közokiratot tartalmának megváltoztatása által meghamisít, ha ebből valakire jogszérmel hármaslik vagy hármasolhatók, akár külföldi, akár belföldi legyen azon közokirat: a közokirat hamisításának büntetett követi el és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő. (1878. évi IV. t.-cikk 391. §-a.)
Figyelemztetés! A munkakönyv közokiratnak tekintendő. Lásd még 1878. évi V. t.-cikk 400. §-át.

5. sz. kép

5. Bognár László kommunista életútja, amelyet László Frigyes erősen megkérdőjelez, hivatkozva arra, hogy a Győr-Sopron megyei munkásmozgalom (1929–1945) válogatott dokumentumaiban a Bognár család neve nem szerepel. (Az 1940–1945-ös illegális kommunista szervezkedésről nincsenek dokumentumok). Pedig a Magyar Királyi Rendőrség „Fekete Könyvében” nyilvántartásba is vette. Ez megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár zárolt anyagok osztályán. Úgy tudom, hogy a Párttörténeti Intézetben két példány is van a könyvből. Id. Bognár Dezső neve mellett ifj. Bognár Dezső, Bognár László és még húgom,

Bognár Margit neve is szerepel. Kétkedők meggyőződhetnek róla. Én biztosan jobban ismertem az öcsémet mint László Frigyes. A kommunizmus eszméje mélyen gyökerezett benne, amelyet bátran hirdetett, azért, mert „szíve, lelke ezt sugallta neki”. Az idézet Heimler Károlytól származik, aki a soproni patriótákat ezekkel a szavakkal jellemezte, ennél jobb hasonlatot nem találtam. De idézhetem Hiller István sorait is, aki kutatásai után a következőképpen emlékezett meg róla: „Bognár László már a szülői házban megismerkedett a munkásmozgalom célkitűzéseivel, a marxi eszmevilággal. Élete valóságos regény. Internáló táborban volt Kistarcsán, Garanyban, börtönben Bécsben, Kismartonban, Sopronban, Győrben és Komáromban. Pontosan maga sem tudja, hányszor került rendőrkézre, letartóztatásra.” Csak nem tagadja László Frigyes azt is, hogy a magyar illegális kommunisták több mint két évtizedes harcában nem 152 voltak olyan „fenegyerek” is, akik a kommunizmus eszméjét bátran hirdették? – veszélyeztetve szabadságukat, sokszor életüket is.

Nem akarom Bognár Lászlót „botcsinálta hőssé” avatni (ez csak László Frigyes levelében van), de antifasiszta lelkiismeretem tiltakozik László Frigyes minden megnyilatkozása ellen, amelyet öcsémrel kapcsolatban tett. Válasz nélkül nem hagyhatom, ezt nem kívánhatja tőlem senki, pedig meggyőződésem, hogy Bognár Lászlóról tett kijelentéseiért Sopronban nem arat babért, de most ennél sokkal többről van szó: Azt a sok szennyet, amelyet Bognár László kommunista életútjára szórtak, azokat még a történészek számára is elfogadható igazolásokkal akarom tisztára mosni.

Horváth cipésmesterrel és bőrkereskedővel kezdem. László Frigyes Horváth cipésmestert olyan érvekkel veszi védelmébe (okát nem keresgélem), amelyek a munkásosztály küzdelmes harcára nem voltak jellemzőek. És az 1943-as eseményekre (László Frigyes nem is ismerhette) fátylat vonni még évtizedek múltán is, politikai hibának tartom, még akkor is, hogyha napjainkban a történetírás az 50-es évek hibáiból már régóta kilépett. Horváth Ferenc is azok közé tartozott, aki a munkásai bőrén gazdagodott meg, ez talán nem is lehet vita tárgya, de hogy Bognár László nemcsak a kommunizmus eszméjét hirdette, hanem volt bátorsága bérkövetelést is kezdeményezni (Muhr Nándorral együtt), mert Horváth a kollektív szerződésben előírt minimális bért sem volt hajlandó kifizetni. Erről a mellékelt igazolások tanúskodnak (6–9. kép). Vö. még: „1940. szeptemberében Horváth Ferenc cipész-iparos bőrkereskedő hadiszállítónál kaptam munkát. 1941 végén, 42 elején megkezdtük a Bőripari Munkások Szakszervezetének szervezését. Ekkortájt jött Horváth Ferenchez Bognár László felsőrész készítő, baloldali egyén, vagyis kommunista, ahogy Horváth Ferenc jellemezte a későbbiek során. Letartóztatása napján az én fülem hallatára közölte Bónyai nyomozóval, nem kell gatyázni ezekkel a kommunistákkal, le kell tartóztatni őket. Ezt Horváth Úr 1943. június 25-én jelentette ki, amikor a munkakönyvemért és leventepénzemért bementem. Bognár László jó talajra talált, mint kommunista Horváth Ferencnél. Bognár Lászlóval első lépcsőként 8 órás munkaidőt akartunk kiharcolni. A második követelésünk a minimális bér kifizetése volt. Ezek után következett a politikai munka, amelyben Bognár László már jártas volt. A háború kitörése után még nagyobb agitációt folytattunk a szakszervezet létrehozása mellett és tájékoztattuk a dolgozókat a háború állásáról. 1942. második félévében megalakítottuk a Bőripari Munkások Szakcsoportját, érdekvédelmi szervezetünket, egyben politikai eszközünket, ahol a dolgozókat neveltük és tájékoztattuk a kizsákmányolás elleni harcról. A bőripari munkások szakszervezetének Horváth Ferencnél a következők voltak a tagjai: Tóth Lajos, Bán István, Kovács István, Bognár László, Szentesi József, Muhr Nándor, Németh György, Kovács Béla, Kilinkó Ferenc, Horváth Mihály (néma), Póczik József, Gulyás József, Horváth József. A többi felsőrész készítő nem volt tagja a szakszervezetnek, túl baloldalinak tartották, mint Winer Ödön, pedig zsidógyerek volt, Keszei is, aki Bognár László tárgyalásán, mint vádló tanú vett részt a győri bíróságon, Györe József, aki szintén koronatanú volt és igazolta a kormányzói felségsejtséget és a többrendbeli kommunista agitálást.

A létrehozott Bőripari Munkások Szakszervezetének megalakulásakor itt volt a központból Kiss Károly és Hubai, a Központi Vezetőség tagja. Ugyanezek az elvtársak vettek részt a bérkövetelés előkészítésében is Ferenczy János bácsi Újteleki utcai lakásán.

A szakszervezeti munka nemcsak a bérkövetelésekből állt, és a 8 órás munka bevezetéséből, hanem politikai tájékoztatót is tartottunk Bognár Lászlón és Bognár Dezsőn keresztül a szakszervezeti tagok részére. Így gyűlött meg a bajunk a szociáldemokratákkal a Gambrinusban, közölték, hogy mi kommunisták járjuk hoztuk a nyomozókat.

I g a z o l á s

Én Alulírott Bán István Egyházasfaluasi születésű, igazolom, hogy az 1942-ben megalakított Bőripari Munkások Szakszervezetének, mely 1943. júniusáig működött, tagja voltam. 1 évre visszamenőleges bérkülönbözetet kaptam. Én Horváth Ferenc bőrkereskedőnél és cipésmesternél dolgoztam Bognár Lászlóval és Muhr Nándorral, a Bőripari Munkások Szakszervezetének vezetőivel, továbbá Tóth Lajos pénztárossal. A szakszervezetnek Horváth Ferencnél 14-15 tagja volt. A más műhelyekben szintén ennyi. A Gambrinus feletti szoc. dec. helyiségekben szoktunk összejönni és megbeszélni a feladatokat. A szoc. demokraták nem jó szemmel néztek bennünket. És ezt közölték is velünk. Ilyen formában "ti kommunisták nyakunkra hozzátok a nyomozókat, stb." A bértárgyaláson Horváth Ferencel először Bognár László, Muhr Nándor, Tóth Lajos és Németh György vett részt, ahol 50 %-os megegyezés született. Ez kötelező volt a kisebb cipésmesterekre is. A második 50 %-os bérkövetelési tárgyaláson csak Németh György és Tóth Lajos vett részt. Horváth ur nem volt hajlandó tárgyalni, sem Bognár Lászlóval, sem Muhr Nándorral, mert ő kommunistákkal nem tárgyal. Így Bognárék is a Frank-féle vendéglőben várták meg az eredményt a második 50 %-os bérkövetelés eredményéről, melyet visszamenőlegesen kaptunk. Kb. 1200-1500 Pengő volt. A bérharc kimenetele az lett, hogy Bognár Lászlót letartóztatták és feloszlott a Bőripari Munkások Szakszervezete 1943. június végén.

Én Bán István, Muhr Nándorral együtt Lövére Simon Jánoshoz mentünk bejelentés nélkül dolgozni, ahol újból reggel 7-től este 6-ig dolgoztunk. Muhr Nándor innét vonult be tényleges katonai szolgálatra, én pedig maradtam Simon Jánosnál mint nem sorköteles 1924-beli.

S o p r o n, 1986. január hó 28.

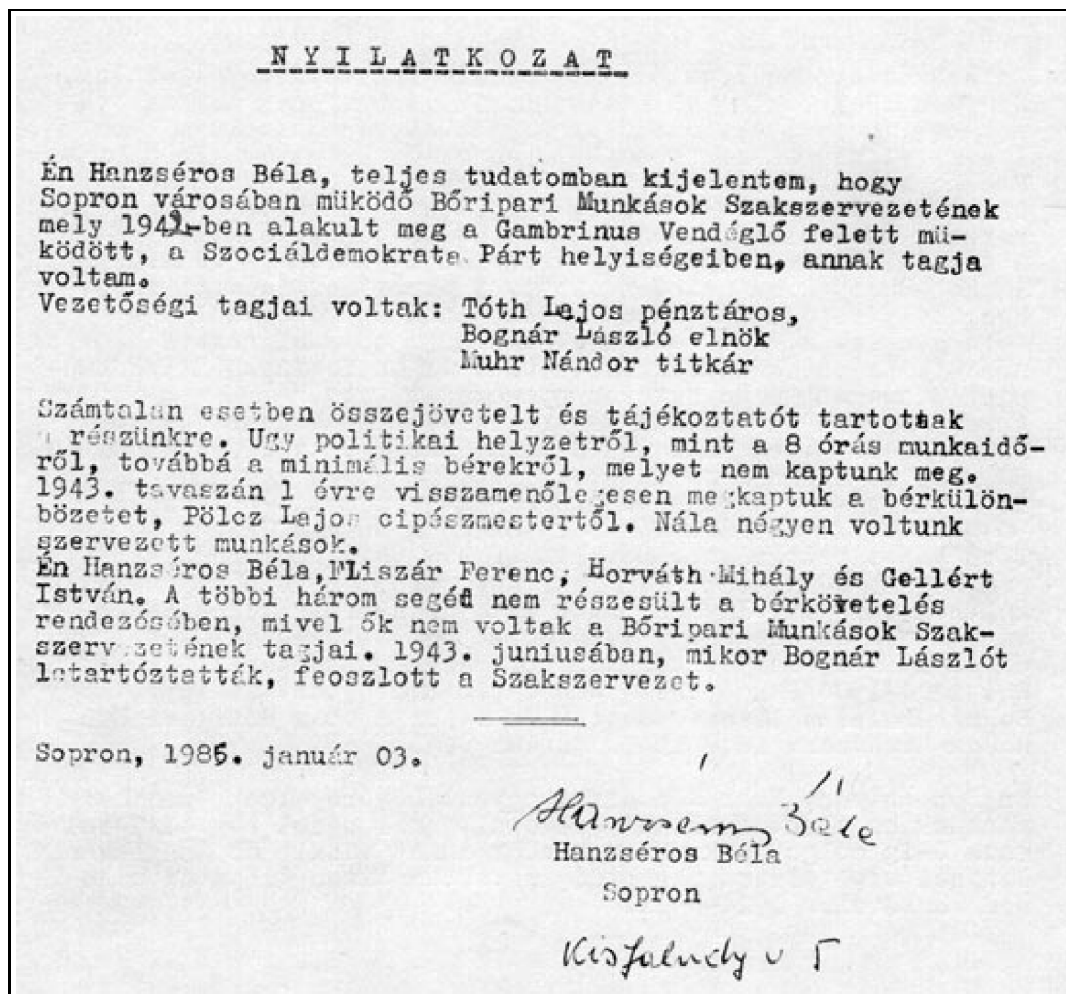
Bán István

Bán István
Sopron, Kellner S. u.

1536. Bán István nyilatkozata

Horváth Ferenc műhelyében is politizáltunk, vagyis a német csapatok oroszországi helyzetéről tájékoztattuk a dolgozókat. Nem egy esetben Bognár László kimondta, hiába állnak a szovjet főváros, Moszkva alatt, ezt a háborút elvesztették. ¹⁵⁴Kérdezte tőlem Bognár László „Hol fogják mosni a lábukat a szovjet csapatok Nándor?” A válasz: „A Rajnában”. Mivel elég távol dolgoztunk egymástól, az egész műhely hallotta, kb. 25–30 ember, mikor megbeszéltük a fronteseményeket. Elbocsájtásunk előtt, Horthy kormányzó születésnapján, Bognár László közölte az egész műhely előtt „...egy év múlva majd Sztálin kép lesz ehelyett. És akkor lesz nekünk jobb dolgunk” (a Sopronvármegyében 1943. VI. 18-án megjelent Horthy képre).

1547. Hanzséros Béla nyilatkozata

1943. VI. 22-én, keddi napon bocsájtott el bennünket Horváth Ferenc és csütörtökön, 25-én tartóztatta le Bónyai nyomozó Bognár Lászlót Horváth Ferenc javaslatára.

NYILATKOZAT

Én Németh István Sopron városában 1941-ben létrehozott Bőripari Munkások Szakszervezetének tagja voltam, mely a Gambrinus féle vendéglő felett működött. Vezetőségi tagjai voltak: Bognár László, ~~Muh~~ Nándor, Tóth Lajos pénztáros.

Én Füzinél a Rákóczi u.-ban dolgoztam.

1 évre visszaménőleges bérkülönbözetét harcolt ki a Szakszervezet, melyet meg is kaptunk.

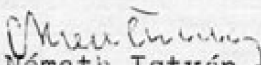
Én Németh István kb. 1300 pengő bérkülönbözetet vettem fel Füzitől, azután elbocsájtott a mester.

Bognár Lászlót letartóztatták, ez várható volt, mely összejöveteleinken több esetben is megjelent Giczi, vagy Bónyai nyomozók. Igaz, a Szoc. Demek mondták is, hogy kommunisták bajt hoztok a fejünkre. Így nem voltunk szívesen látott személyek, egyes szoc. demokraták előtt. Ebben a Szakszervezetben nevelődtem kommunistává. A felszabadulás után azonnal beléptem a Kommunista Pártba.

Párttitkár voltam: 3 évig.

A Szakszervezet Bognár László letartóztatása után feloszlott, kb. 1943 júniusában.

Sopron, 1986. január hó 03.

Németh István
Sopron
Kellner S.u.2o.

*Erőss István 3610 12 1
Szakszervezet vezetője
munkácsi Németh István
Kellner S.u.2o.*

1558. Németh István nyilatkozata

Figyelmeztettem Bognár Lászlót Horváth Ferenc kijelentéseire, amit már említettem, de Bognár László nem vette komolyan. Kimentünk az Erzsébet kertbe, ahova Németh Györgynek is ki kellett volna mennie. Mivel nem jött, felmentem hozzá, de nagyon hidegen fogadott. Ebből sejtettem, nagy baj lesz, rohantam is Bognárekhez. A Szt. György utcai lakásra érve a folyosó előterében Bognár László felesége terhesen,

Bognár László édesanyja, Láng Kati és Láng néni fogadott. ok egy folyosón laktak Bognárékkal. Bognár néni könnyes szemmel mondta: nézze Nándor, mit csináltak, feldúlták a lakásunkat, házkutatás volt. Lacit még a városban letartóztatták. Maga is meneküljön. Néhány vigasztaló szó után elsiettem. Egy-két nagyobb műhely dolgozóival, akikkel találkoztam, közöltem Bognár László letartóztatását. Másik nap közöltem volt tanítómesterem műhelyében a szaktársakkal, hogy a Gambrinusba ne menjenek fel, mert Bognárt letartóztatták és feloszlott a szakszervezet. Ekkor bejött volt tanítómesterem és felszólított, hagyjam el a műhelyt és ne kommunizáljam a munkásait. Bognár László a rendőrségi fogdában volt. Amikor beszóltam letartóztatásának napján délután, csak annyit nyögött, hogy Bónyai. A felszabadulás után elmondta, hogy Bónyai nyomozó már várta a paprikás sarkon és letartóztatta. Bognár Lászlót internálták, továbbá 1943. végén, kb. decemberében tárgyalást eszközöltek ki kormányzói felségssértés címén és többrendbeli kommunista agitálásért. 2 évi fegyházra ítélték. Tanúk voltak: Keszei István, Györe József – Horváth Ferenc munkásai.

Ezekután én Lövöre mentem dolgozni, majd 1943. október 3-án sorkatonai behívóval bevonultam Pápára. 1945. IV. 22-én értem haza. Aznap beléptem a Kommunista Pártba, ekkor találkoztam újból Bognár Lászlóval, akinek már korábban sikerült megszöknie az internáló táborból.

Muhr Nándor sk.

Sopron, 1986. jan. 26.

Sopron, Május 1. tér 55.”

„Alulírott Tóth Lajos tanúsítom, vagyis igazolom, hogy az 1941-ben megalakított Bőripari Munkások Szakszervezetének tagja és pénztárosa voltam.

Horváth Ferencnél dolgoztam, Bognár Lászlóval és Muhr Nándorral, akik vezetőségi tagjai voltak a Szakszervezetnek. 1942-ben bérköveteléssel léptünk fel a minimális és a kapott bér közötti különbséget követeltük. Ennek előkészítésében részt vett, vagyis segített Kiss Károly és Hubai, a Bőripari Munkások Szakszervezetének Országos vezetőségi tagjai. Követeléseinket megnyertük, két részletben meg is kaptuk, 1 évre visszamenőlegesen, kb. 1200–1500 Pengőig terjedt. Az első tárgyaláson részt vett Bognár László, Muhr Nándor, Németh György és én Tóth Lajos.

A második tárgyaláson csak Németh György és én Tóth Lajos képviselhettük a szervezett dolgozókat. Mivel Horváth Ferenc kijelentette, hogy a kommunistákkal nem tárgyal. Így Bognár és Muhr a Frank-féle vendéglőben várták meg a többi szakszervezeti taggal együtt a második tárgyalás eredményét. Megkaptuk a bérkövetelést teljes egészében Horváth Ferencről. A többi szervezett munkás is megkapta, akik kisebb létszámú műhelyekben dolgoztak.

Énnekem ezek után megjött a SAS-behívom, be kellett vonulnom. Bognár Lászlót Horváth Ferenc letartóztattatta. A győri Bíróság két évi fegyházra ítélte kormányzói felségssértésért és többrendbeli kommunista agitálásért.

Tanúk voltak Bognár László tárgyalásán id. Keszei István és Györe József felsőrészkészítők, akik szintén Horváth Ferencnél dolgoztak. Bognár László letartóztatása után a Szakszervezet feloszlott, ez kb. 1943 júniusában volt. Meg kívánom még jegyezni, a szervezett munkások létszáma visszaemlékezéseim szerint Horváth Ferenc műhelyében 12–14 fő kb. és ugyanennyi volt a kisebb műhelyekben is kisiparosoknál. Tóth Lajos sk., Sopron, Ady c. u. 87.

Sopron, 1986. január 03.”

Ehhez a következő megjegyzésem van: Horváth Ferenc Bognár László politikai agitációját is elnézte mindaddig, míg ez a személyes érdekeit nem érintette. A bérkövetelést már nem nézte el. Abban kételkedni, hogy Bognár László letartóztatását ő kezdeményezte, még akkor sem lehet, hogyha a vád alól a Népbíróság, bizonyíték hiányában felmentette.

Magyarországi Bőripari Munkások Szövetsége
Budapest VII, Dob utca 70. Tel. 131-6-20.

Tagsági igazolványszám 3613

Név: Németh István

Foglalkozás: cipész segéd

Születési hely: Simaság

Született: 1938 év november hó ... nap

Belépési hely: Sopron

Belépett: 1942 év december hó 14 nap

III osztály.

Bélyegző

Ferenc János
megbízott. (A tag aláírása)

Ezen tagsági igazolvány csak 52 rendes járulék befizetéséig szolgál. Ha a tag 52 rendes heti járulékot befizetett, a csoportkezelők ezen igazolványt tagkönyvkiállítás végett a központba beküldik. A központi vezetőség.

Világosság-nyomda Rt. Budapest. 17436

1579. Németh István szakszervezeti könyve

MSZMP KB		PI Arch.		m. k.	
Kiállító hatóság: A <u>soproni</u>		Járás-főosztálybírója.		m. kir. rkép., r. kirend.	
Név: <u>Bognár László</u>		A megbízhatatlanság részletes indok			
Anyja neve: <u>Horbos Gizella</u>		délkeleti fővárosi kommunizmus,			
Szül. helye: <u>Tapolca</u>		munkáiban részt vevő volt. E a			
ideje: <u>1910.</u> év <u>július</u> hó <u>29.</u> n.		német labda az 1942. évi			
Vallás: <u>r. kath.</u> Előző vallás: <u>r. kath.</u>		R. tisztség. Munkájában			
Zsidónak tekintendő-e: <u>nem</u>		kémizetett, az orosz évi			
Foglalkozás: <u>cégbiztonsági kirend</u>		a kommunizmus elleni			
Állandó lakóhely: <u>Sopron / Pet. György u. 6. / (vm)</u>		orvosi ellátástól óvatossá			
Volt-e katona: <u>nem volt</u>		támadt, amely az			
Állománv ill. csapatteste: <u>—</u>		szociális, kirendelt			
Katonai rendfokozata: <u>—</u>		r. kirend. a sz			
Állam-polgársága: <u>magyar</u> külföldi nyilván-		ny 1941/43. j. n. a. kirend			
tartásba fel van-e véve: <u>nem</u>		t. A kirend. a kirend			
Hadiüzem megjelölése:		mint a kirend. a kirend			
Az alkalmazott szakképzettsége:		kirend. a kirend			
Az alkalmazott munkaköre:		soproni kirend. a kirend			
Az alkalmazott katonai viszonya, polgári foglalkozásában megvan-e hagyva:		R. kirend. a kirend			
Hadiüzemeknél alkalmazottak:		* Kémgyanusoknál nem szükséges, elegend			
		Priorálások:			

15810/a Bognár László rendőrségi minősítése

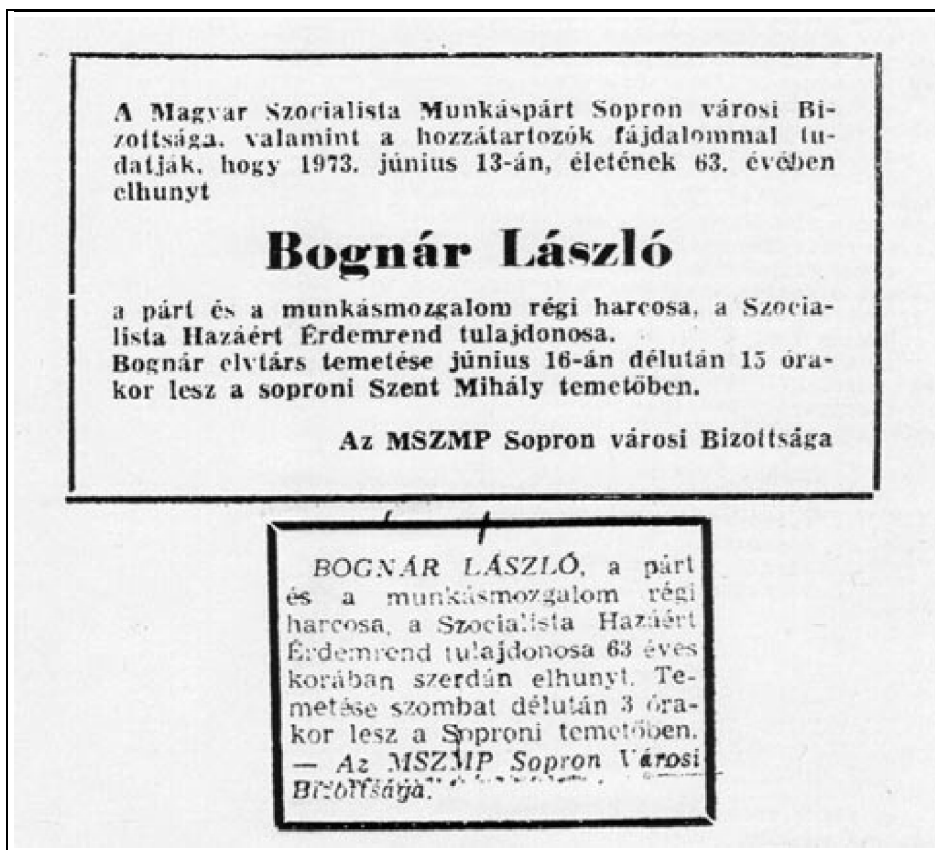
alapján elhangzottak Bognár László agitálásai: a SZU dicsérete, úgynevezett „látnoki” megítélése a Vörös Hadsereg győzelméről stb. – Ő a szocializmus győzelmében még a legnehezebb időben sem kételkedett és azt a Vörös Hadseregtől várta még akkor is, amikor még nagyon sokan kételkedtek abban.

Bognár László nem „botcsinálta” agitátora volt a kommunista eszmének, azt a fenti tények is alátámasztják. Szilárd meggyőződése vitára, agitálásra készítette, főleg, ha a hitleri fasizmus igazi arculatának leleplezéséről volt szó. A Sotex-ban is csak addig tűrték meg, míg a futbalcsapatban számításba jöhetett, utána elbocsátották. Várpalotai már öt sem tűrte meg tovább. 1941. január elején a Dunántúli Selyemgyárban kapott munkát. Mint mindenhol ahol dolgozott, kommunista kötelességének tartotta a félrevezetett munkások felvilágosítását (SSz. 1983, 311), amit továbbra is fenntartok. A Dunántúli Selyemgyár nyugdíjasként is alátámasztják erről írt soraimat.¹⁽¹²³⁾ De lehet ezt kitalálni? 1941. július közepén eltűnt Bognár László, felesége is csak az apjától (Johann Gasselseder, Eisenstadt, Neusiedlerstrasse 57) értesült arról, hogy férjét a Gestapó letartóztatta és Kismartonból Bécsbe, a Gestapó székházába szállította (Wien, Elisabeth Promenad). Ha én nem is (akkor még tényleges katonai szolgálatomat teljesítettem), de a családom más tagjai csak tudják; főleg a felesége, aki itt maradt terhesen, csak tudja, hogy a férjét elhurcolták. Ők talán nem szavahihetők? 1941. december elején, erősen lesóványodva jött, haza. A Dunántúli Selyemgyárban újra alkalmazták ugyan, de 1942. I. 24-én véglegesen elbocsátották. A Volksbund nyomására (Bognár László szóbeli visszaemlékezése a halála előtt). Elbocsátásakor felesége a gyár igazgatójától ruhaanyagcsomagot is kapott. 1942 elején tudott a szakmájában, Horváth Ferencnél elhelyezkedni. Erről előzőekben már írtam. Bognár László 1944. augusztus 16-án kezdte meg a győri kir. törvényszék fogházában börtönbüntetését. Erről is írtam már (SSz. 1983, 306; 3. bekezdés). Tanúsítják Bognár Lászlóné, Bognár Dezső és egy Tantó-féle levél. Lehet egy ember ennyi üldöztetését, szenvedését csak úgy kitalálni, vagy elfelejteni, kiiktatni a szocializmusért küzdők sorából? (11. kép).

6. László Frigyes a soproni illegális kommunista szervezkedéssel (1942–43–44) kételkedő, nekem érthetetlen iróniával foglalkozik; szembe állítja vele az ő 15–16 éves illegális kommunista szervezkedését, amelyet ő is csak visszaemlékezésből állíthat, dokumentációk nincsenek. Sőt, azok, akik az 1930-as évek szociáldemokrata ifjúsági mozgalmában részt vettek, nem tudnak a kommunista sejtek szervezéséről. Turista utazásait Alsó-Ausztriába szervezésnek feltüntetni, már én is megkérdőjeleztem. Ennek ellent mondanak a valóságos tények, a burgenlandi kommunisták szervezkedéséről kiadott dokumentumok, amelyeket Ausztria egész területére azonosítani lehet, hiszen Burgenland (Neufeld kivételével) nem tartozott a kommunisták erős területei közé, Kismarton különösen nem. Kapcsolatainak alátámasztására több nevet is felsorolt, többek között Pfeiffer János savanyúkúti lakost is, aki nemcsak tagja volt a Kommunista Pártnak, hanem jó barátja is volt apámnak. 1943-ban ¹⁶¹a SZU-ba ment; 1946 elején, amikor apám megjött az emigrációból, meglátogatta apámat is. Úgy tudom, hogy visszament a SZU-ba.

László Frigyes nem tagadja ugyan, hogy Luksander Károly, Slar Ede; Kovács András, Tiefbrunner Vilmos, Bognár Dezső a Bécsi dombon az illegális kommunista szervezkedés létrehozására alakuló ülést tartottak (SSz. 1983, 312), de elméleti eszmefuttatásokkal próbálja lekicsinyelni az illegális kommunisták szervezkedéseit. Eszmefuttatásának ellent mond az illegális kommunisták több évtizedes harca, akik helyenként nagy tömegekkel való kapcsolat nélkül is eredményesen ébren tartották a kommunista eszmét. Eszmefuttatásai nekem ismereteseek, nem tartom érdemesnek rájuk válaszolni. Nevetségesnek tartom azt az érvelését, hogy Giczy a tömegeket választotta el tőle (csak ketten maradtak a teremben), 1942–43–44-ben a kommunistákat zárták volna lakat alá.

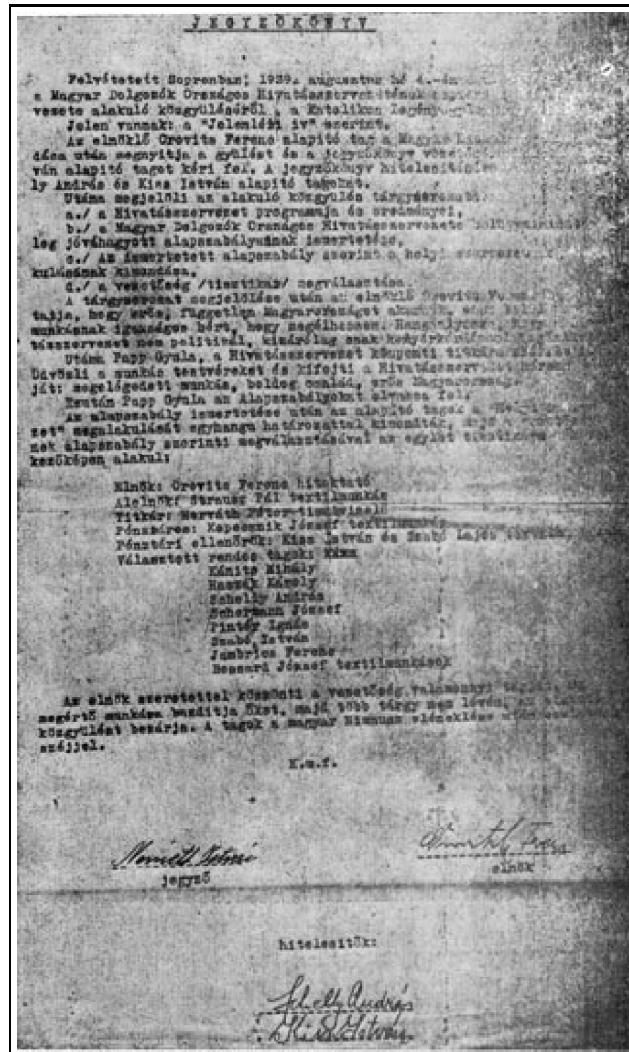

11. Bognár László gyászjelentése (Kisalföld, Népszabadság
1973. jún. 14)

László Frigyes emlékezetébe ajánlom, olvassa újra el, hogy akkor az illegális kommunista szervezkedés legfontosabb feladatának mit tartott. Idézem: „legfőbb ideje lenne illegális szervezetbe tömöríteni a soproni kommunistákat, mert sem az idő, sem a soproni munkásmozgalom nem nélkülözheti tovább a kommunista forradalmi szervezkedést. Az elkövetkező években szükség lesz egy forradalmi élcsoporthoz, amelyre számítani lehet, ha eljön a cselekvés ideje. Már most a fasizmus igazi arcának leleplezése időszerű és nélkülözhetetlen feladat.” És hogy akkor a csoportos szervezkedés milyen veszéllyel járt, nem szükséges hangsúlyoznom. Lebecsülése ellen tiltakozom! Nem attól lettek kommunisták, hogy a Bécsi dombra jártak, hanem azért jártak a Bécsi dombra, mert már azok voltak!

Az 1942–43–44-es kommunista szervezkedés előkészületeire, megalakulásának történetére vonatkozólag tanúskodnak Zergényi Nándor, Kovács András visszaemlékezései. (Hiller István: Sopron és környékének munkásmozgalma 1939–1945. Sopron, 1983). Ha ezekben a visszaemlékezésekben több mint 40 év után pontatlanságok is előfordulnak, mégis a kommunista szervezkedés valós tényét igazolják, nem lebecsülő hangnemben. És ami Luksander Károlyt illeti: ő is kezdeményezője volt, az illegális szervezkedésnek, jól képzett, szervezkedésünk igazi harcosának ismertük abban a nehéz időben is (erről tanúskodnak visszaemlékezések is) – mi oka lenne benne való részvételét és az illegális szervezkedést (azokkal a szavakkal, amelyeket László Frigyes tesz a szájába) lebecsülni? Ebben én kételkedem.

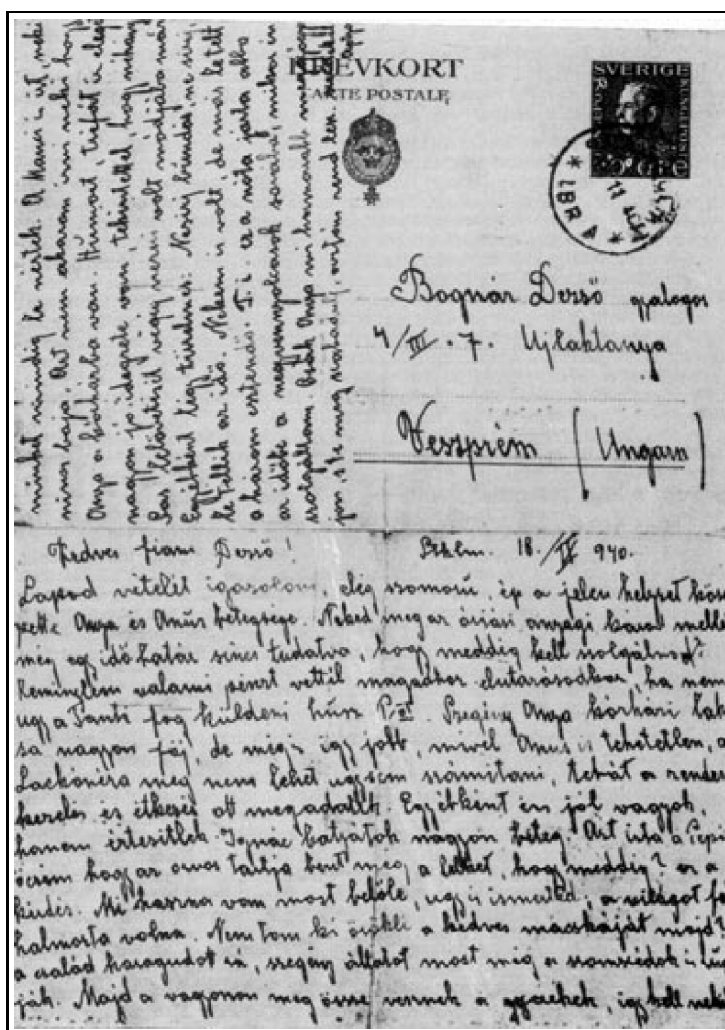

16212. Jegyzőkönyv a Hivatásszervezet sopron szervezetének megalakulásáról

Az ún. szürke apák hadikórházában fekvő orosz sebesült katonáknak vitt szeretetsomag kezdeményezését magáról elhárította volna? Ezt nem hiszem el. Mi oka lenne rá? Hogy Luksander Károly kezdeményezte, azt rajtam kívül Tiefbrunner Vilmos és Kovács András is állítja, hogy ott a megbeszélésen feleségemre esett a választás, aki a megbízatást nem is tőlem, hanem Luksander Károlytól kapta. László Frigyesnek a Vörös Segélyről kialakított véleményével nem minden nap találkozok az ember. A Bognár kommunista család megsegítését nem tartja annak (elláttak bennünket élelemmel, tüzelővel, még lakást is szereztek anyáméknak – én akkor már Budapesten voltam), nélküle nem is tudtunk volna Sopronban letelepedni. És én helytelenül mérlegelek, amikor egy család baráti segítségét Vörös Segély akciónak állítom be? Akire gondol, maga is nyomorgott, ekkora anyagi segítséget egyedül nem is vállalhatott. Amelyben ő állítólag a menekültek segélyezésében vezető szerepet játszott, arról azt állítja: „ez volt a Vörös Segély a javából”. A Tanácsköztársaság bukása utáni Vörös Segély akcióra nem gondolhat (ennek emlékét a Városszépítő Egyesület a Színház utca 1. sz. alatt örökítette meg), csak arról emlékezhet meg László Frigyes, amikor Hitler megszállta Ausztriát és a zsidóság üldözése elkezdődött. De az nem László

Frigyes állítása szerint bonyolódott le. A gazdag zsidók, ha vagyonukat írásban a nációra hagyták, kivándorolhattak. Az otthon maradtakat gettóba tömörítették (Kismarton, Judengasse – ma Unterberg), onnan a határon át szökni teljesen kizártnak tartom. A náci gondoskodtak róla. Az „étlen-szomjan bolyongást a soproni erdőben” – hogy odáig eljuthatott valaki, abban kételkedem. Letartóztatásomig (1938. V. hó vége) átéltem a kismartoni zsidóság, köztük legjobb barátom és harcos társam, Schneider Jenő és más zsidó családok elhurcolását, akikkel jó barátságban voltam. Nehéz napokat éltem át. Egyébként az osztrák zsidóság közül nem sokan választották az erősen náci befolyás alatt álló Magyarországot menekülésük céljául. Csak gazdag rokoni kapcsolattal lévőknek nyújtott átmeneti segítséget. László Frigyesnek 1938-ban Bécsből Sopronba elvtársakat áthozni: teljesen kizártnak tartom.

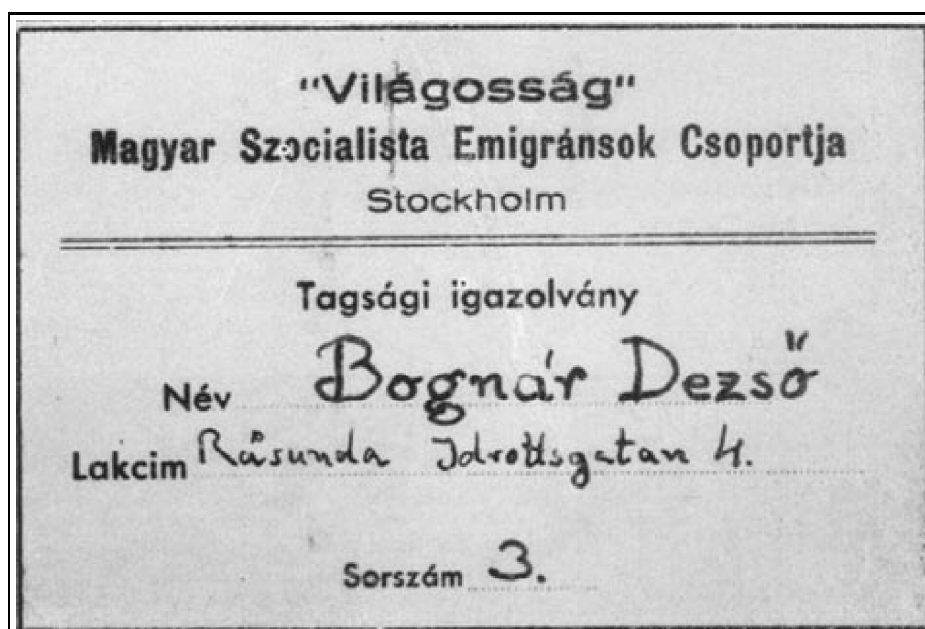
László Frigyes személyeskedő fejtegetését a Vörös Segélyről nem tartom szerencsésnek. – Mi is lehet a célja?

16413. Id. Bognár Dezső írása Stockholmból (1940. szept. 18) Veszprémben katonáskodó Dezső fiához

7. Már 1949-ben sokat foglalkoztam a Rózsa-féle kommunista röpiratok Sopronba való csempészésének ügyével, azért is érdekelt, mert Kismarton földrajzi fekvésénél fogva, a magyar nyelvű kommunista

röpiratok, apám irányításával Magyarországra való csempészésének központi helye volt. És csak azért emlékeztem meg róla a Soproni Szemlében, mert ilyen nagyjelentőségű kommunista szervezkedést igazán beletartozónak tartottam Sopron munkásmozgalmi történetébe. Sokat beszélgettünk erről Molnár Józseffel, aki akkor helyettesem volt. Nekem feltűnő volt, hogy az akkori újságok cikkei, amelyek a soproni hatóságok véleményét tükrözték, mintha nem is kommunisták szervezkedésének ügyében, hanem megtévesztett emberek ügyében hoztak volna ítéletet, akik megbánták volna cselekedetüket. Kérdéseimre Molnár József a következő választ adta: Csak nem gondolod, hogy a leghűségesebb város urai a kommunista szervezkedést nyíltan a nagyvilág előtt bevallották? A fenti okok miatt emlékeztem meg róla a Szemlében is, ha nem is voltam annak idején még Sopronban. Amikor a cikket írtam, persze nem tudhattam, hogy László Frigyes a Rózsa-perben „vezető szerepet” vindikál magának. Nekem mi közöm is lehetne hozzá? Talán csak annyi, hogy a Sopronon áthaladó deutschkreuzi vonatból minden veszély nélkül mindössze kétszer dobtam ki egy-egy kis csomagot. Annyit azonban én is állítani merek, hogy Rózsa a Fertő-menti községekben 165-ig terjesztett röpiratokat. Tovább nem foglalkozom vele. Csak el kell olvasni a Rózsa-perrel foglalkozó soproni újságok cikkeit és megtudhatjuk, hogy kit miért ítélték el és kik azok, akik ellen még vádat sem emeltek.

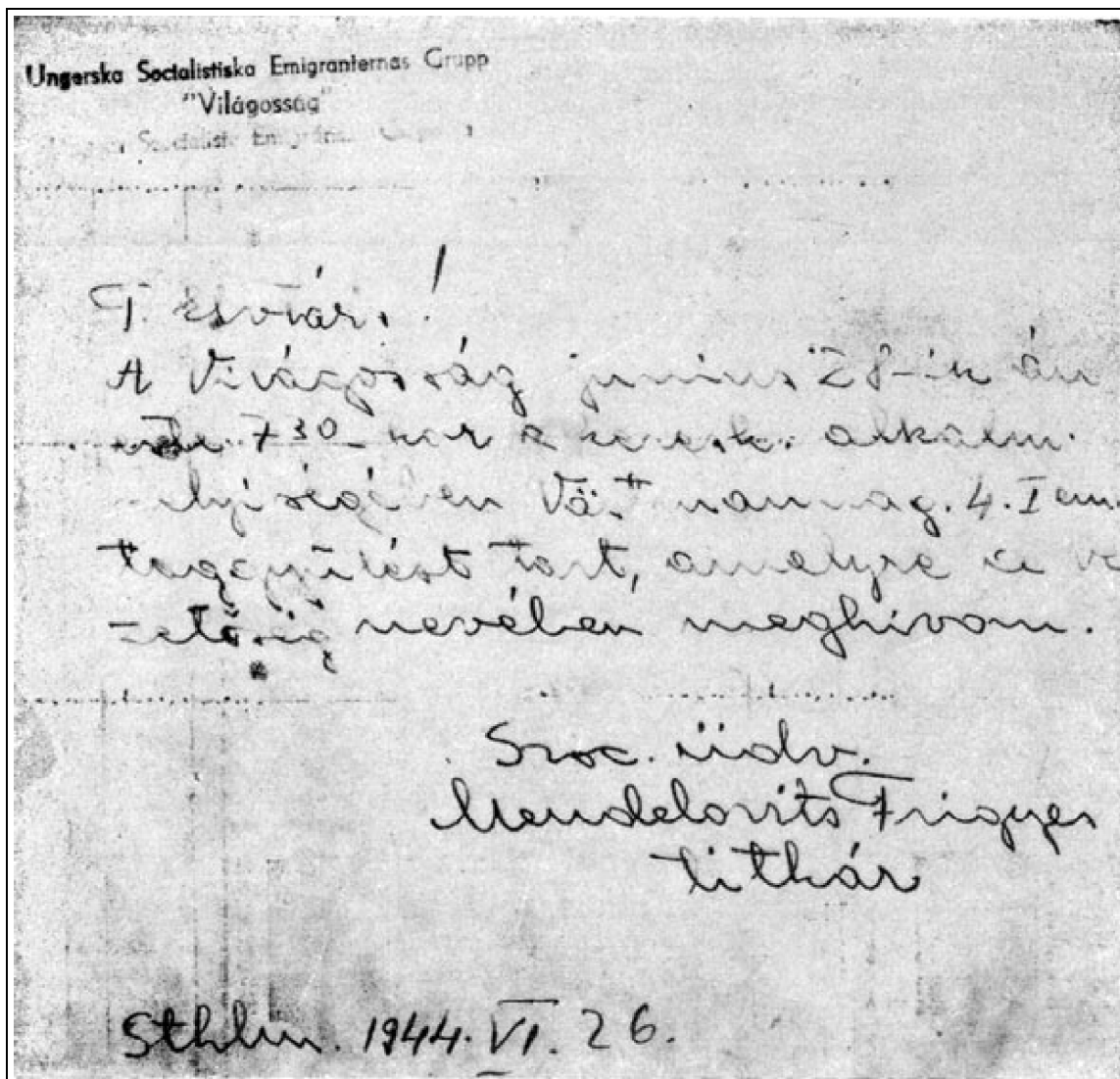
14. sz. kép

Teljesen zűrzavaros előttem László Frigyesnek a soproni sztrájkokkal foglalkozó visszaemlékezése is. Sztrájkokat az üzemekben, a munkahelyeken és nem „sztrájkutányában” vívták meg. Közös jellemzőjük volt: a követelésük alátámasztására a munka hosszabb vagy rövidebb időre való beszüntetése. A sztrájk csak akkor volt eredményes. A Pamutipar RT-t Sopronban filléres gyárnak keresztelték el, mert a munkások kevesebbet kerestek, mint más gyárakban. Eredményt csak úgy tudtak elérni, hogy 1937. május 24-én 598 pamutszövő és orsózó a munkát abbahagyta. A sztrájk közvetlen oka a május hó 22-én kifizetett alacsony keresetek, amelyek egyeseknél 5–6,76 P-t tettek csak ki (Sopronvármegye 1937. május 23. száma). A Sopronvármegye 1937. május 27-i száma közölte, hogy a Pamutipar megadta a béremelést a sztrájkoló munkásoknak és véget ért a sztrájk. Nemcsak Sopronvármegye, hanem a Soproni Hírlap is foglalkozott a pamutipari munkások kitartó harcával, bérkövetelésével és győzelmeivel, ami semmiképpen nem a

„sztrájkanyagban” dőlt el, hanem a Pamutiparban.

Ugyancsak megélhetési gondokkal küzdő munkásság szülte a sztrájkot elsősorban a Madarász-gyárban. 1933. december 6-án de. 10 órakor kiabálták innen-onnan, hogy kitört a sztrájk. Sztrájkbizottság alakult. Sem Kátai figyelmeztetése, hogy nem vagyunk 19-ben, sem Sopronyi-Thurner Mihály munkafelvételre való rábeszélése nem tudta megingatni a sztrájkolókat, követeléseik mellett kitartottak. És csak ennek volt köszönhető, hogy másnap, 1933. december 7-én Madarász vezérigazgató és a munkások küldöttsége között a sztrájkot megszüntető bérmegállapodás és ezzel együtt a munkaidő új szabályozása is megszületett.

16615. Meghívó a stockholmi „Világosság” 1944. jún. 28-i taggyűlésére

A másik selyemgyári sztrájk 1939. augusztus 3-án kezdődött és 6 napig tartott, s tulajdonképpen tiltakozás volt a gyűlölt, kizsákmányoló bedó rendszer bevezetése [167](#)ellen. Csak a kitartó harc eredményezte, hogy megegyeztek a munkásokkal. Ekkor (aug. 4.) lépett a színtérre Orovits elnökletével a „Hivatásszervezet”. A sztrájk alatt a gyár területén csak neki lehetett agitálni és a hivatásszervezetbe tömöríteni azokat, akik nem

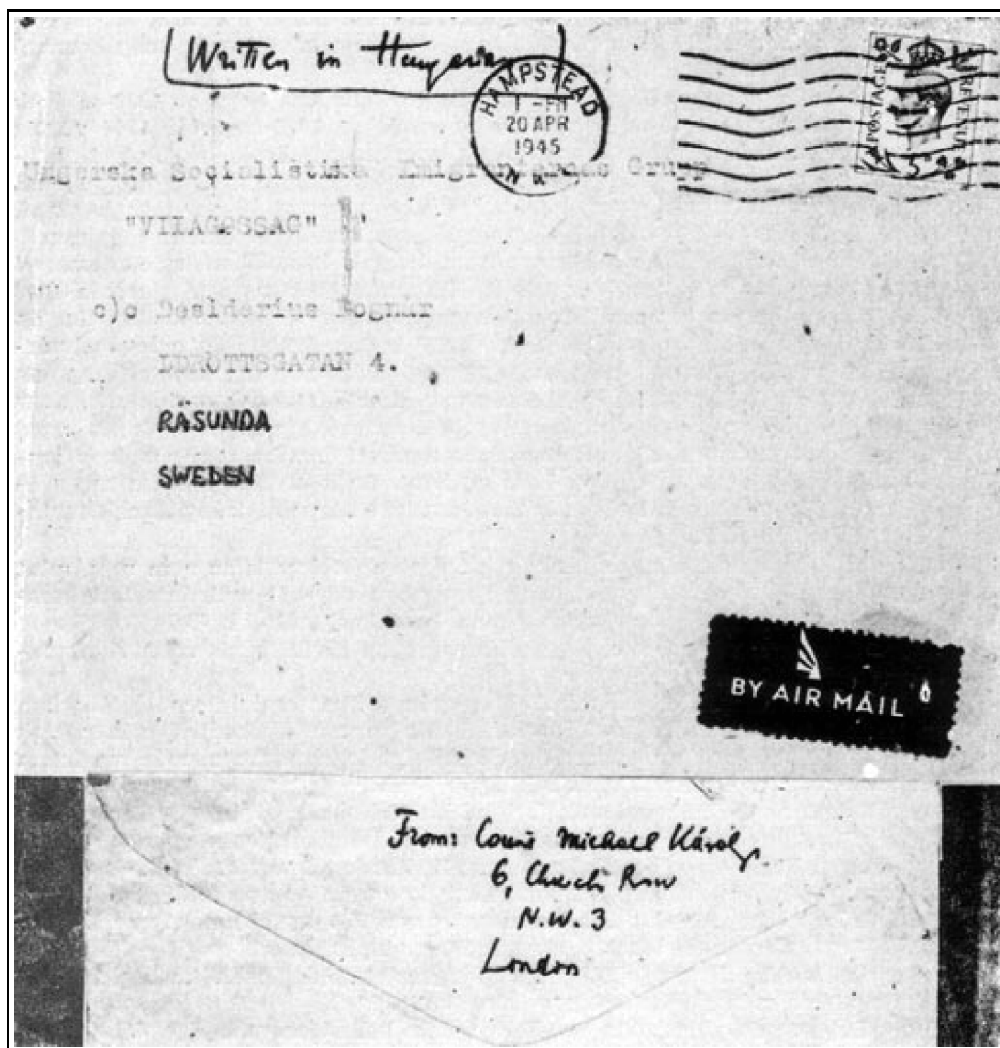
sztrájkoltak és dolgozni akartak. Sem a visszaemlékezések, sem a Hivatásszervezet alakuló ülésének jegyzőkönyve (12. kép) és helye nem tanúsítják László Frigyes kiemelkedő szerepét az álmunkaszervezet elleni harcban. A selyemipari munkásság bérharcát 1939 augusztusában is maga a munkásság, még hozzá a gyár területén vívhatta meg eredményesen.

8. László Frigyes Bognár-ellenes éllel írt cikkére jellemző, hogy az 1930-as évek legális munkásmozgalmából kiindulva kétségbe vonja az 1940-es évek, 1944 végéig terjedő soproni munkásmozgalom kommunista szervezkedésének lehetőségét, közben hangsúlyozza saját kiemelkedő szerepét, azt sejtette, hogy a Bognároknak mi köze is van a soproni munkásmozgalomhoz? Cikke, amelyet bizonyításnak szánt, sem más, mint dokumentáció nélküli visszaemlékezés, amelyet sem az idő, sem a tények nem támasztanak alá. Az a benyomásom, hogy a Szemlében írt cikkemet el sem olvasta, vagy pedig tudatosan forgatta ki. Idézem a cikkemet: „Kistarcsán 1943 nyarán többször meglátogattam öcsémet, aki bemutatott Rajk Lászlónak. Rajk László még az internáló táborban is törődött azzal, hogy a még szabadrálábban lévő elvtársak hogyan dolgoznak. Röviden beszámoltam neki. Válasza nem kioktató, hanem inkább javaslat volt: A konspirációra szükség van, de eljött annak az ideje is, hogy a kommunisták kilépjenek az elzárkózottságból, szüksége van hazánkban most arra, hogy a német fasizmus ellenzőit egységes nemzeti frontba tömörítsük, a szociáldemokratákat, a Kisgazdapártot, a Parasztpártot. Rajk elvtárs tanácsa meggyőzően hatott rám. Ez volt az első olyan tanács, amelyet központi irányításnak tekintettem” (SSz. 1983, 310, 317).

A Szemle 311. lapjának 6. bekezdését is kiforgatva értelmezi; az nem más, mint cáfolata annak a képtelen állításnak, hogy Sopronban egy-két nyilvántartott kommunistán kívül kommunista szervezkedés nem bontakozhatott ki. Tulajdonképpen azt állítottam és még ma is állítom, hogy a Bognárokon kívül igenis voltak kommunisták és szervezkedtek is.

A Magyar Front létezéséről először 1943 nyarán a kistarcsai internáló táborban hallottam Rajk Lászlótól. A soproni kommunisták hogyan törekedtek más pártok képviselőivel együttműködni a magyar függetlenségért folyó harcban, már megírtam (SSz. 1983, 316–317–318). A vitacikkben a Magyar Frontra és a Béke Pártra való hivatkozást erőltetettnek és hiábavalónak tartom. Működésük inkább csak Budapestre és környékére szorítkozott, a háború végnapjaiban a nyilasoknak sikerült a Magyar Függetlenségi Front vezetőit (Rajk, Bajcsy-Zsilinszky) letartóztatniuk és működését majdnem teljesen felszámolniuk. Sopronban is a kommunistákat és baloldaliakat letartóztatták (a Kisgazdapárt és a Parasztpárt vezetőit ugyan nem), így a háború végnapjaiban Sopronban nem lehet a Magyar Front működéséről pozitív történetet írni. Néhány kijelentés elhangzásából erre következtetni túlzásnak tartom. Különben is a harc akkor már eldőlt. A fegyverek döntötték el.

9. László Frigyesnek válaszolva ismételtelen bele kell néznem a Szemlébe, hogy valójában mit is írtam én akkor és mindannyiszor meggyőződök róla, hogy cikke nem Sopron 1930-as évek munkásmozgalmi történetének megírását célozza, hanem egyenesen az a célja, hogy a Bognárok kommunista tevékenységét kétségbe vonja és nem is akármilyen hangon. Cikkének majdnem minden oldala erről tanúskodik. Sokszor belém köt lényegtelen dolgokért is, amelyek a tényen nem változtatnak: Ferenczy bácsit a párt elnökének mertem nevezni stb. Ferenczy bácsi, amikor én ismertem, a párt elnöke, titkára, propagandistája, szinte mindenese volt a Szociáldemokrata Pártnak, az irodája pedig a lakásán volt és nem a Gambriusban. 1944. március 19-én a németek bevonulásáról Sopronban a Szemlében írt soraimat (SSz. 1983, 318.) is tagadja. Ő másképpen látta.

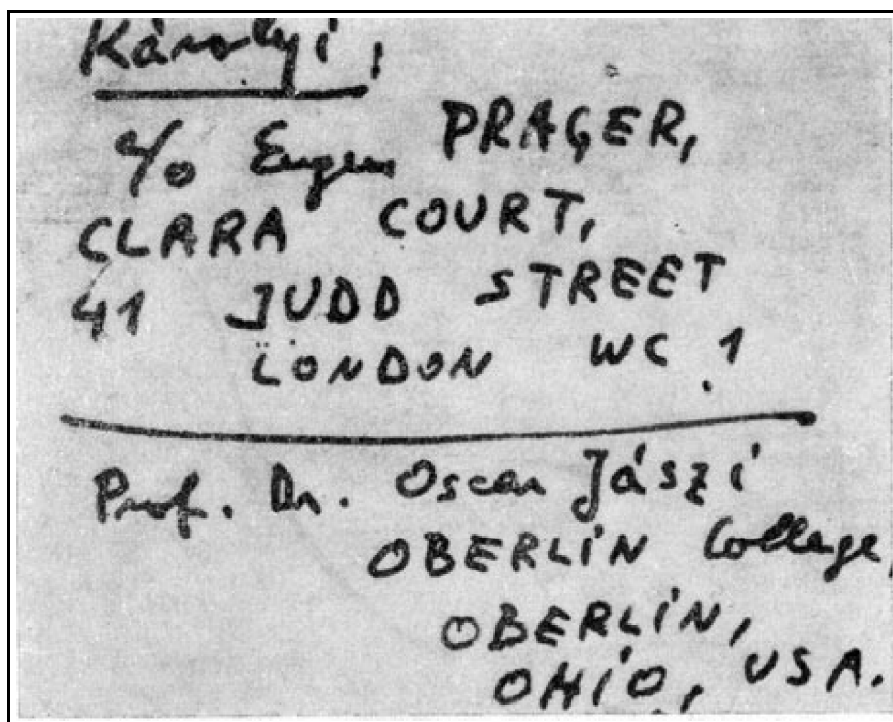

16816. Gróf Károlyi Mihály levele Londonból (1945. ápr. 20.) id. Bodnár Dezsőhöz Stockholmba

Nevetségesnek tartom azt az állítást, hogy Csík Ferencet csak mint jó fényképészt ismerték Sopronban, mintha nem a kéményseprés lett volna a megélhetési forrása. Még a nyugdíját is a kéményseprés után kapta. Mivel a modern fotóművészet 169vált divatossá, Csík Ferenc hagyományos fotóművészete feledésbe ment. Ennek ellensúlyozására a Városszépítő Egyesület Csík Ferenc művészi képeiből, életművéből kiállítást rendezett, amelynek nagy sikere volt. Én igazán, nemcsak felületesen ismertem Csík Ferencet és feleségét.

Amire reagálni még szükségesnek tartok: Horváth Sándor személyéről van szó. A politikai történetírás, akármilyen rendes, dolgos volt is (ebből nem indulhat ki), nem hallgathatja el a politikai szemléletét, több esetben a kommunisták elleni fellépését. Egyébként az Egyesült Munkáspártba sem lépett be. Azt pedig, hogy a szociáldemokráciának volt-e jobb oldala, vagy sem, döntsék el a történészek. Csak egy kicsit körül kell nézni a nagyvilágban. Meg a Löbl-féle tánciskola: pont Löbl tánctanár nézte volna el, amiket László Frigyes állít. Mások is jártak oda a tánciskolába, csak őket kell megkérdezni. A vitát tovább nem

folytatom.

17. Gróf Károlyi Mihály és Jászai Oszkár levele id. Bognár Dezsőhöz Stockholmba

10. Ezek után rátérek arra, amit László Frigyes erősen megkérdőjelez.

László Frigyes cikkében kiemeli, hogy ő már 1928-ban részt vett a munkásmozgalomban – ebben nem is kételkedem; de abban már igen, hogy olyan fiatalon jó ismerője volt az Osztrák Kommunista Pártnak. Ennek ellene mondanak a tények. Néhány kilométerre Soprontól, a Somfalván (Schattendorf) történt események után 1929-ben Bécsben a felháborodott munkásság felgyújtotta az Igazságügyi Palotát, mert a tetteseket a legfelsőbb bíróság felmentette, akik a felvonuló Schutzbundba lőttek és ketten meghaltak. A bécsi munkásság forradalmi hangulatát Dr. Bauer Ottó szerelte le. Az Osztrák Kommunista Párt 1929 után 1933-ig élte fénykorát és még legális korában nem volt szüksége egy magyar fiatalember tanácsára. Az Osztrák Kommunista Pártnak akkor komoly és tapasztalattal rendelkező vezetői voltak még vidéken is, akiktől megbízatásokat ugyan kaptunk, de a magunkfajta fiatalemberektől tanácsot nem kértek.

És ami az 1933-as év utáni illegális mozgalmat illeti: László Frigyes ebben az időben való kapcsolatának ellent mondanak a burgenlandi ellenállás dokumentumai (a kismartoni is) és nem valószínű, hogy Alsó-Ausztriában László Frigyes kapcsolatára is szükségük volt.

17018. Id. Bognár Dezső köszöntése 60. születésnapján

Erre vonatkozólag vö. a „Widerstand und Verfolgung im Burgenland 1934–1945. Eine Dokumentation” (Wien, Österreichischer Bundesverlag, o. J.) c. kiadványt (Auswahl, 171Bearbeitung und Zusammenstellung: Dr. Wolfgang Neugebauer unter Mitarbeit von Dipl.-Dolm. Erica Fischer, Mag. Brigitte Ungar-Klein, Franz West und Mag. Wolf Michael Zacherl. Wissenschaftliche Beratung: Prof. Dr. Herbert Steiner. Beiträge von Hofrat Dr. August Ernst, Herbert Exenberger, Prof. Dr. Walter Göhring, Richard Klucsarits, Dr. Jonny Moser, Dr. Wolfgang Neugebauer, Superintendent Dr. Gustav Reingrabner, Dr. Selma Steinmetz, Franz West und Dr. Hans Peter Zelfel): 2. AUS: KONFIDENTENBERICHT AN DAS GENDARMERIEPOSTENKOMMANDO MATTERSBURG ÜBER DIE TÄTIGKEIT DER KPÖ IM BURGENLAND, 15. 9. 1934–8. 4. 1935¹

AVA, BKA Inneres, 22 Bgld., Karton 5047, Zl. 319 543/34

DÖW 13 324

Montag, den 17. 9. 1934

Es wurde in Erfahrung gebracht, dass aus Drassburg mehrere Sozialdemokraten in Eisenstadt waren, welche die Verbindung mit der Kommunistischen Partei herzustellen versuchten. Dies berichtete ich (W) an (I. K.), welcher mich beauftragte, nach Drassburg zu fahren, um der Sache nachzuforschen. Der ca. 60 Seiten umfassende, detaillierte Bericht kann hier, nur auszugsweise wiedergegeben werden. Der Verfasser war ein für die Gendarmerie arbeitender führender Funktionär der KPÖ in Mattersburg.

Mittwoch, den 26. 9. 1934

Ich war in Drassburg, ging zu Robert *Lomaschitz*, welcher mir von früher her als Kommunist bekannt war, um bei ihm die Nachforschungen einzuleiten. Dieser berichtete mir dass er (Lomaschitz) sowie ein gewisser *Vukowits* (gewesener Schutzbündler) in Eisenstadt waren bei einem gewissen *Bognar*, welcher mir ebenfalls von früher her als Kommunist bekannt ist. [...] Um mich von der Richtigkeit zu überzeugen, habe ich mich veranlasst gesehen, die Spuren in Eisenstadt aufzunehmen.

Donnerstag, den 27. 9. 1934

Ich war in Eisenstadt beim genannten *Desiderius Bognar*, welcher ein Oberteilherrichter ist und in der Semmelweisgasse seinen Laden hat. Dieser berichtete mir folgendes: Es besteht zwischen uns Kommunisten aus Eisenstadt und jenen aus Neufeld eine sehr gute Verbindung, auch ist eine grosse Tätigkeit sowohl hier als auch in der Umgebung wahrnehmbar. [...] Nach Angabe des Bognar soll in St. Margarethen eine sehr starke Bewegung der Kommunistischen Partei bestehen. Nun gab mir Bognar die ersten Instruktionen zur illegalen Tätigkeit, wonach die erste Arbeit darin besteht, dass man ganz verlässliche Genossen zur Arbeit heranzieht. Die ersten fünf solcher verlässlichen Leute bilden eine Zelle oder Fünfergruppe genannt. Nun ist es Aufgabe dieser ersten fünf Leute, dass sich jeder weitere fünf verlässliche Leute ausfindig macht. Diese Zellen oder Fünfergruppen bilden sodann die Ortsgruppe. Jede Verständigung muss mittels Kurier geschehen, welcher ein besonders verlässlicher Genosse sein muss. Er hat mir auch zugesagt, dass wir in kurzer Zeit Material wie Zeitungen usw. erhalten werden, jedoch müssen wir trachten, Beiträge zu kassieren. [...]

6. AUS: BERICHT DES SICHERHEITSDIREKTORS FÜR DAS BURGENLAND AN DIE GENERALDIREKTION FÜR DIE ÖFFENTLICHE SICHERHEIT, STAATSPOLIZEILICHES BÜRO, BETREFFEND DIE KPÖ IM BURGENLAND, 15. 5. 1935

AVA, BKA Inneres, 22/Bgld., Karton 5047, Zl. 332 556/35

DÖW 13 324

Nach Niederschlagung der Februarrevolte 1934 sind im Burgenland zahlreiche radikale Anhänger der sozialdemokratischen Partei zu den Kommunisten übergegangen. Die Sicherheitsdirektion hat daher den Vorgängen innerhalb der Kommunistischen ¹⁷²Partei ihr besonderes Augenmerk zugewendet. Es gelang ihr auch, im Herbst 1934 einen Mann zu ermitteln, der sich früher eifrig für die Kommunistische Partei betätigt hatte, in naher Verbindung mit dem kommunistischen Zentralkomitee in Wien stand und der sich bereit erklärte, der Sicherheitsdirektion Nachrichten über die Vorgänge innerhalb der Kommunistischen Partei zu übermitteln. So war die Sicherheitsdirektion seit dem Herbst 1934 genau über die Vorgänge in der Kommunistischen Partei im Burgenland sowie über deren Beziehungen zur kommunistischen Zentrale in Wien orientiert. Die Sicherheitsdirektion kam dadurch in die Lage, die kommunistischen Zellen im nördlichen Burgenland lahmzulegen, die Verbindungen der Kommunisten im Burgenland zur kommunistischen Zentrale in Wien aufzudecken und diese Verbindungen zu unterbinden. Weiters fiel das von der kommunistischen Zentrale für das Burgenland bestimmte Propagandamaterial den hiesigen Sicherheitsbehörden in vielen Fällen in die Hände und kam nicht zur Verbreitung.

Die Herde der kommunistischen Bewegung im nördlichen Burgenland waren Eisenstadt und Neufeld. Der politische Leiter in Eisenstadt war der Schuhoberteilerzeuger *Desiderius Bognar*. In seiner Wohnung fanden die Zusammenkünfte der Kommunisten von Eisenstadt und Umgebung statt, und bei ihm war auch

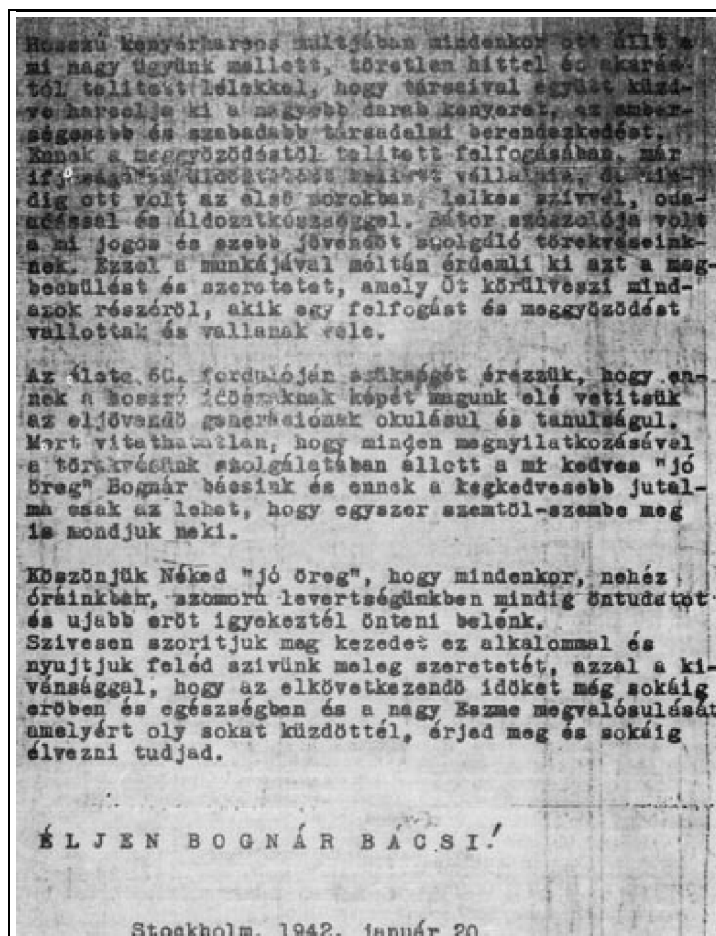
durch längere Zeit die kommunistische Meldestelle für Eisenstadt. Bognar selbst war äusserst vorsichtig und bediente sich zur Durchführung kommunistischer Aktionen hauptsächlich des Privatbeamten Eugen *Schneider* aus Unterberg-Eisenstadt. Schneider war bei einer Weinfirma angestellt und hatte für diese Firma häufig Kundschaften auf dem Land zu besuchen. Diese Geschäftsreisen benützte Schneider, um die Verbindung mit den einzelnen Zellenobmännern auf dem flachen Land herzustellen. Schneider hat ferner in seiner Wohnung und in seiner Kanzlei kommunistisches Propagandamaterial, das er aus Wien oder Neufeld an der Leitha erhalten hat, aufbewahrt und dessen Verbreitung in Eisenstadt und Umgebung besorgt. Schliesslich hat Schneider auf seiner Schreibmaschine im Büro Matrizen für kommunistisches Propagandamaterial hergestellt. Er stellte auch die Verbindung mit den Kommunisten in Neufeld an der Leitha her.

Bognar gelang es auch, den Feldjäger Josef *Steiger* des FJ Baons. Nr. 1 für die Kommunistische Partei zu gewinnen. [...]

Ehhez a következő megjegyzésem van: 1933–1934-ben a statáriumok korában és Ausztriában sem kevesebb veszélyek közepette ő magára vállalta, hogy sejtek szervezésére tanítja meg az alsóausztriai kommunistákat, az is „fenegyerek” cselekedet volt. Ha ez igaz, minden elismerésem az övé.

Újra és újra kezembe veszem László Frigyes cikkét, amely erősen hangsúlyozottan az ő munkásmozgalmi és kommunista tevékenységét támasztja alá, majdnem minden oldalon közbeiktatva a Bognárék kommunista tevékenységét kétségbevonó hangulat keltésével. Kétségbe vonja azt is, hogy Kismartonban apám alakította meg a legális Kommunista Pártot, kétségbe vonja Hiller Istvánnak id. Bognár Dezsőről írt cikkeit is. Pedig azok megfelelnek az igazságnak. Kismartonban 1926-ban, amikor Lajtaújfaluról (Neufeld) Kismartonba mentünk lakni, a Kommunista Pártnak csak 5–6 tagja volt, de szervezete nem. 1927-ben ismertem meg Koplenig János elvtársat, aki abban az időben sokat tárgyalt apámmal, a lajtaújfalusi kommunisták is, akkor kezdődött el a Kommunista Párt szervezeti építése. Abban az időben Kismartonnak nem voltak még üzei, herceg Esterházy és a burgenlandi kormány tisztviselői között kommunista tagokat szervezni nem volt könnyű feladat.

Emlékezetem szerint a kismartoni Kommunista Párt szervezete már 1927-ben megalakult az Eder-féle vendéglő első emeleti termében. Az alakuló ülésen Koplenig elvtárs is részt vett; lajtaújfalusiak Olajos Mátyás, Farkas Gyula és még jó néhányan.

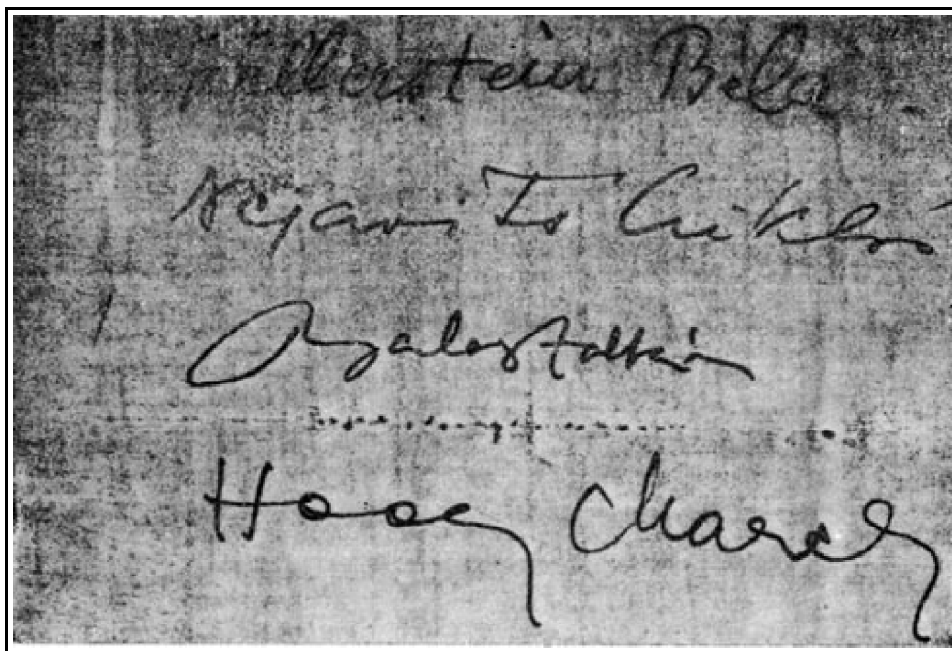

17319. Id. Bognár Dezső köszöntése 60. születésnapján

A Párt elnökévé id. Bognár Dezsőt választották. 1928-ban már jól működő kommunista szervezete volt a kismartoni Kommunista Pártnak, 1929-ben (főleg a Schutzbundból) elég sok szociáldemokrata jelentkezett felvételre a Kommunista Pártba. 174A kismartoni Kommunista Párt illegális tevékenységéről tanúskodnak a fenti dokumentumok, arról pedig, hogy id. Bognár Dezső még a svéd emigrációban is megmaradt a réGINEK, az antifasiszta ellenállás harcosának, hogy Svédországban sem volt tétlen, azt a mellékletek (13–20. kép) is bizonyítják. Ehhez befejezésül ideiktatom Molnár József ny. tanácselnökhelyettes 1969. nov. 12-i, hozzám intézett levelét:

„Kedves Bognár Elvtárs!

A város felszabadulása negyedszázados évfordulójának előkészítésére a helyi tanács megszervezte többek között a Felszabadulási emlékmű albizottságát is. Ennek az albizottságnak három tagja: dr. Hiller, Szabó Lajos és én – azt a feladatot kaptam, hogy tegyen javaslatot a felállítandó szoborral kapcsolatos EMLÉKKÖNYV tartalmára. – Az én javaslat-tervezetemet csatolom.

20. Aláírások id. Bognár Dezső 60. születésnapjához

Kívülállók tervezetemet kedvezően fogadták. Mindössze egy *nem hivatalos helyről jövő* észrevétel jutott vissza hozzám: Bognár Dezső nem fogja vállalni a visszaemlékezés megírását, mert nem akar a város kommunistáival együtt szerepelni. – Egyelőre úgy vélekedem, hogy ez a beállítás csak egy sanda mézárós ellenőrzésre szoruló gyanúja.

A kilencedik pontot azért vettem fel a tervezetbe, hogy pótoljunk egy régi mulasztást. Édesapád emlékét legjobb tudomásom szerint nyilvánosságra került dolgozatok egyetlen sora sem őrzi. Az emlékkönyv kiadásának alkalmát szeretném ennek az adósságnak lerovására felhasználni.

A jövő héten ül össze albizottságunk, hogy döntsön elképzelések fölött. Fegyvertelen vagyok, ha nem ismerem álláspontodat. Ezért kérek, közöld velem: ha a városi tanács hivatalosan felkér visszaemlékezéseid megírására – vállalod-e? Nincs értelme, hogy kitartsak az ünnepi mozzanathoz méltónak érzett tervezetem mellett, ha a visszaemlékezésed megírását nem vállalod.

Változatlan barátsággal, őszinte elvtársi becsüléssel és legjobb kívánságaimmal köszöntelek. Jóska sk.”

11. A háború végnapjaiban a Horthy-rendszer törekvése előttem világos: eltüntetni mindent, ami ellenük és dokumentálni mindazt, ami esetleg mellettük szólhat. Csak ezekre a dokumentumokra támaszkodni és annak a kornak személyes visszaemlékezéseit a történészek munkájából kizárni, teljesen hibás következtetésekhez vezet. Az ilyen történetírás egyoldalú adatfelsorolás, amely nem tükrözi a valóságot.

175 Én is tudom, és vallom is, hogy Sopron legújabb történetének objektív megírásához még jó néhány évtizedre van szükség. Közben előkerülnek az elrejtett dokumentumok is: – megsemmisítésüket nem tartom valószínűnek, ismervé a soproniak dokumentumokat őrző gyakorlatát. Éppen ezért továbbra is vallom, hogy a háború végnapjairól és az erősen konspiratív kommunista és baloldaliak szervezkedéséről, azokra való visszaemlékezések nélkül, az utókor sem lesz objektív történetírássá képes. A Horthy-rendszer 1944.

október 15-ig tartó kegyetlen és folyamatos gyakorlatát, felelősségét csak a visszaemlékezések tükrözik igazán és feleletet adnak arra is, kik is tartozhatnak az antifasiszta ellenállás fogalmába. [2\(124\)](#)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Sopron a filatéliában

Király Tibor: Sopron a filatéliában (Hetedik közlemény: Különleges bélyegzések)

A kocsi- és levélposta több évszázados megléte alatt csak fennállásának utolsó évszázadának utolsó évtizedében használt önmagára utaló bélyegzést („Kocsiposta”, „levélposta”). Erre akkor került sor, amikor a vasút rohamos fejlődése kiszorította a főbb közlekedési útvonalokról. A mohácsi vész után, I. Ferdinánd uralma alatt Taxis Mátyás, majd Paar Péter rendszeres és széleskörű hálózatot teremtett Észak- és Nyugat-Magyarországon. Ezen a hálózaton elsősorban királyi és hatósági rendeleteket továbbítottak, de lehetőség nyílt, megállapított viteldíj mellett, magánlevelek szállítására is.

Mária Terézia uralkodása alatt a kocsi- és levélposta járatai már az egész országot behálózták. Létrehoztak rendes és gyorsjáratokat. A rendes járatoknak megszabott napi, heti vagy havi indulási ideje volt, meghatározott útvonalakkal. A gyorsjáratokat magas tarifával bármikor igénybe lehetett venni. Rendes járatok közlekedtek pl. naponta Bécs és Pozsony, hetente Bécs és Buda, havonta Buda és Erdély között. A levelezéshez fűzött követelmények javítása érdekében több útvonalon sűrűbben indították az egyes járatokat (ezeket általában lovasok továbbították). A vasútépítés 1840 után Magyarországon is rohamosan megindul. 1846-ban már épül a Bécsújhely–Sopron vonal.

Mivel a személyszállítás a posta kiváltságos joga volt, megegyezés született a vasúttal, hogy a posta erről a jogáról lemond a vasút javára, de annak fejében a vasút ingyen végzi a posta részére a levél- és csomagszállítást. [1\(125\)](#)

A kiegyezés után a posta beszüntette a vasútvonalak mentén a kocsi- és levélposta-járatokat. Ahol azonban a vasút távolabb volt a kocsi- és levélposta útvonalától, ott továbbra is fenntartották e két intézményt, még pedig olyannyira, hogy 1880–1890 között készültek a „Kocsiposta” és „Levélposta” feliratú bélyegzők. Sopron a „déli kocsiposta” útvonalba tartozott. Ennek az útvonalnak az indító állomása Kismarton volt. Ehhez az útvonalhoz még a következő állomások tartoztak: Szentgotthárd, Keszthely, Marcali, Pinkafő (1. kép). 1900. január 1-től a kocsipostai és levélpostai bélyegzők használatát hivatalosan megszüntették, azonban a postamesterek a bélyegzőket nem szolgáltatták be és ugyanúgy használták tovább, mintha a rendelet meg sem jelent volna (2. kép).

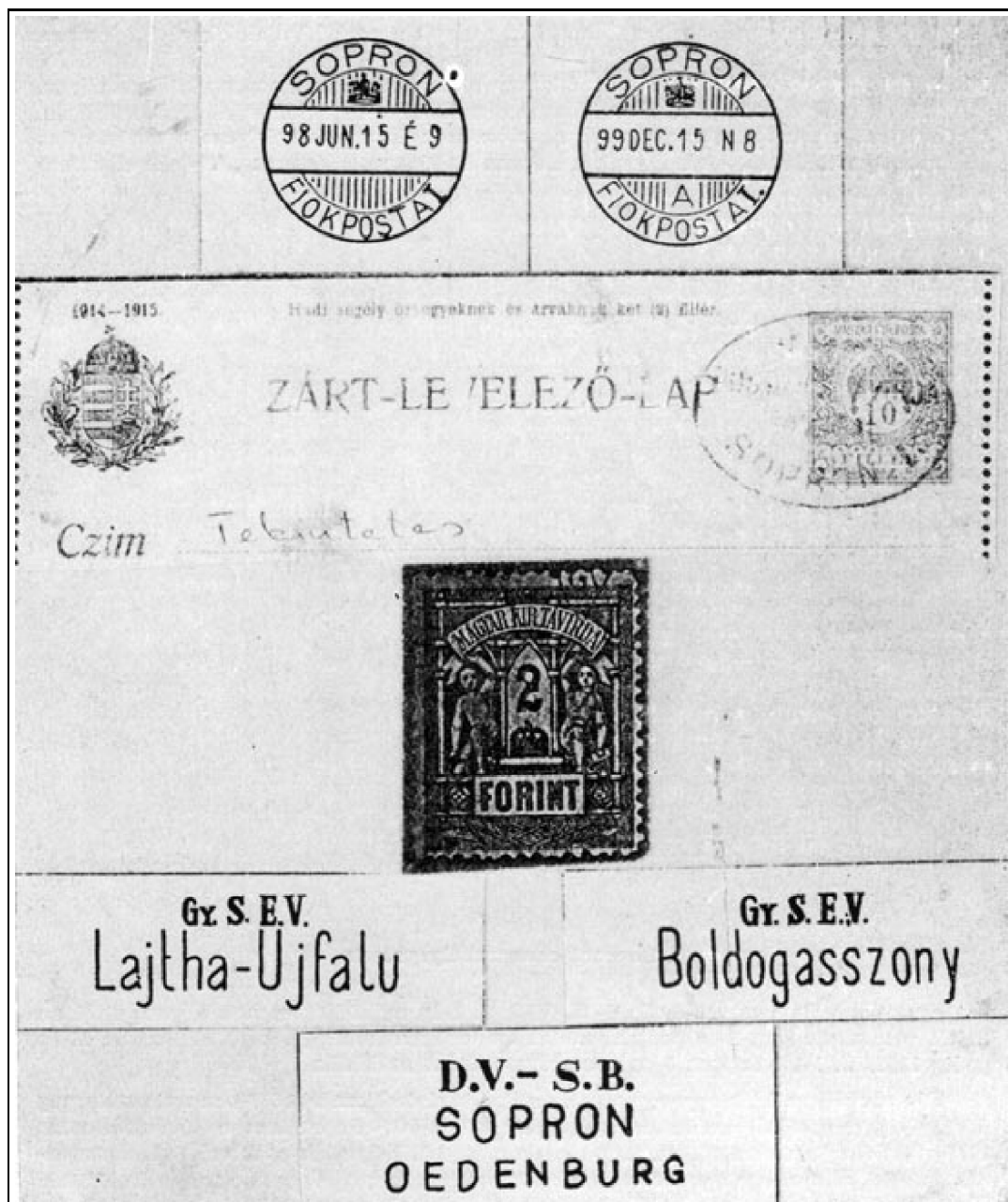
Sopron a levélposta-járatnál szintén a déli útvonalhoz tartozott. Ennek állomásai: Körmend, Pinkafő,

Csáktornya, Szigetvár (3. kép).

1761–3. Pénzeslevél kocsipostával Kismartonból Sopronba (1891. máj. 13.); Pinkaföldi (Pinkafeld) bélyegzés; „Levélposta” bélyegzés Sopronból (1892. nov. 25.)

177 4–7. „Fiókposta” bélyegzés Sopronból; távírda-bélyegzés; távírdabélyeg; a vasúttársaságok nevével ellátott távírda-bélyegzők

178 *Fiókposta.* Az ezzel a névvel összefogott postahelyeket működési idejük, jellegük és bélyegzőik alapján egymástól élesen megkülönböztethető csoportokba oszthatjuk. Az első: csoportba tartoznak azok a fiókposták, melyek a postahivatalok mai értelemben vett kirendeltségeiként működtek. Valószínűleg a nevük is innen ered²⁽¹²⁶⁾. Működési idejük 1870–1882 közé esik. A második csoportba tartoznak a soproni fiókposták is. Ezeknél az a lényeg, hogy részben időszakos működéssel szintén mint kirendeltségek, részben pedig mint kisebb postahelyek működtek és az idők folyamán átalakultak számozott postahivatalokká. Így

pl. a Sopron I. Fiókposta (ennek „A”-jelű ellenőrző betűs változata is van) 1889. V. 5-től 1900. I. 1-ig működött ezen a néven, ettől az időtől viszont Sopron 2-es postahivatalaként tevékenykedik (4. kép). A Sopron II-es pedig 1902. V. 1-től Sopron 3-as postahivatalaként működik.

8. Soproni cenzúrabélyegzések

Távírdabélyegzés. Magyarországon az első távírdaállomást 1850-ben nyitották meg és 1887-ig a postától különálló szervként működött.³⁽¹²⁷⁾ Sopronban a távírdaállomás 1855-től a Színház utca 33. sz. alatti házban kapott helyet. A postával való összevonás is zökkenőmentesen mehetett végbe, mivel a soproni főposta ekkor a Petőfi tér 2. sz. alatt működött és a két épület szomszédos volt egymással.⁴⁽¹²⁸⁾ A kiegyezés után a magyar posta is elnyerte önállóságát és a korábbi német nyelvű távírdabélyegzők helyett 1868-tól magyar nyelvű bélyegzőket rendszeresített (5. kép). 1873-ig készpénzzel ¹⁷⁹ kellett leróni a táviratért a továbbítási díjat. 1873 és 1879 között (február 28-ig) bélyegeket rendszeresített a posta a díj lerovására (6. kép). Ezután 1888. május 30-ig készpénzzel, majd újból bélyeggel történt a díj lerovása.

Külön kell foglalkoznunk a vasúti távírdák postai vonatkozásával.

A vasúti távírdák a vasútüzleti táviratok továbbítása mellett állami és magántáviratokat is továbbítottak. Távirat felvételre és levélpostai küldemények felvételére és továbbítására feljogosított vasúti távírdák névsorát a „Távírdák Névsora”, a „Távolságmutató”, a „Vezetéklajstrom” és a Statisztikai Hivatal kiadásában megjelent „Helységnévtárak” tartalmazzák. Az előforduló változásokat a Postarendeletek

Tárában tették közzé. Ebben az időben Magyarországon 20 különböző vasúttársaság működött. Sopron városban két vasút, a GYSEV és a Déli vasút távírdájában volt lehetőség magánjellegű küldemények továbbítására. (A GYSEV a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút, a D.V.-S.B. a Déli vasút-Südbahn rövidítése.) (7. kép).

A *cenzurabélyegzés* nem postai jellegű, hanem katonai jellegű, de mivel Sopronnal kapcsolatos, be kívánom mutatni. A Sopronban székelő antant misszió alkalmazta Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való kerülése előtti időszakában. A Sopronba és környékére szóló küldeményeket látták el az általam bemutatott kétféle cenzurabélyegzéssel. (8. kép).

(Folytatjuk.)

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Varga Gyula: A pusztacsaládi Szent István emlékszóbor

Varga Gyula: A pusztacsaládi Szent István emlékszóbor

Az 1860-as években Pusztacsaládon a Széchenyi családnak volt birtoka. 1860. ápr. 8-án tragikus körülmények között halt meg Széchenyi István. Temetése ápr. 11-én du. 4 órakor Nagycenken volt. Emlékszóbor felállításának gondolata szinte a temetéssel egyidőben merült fel. Miután Ödön – akinek számára édesanyjuk a sági uradalmat Pusztacsaláddal együtt 1858. aug. 3-án Festetics Taszilótlól megvásárolta – bánatából magához tért, nemes gondolat született szívében.

A pusztacsaládi birtok nem a legértékesebb, de a legújabb tagja volt az óriási birtoktestnek és mert az akkori Bach-korszakban eléggé félre esett, Széchenyi Ödön úgy gondolta, hogy a falu főterén szobrot emeltet édesatyjuknak. Elképzelését elmondta bátyjának, Bélának, aki családi tanács elé vitte Ödön tervét. Kiváló gyakorlati érzékkel módosították a tervet. Elhatározták, hogy még a temetés évében Pusztacsalád főterén Szent Istvánnak, a honalapító nagy királynak emelnek szobrot Széchenyi István emlékére.¹⁽¹²⁹⁾ Az elgondolást Pusztacsalád lakossága magáévá tette és gyűjtőívet készített az alábbi felhívással:

„Tisztelt igaz hazafiak!!!²⁽¹³⁰⁾

Miután boldogult Gróf Széchenyi István, mint hű és igaz hazafi, – nagy áldozattal halt meg a kedves hazáért: – és ezért a kimondhatatlan nagy tetteért, – minden igaz hazafi érzékeny szívvel köszönetre fakadt, és ezt, az érdemtelljes Boldogult, nem színleg, hanem nyíltan és tettel is megérdemli.

Ezen érdemtelljességben bízván, – reménységgel bátorkodom tisztelt igaz hazafiakat segédkezők hozzájárulásáért alázatosan felkérni, hogy szíves segítségük által itt Pusztacsaládon a’ Boldogult örököseinek községibe: a boldogult Gróf Széchenyi István eránti hálánk jeléül, egy örök emlék szobrot: melyen a’ Szt. István ¹⁸⁰magyar király képe, magyar és Széchenyi címerek, illendő versek, és a hozzájárulandó igaz hazafiak nevek feljegyzése által kiékesítve felállítani szíves segedelmök’ által készen lennének.

Bizodalom és reménységgel maradok tisztelt igaz hazafiaknak

alázatos szolgálja

Pusztai Család Május 1-ső 860.

N. B.: részemről á fundatióra ajáltam fertály évi pénz fizetésemet 10 forintot áustriai: értékben.”

A felhívás után következik:

Az adakozók névsora

Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat áust. ért.	
			fl.	kr.
		átvitel:	10	–
1.	Ság	N. H.	3	–
2.	Ság	Nagy Luiza	1	–
3.	Ság	Weichinger Peter	1	–
4.	Ság	Kováts Jónás és nejje Szusaná	4	–
5.	Szolgagyőr	Vaszary Sándor	6	–
6.	Szolgagyőr	Nyári Kálmán	3	–
7.	Szolgagyőr	Nemeth István és neje	2	–
8.	Szolgagyőr	Kántor István és nejö	5	–
9.	Szolgagyőr	Parrag József	2	–
10.	Répcze Szemere	Takáts Károly	1	–
11.	Répcze Szemere	Dugovits Lázár	1	–
12.	Répcze Szemere	Takáts Sándor	1	–
13.	Répcze Szemere	Nagy János	1	–
14.	Répcze Szemere	Szemereg Pál	1	–
15.	Répcze Szemere	Kenesey József	1	–
16.	Répcze Szemere	Sághy	1	–
17.	Iván	Cséry László	2	–
18.	R(épcze) Laak	Barthodeszky István	1	–
19.	Ostfi Aszonfa	Laky	1	–
20.	Dénesfa	Burghardt János	1	–
21.	Csáford	Kiss Bálint	1	–
		össze	50	–

(1. lap)

181 Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat áust. ért.	
			fl.	kr.

181 Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat áust. ért.	
			fl.	kr.
		átvitel	50	–
22.	N.Czenk	Hajnik	10	–
23.	Rejteki		3	–
24.	K.Czenk	Nyári Ferencz	5	–
25.		Kovats	2	
26.	Röjtök	Bovitz	1	–
27.	K.Czenk	Dobosty	1	–
28.	N.Czenk	Sohár	1	–
29.	N.Czenk	Rózsás F.	2	–
30.	N.Czenk	Szent Mihály	2	–
31.	N.Czenk	Filatz József	2	–
32.	Gross Zakendorf	Schwarz	2	–
33.	Klein Zackendorf	Karl Wegscheider	1	–
34.	Iván	Bán Josef	1	–
35.	Iván	Reichard Sándor	2	–
36.	Iván	Brenner J. Plebános	2	–
37.	Iván	Imre +	1	–
38.	Csapod	Hay +	1	–
39.	Visztai Puszta	Chramosta János	2	–
40.	Újkér	Szilágyi Géza	2	–
41.	Újkér	Eredics Antal Plebános	1	–
42.	Újkér	Németh Lőrincz	1	–
43.	Újkér	Szilágyi István	1	–
		Öszve	95	–

(2. lap)

Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
		Átvitel:	95	–
44.	P. Család	Szalmási István és neje	2	–
45.	P. Család	Böcskei Pál	2	–
46.	P. Család	Márk Mihály	2	–
47.	P. Család	Rózsás János	2	
48.	”	Tott István	1	–

Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
49.	Ság	Rumy	1	–
50.	Csepreg	Németh	1	–
51.	detto	Sturm	1	–
52.	”	Faust J.	1	–
53.	Keresztén	Semő Dániel	1	–
54.	Iván	Wittmayer Ferenci	2	–
55.	Muzsai	Sakáts János	1	–
56.		Varga Ferentz	–	50
57.		Kotsis Lőrinc R.	–	50
58.		Horváth István	–	50
59.	Kis Czenk	Jäger János	–	–
60.	Lócs	Saly Kálmán	2	–
61.	Csapod	Kisfalvat’	1	–
62.	Lövő	Sohár Anna	1	–
63.	Csapod	Kubin Antal	1	–
64.	Oedenburg	Höller György	40	–
65.	Családi	Kozák József	1	–
		Öszve	160	50

(3. lap)

182 Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
		Átvitel	160	50
66.	Sopron	Knoll Károly	1	–
67.	Sopron	Wagner Lajos, Magyar korcsmás	1	–
68.	Röjtök	Finta ? Kálmán	2	–
69.	P. Család	Vagdalt János	1	–
70.	Nemeskér	Bejek György s. lelkész	1	–
71.	Nemeskér	Takács István isk. tanító	–	50
72.	detto	Kiss Lajos	1	–
73.	Lövő	Nimet László	1	–
74.	Család	Szarka József	1	–
75.	Erdőlaki Puszta	Nimeth János	1	–

182 Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
76.	Szolgagyőr	Windisch	2	–
77.	Nagy Czenki főtanító	Perthl József	1	–
78.	Kokasvari Puszta	Holpár Gábor	1	–
79.	Nemes Kér	Hujber János	–	50
80.	P. Család	Holpár György	1	–
81.	Kapuvár	Nimet János	–	50
82.	Magyar Gencs	Kardos Júlia	1	–
83.	Sopron	Gesiy Aloizia	1	–
84.	Paúr Iván	Sopronban meg van fizetve	3	–
85.	Sopron	Kovács Péter	1	–
86.	Lövő	Mohl	–	50
87.	P. Család	Kálmán Benedek	–	50
88.	Iványi	Reischl József	–	50
89.	Türje	Málits József	–	50
		Öszve	184	80

(4. lap)

Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
		Átvitel	184	80
90.	Horváth István	P. Család	1	–
91.	Kertisz Mihály	Szolgagyőr	2	–
92.	Torma János	P. Család	–	50
93.	Gazdag István	Puszta Család	–	50
94.	Orbán István	detto	–	50
95.	Horvát János	detto	1	–
96.	Mánovics Pál	detto	–	50
97.	Jónás János	detto	–	50
98.	Orbán János	detto	2	–
99.	Pusztay János	detto	–	50
100.	Pető István	dedo	1	–
	39 szám alatt Chramosta akadozását 1 ft. jobitá		1	–
		Öszvesen	195	80

Folyószám	Lakhelye	vezeték és keresztnéve	Adakozat ezüst. ért.	
			fl.	kr.
101.	Pongrácz Vendel	Csapodi	3	
		Öszve	195	80
			(5. lap)	

183A gyűjtő lezáró verse:

„Sírva nézz bús Magyar halottad sírjára
Hulljanak könnyeid Széchenyid porára
Legjobbaink egyikének
Áldozunk szent emlékének
Mert vele el hala
Hazád nagy Férfia

P. J.”

A gyűjtőíveket az adományozók iránti tiszteletből és egyúttal helyesbítésként is közöljük, mert „Az első köztéri Széchenyi szobor” írója³⁽¹³¹⁾ szerint: „Az első született fiú volt az, aki a közadakozást irányította úgy, hogy az ajándékozók neve se derüljön ki. Csak egy adakozó neve maradt fenn: Pongráci Vendel csapodi plébánosé, aki bátran vállalta a tiltott akcióban való részvételt.” A szobor készítője Höller György soproni kőfaragó mester⁴⁽¹³²⁾ az adakozók közül – 64. a gyűjtőíven – a legtöbbet adományozta. Ezt realizálta azzal, hogy a 150.- fl-ért vállalt szobor megrendelésekor lefizetett 25.- fl előleget saját pénzéből 40.- fl-tal megtoldotta. Így a betudott, befizetett előleg a kőfaragó mester jóvoltából 65.- fl-ra emelkedett. A szoboralak életnagyságú és talpzatával együtt 10 láb, azaz 310 cm magas. A szobor fején korona. Jobb kezében jogar. A szoboralakot palást takarja. Alatta magyaros ruha látható. Lábán könnyű csizma. A talpzaon az eredeti címer és felirat már nem látható. A szobor nemcsak történelmi, hanem művészettörténeti szempontból is megbecsülendő alkotás.

A szobor fejét Széchenyi István arcvonásával csak az azt vélők tudják azonosítani. Egy véleményt idézve: „Ha az ember Széchenyi István arcvonását akarja benne látni, akkor összehasonlítható a Széchenyi Istvánról készült Gasser szoborral.” Az viszont vitathatatlan, hogy a szobor Széchenyi István emlékére készült, még ha az óvatos Széchenyi Béla, az idősebbik és már nagykorú fiú, Szent István szobrának patronusságát vállalta is el. „A puszta-családi birtok határában felállítandó Szent István szobrának patronusságát elvállalva,⁵⁽¹³³⁾ magamat és utódaimat a fenn említett szobor fenntartására ezennel kötelezem.

Némelyek által adományozott 25 (azaz huszonöt) osztrák értékű forintot kezeimhez vettem, mely tőke kamatai a szobor jó karban tartására fognak fordítatni. Gróf

Széchenyi Béla.

Kelt NagyCzenken Aug. 11-kén 1860-ban.”

Széchenyi Béla vállalását a győri püspökséggel is közölte. Simor János azt 1860. aug. 16-án szívesen vette tudomásul és hagyta jóvá. Ezáltal a szobor bizonyos vallásos jelleget kapott.

A szobor készítéséért kifizetett 150.– fl, és az annak örök fenntartásáért Széchenyi Bélának átadott 25.– fl-on kívül a felmerült egyéb kiadások 34.– fl 16 krajcárt tettek ki.

184A Pusztacsaládon, Kurcz Lajos által 1860. aug. 25-én készített „Kimutatás⁶⁽¹³⁴⁾ A Pusta-Családi határban felemeltetett Szent István és Emlék-szoborra, adakozatok és kiadásokról” részletezést ad.

A szobor elkészítésével kapcsolatos iratok szövegében a Szent István és emlékszobor megnevezése is bizonyítja, hogy Széchenyi István emlékét őrzi a pusztacsaládi Szent István szobor, mely I. István király ünnepére már készen állt. A történelmi értékű szoborról Csatkai Endre–Dercsényi Dezső: Sopron és környékének műemlékei című az 1953., illetve 1956. évben bővített kiadású topográfiájában emlékeznek meg. A falu nem feledkezett meg szobráról. 1938-ban Szent István halálának 900. évfordulója alkalmával restauráltatta.

A felújításhoz szükséges összeget Pusztacsalád és a környező falvak népe zászlószeg-megváltással adta össze. Ma már a falubeliek tudják, hogy a volt iskola előtt ékeskedő Szent István és emlékszobor mikor és milyen körülmények között került a kis falu szívébe. A két nagy magyarnak: I. István királynak és Széchenyi Istvánnak emelte a soha el nem évülő hódolat és kegyelet. Az emlékmű megbecsülést érdemel és jelenlegi állapota miatt felújítása szükségyszerű. A falu történetében ez a történelmi értékű emlékmű is helyet követel. A község népe várja – áldozatkészen – az illetékesek sürgős intézkedését a szobor állagának védelmében, talapzatán a helyes szöveg megőrkítésével.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1985. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1985. évi tevékenysége Sopronban

Szerződésünk volt a következő intézményekkel, üzemekkel: ELZETT Művek Soproni Gyára, Autófelszerelési V., Számítástechnikai és Ügyvitelszervező V. Számítóközpontja, Fertődi Építőipari Szövetkezet, Társadalombiztosítási Kirendeltség, MSV Soproni Szövőgyára, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző és Távközlési Szakközépiskola, SZOT Észak-dunántúli Üdülési és Szanatóriumi Igazgatóság Gazdasági Szervezete, Arany János Leánykollégium, Kállai Éva Leánykollégium, BV Intézet Sopronkőhida, Fertőrákosi Társadalmi Szervek Háza, Pedagógus Klubkönyvtár, Hazafias Népfront, SOTEX, Öregek Napközis Otthona, FORFA, Honvédség Fertőszentmiklós, Könnyűipari Gépgyártó V., Sörgyár, Talajerőgazdálkodási V., Sopronkőhida Kulturház, ÁFÉS Sopronhorpács.

A TIT szervezésében elhangzott előadások száma: 1072.

Nők részére: 36, férfiak részére: 39; KISZ-fiatalok részére: 318; vegyes összetételű hallgatóság részére: 510; fizikai dolgozók részére: 169.

A TIT-klubban elhangzott előadások száma: 63

Klubelőadások száma: 32. Az egykori soproni járás területén 142 előadást tartottak.

Január:

Badiny Gyula: A Kaukázuson át

Dr. Kiss-Antal Mária: Mozgásszervi megbetegedések

Dr. Martos András: Az időjárás változásai és az időjárási frontok hatásai

Dr. Kárpáti László: Belső-Somogy élővilága és a Barcsi ősborkás

185Február:

Askercz Éva: Művészeti stílusok I.

Ubrankovics Pál: Kanada erdőgazdálkodása

Finta Béla: Egyiptom régen és ma

Dr. Szabó Piroska: Városunk egészségügyi ellátottságának néhány kérdése

Március:

Askercz Éva: Művészeti stílusok II.

Füzi Lajosné: Barangolás Szlovákiában

Dr. Béli Ferencné: Mindennapi környezetünk díszai: a népi hímzések

Dr. Fülöp István: Európai szemmel az akupunktúráról

Április:

Kocsi János: Sopron 40 éve

Finta Béla: 40 év soproni diáképei

Hárs József: II. világháborús légifelvételek Sopronról

Dr. Mikó József: Egészségünk megőrzése

Május:

Kocsó Mihály: Séta az EFE Botanikus Kertjében

Bruckner Krisztina: Korea

Kossányi Józsefné: Általános tájékoztató az OTP hitelezési tevékenységéről, fiataloknak és időseknek egyaránt

Keresztény Richard: A választások elmélete és gyakorlata

Szeptember:

Finta Béla: Európa érdekes városai

Október:

R. Szabó Lajos: Sopron az irodalomban

Dr. Sütő Teréz: A szociális gondozásról

Élő Mária: A gyógynövények reneszánsza

Dr. Szodfridt István: Kiskunság

Dr. Metzl János: Kuba

November:

Finta Béla: Leningrád, Moszkva

Hárs József: Barangolások az NDK-ban

E. Kovács Zoltán: Halley-üstökös

Roisz Vilmos: Absztrakció a festészetben

December:

Finta Béla: Spanyolország

Barlai Margit: Japán

Földrajzi Szabadegyetem

Dr. Csapody István: Túrák a Magas-Tátrában

Finta Béla: Norvégia

Dr. Szodfridt István: Utazások a Brit-szigeten

Andrássy Péter: Svájci képek

Dr. Lányi György: A sivatag varázsa

Garancsy Mihály: A Kaukázus ösvényein

Szilágyi György: Mongóliai útiélmények

Tálos Zoltán: Az Alpok négyezresein

Teázónkban vendégünk volt

Kévés György építész

A Soproni Füzetek szerkesztőit bemutatta Sarkady Sándor

Dr. Vissi Ferenc, az Árhivatal elnökhelyettese

Dr. Herczeg János közgazdász

18629. Soproni Környezet- és Természetvédelmi Nyári Egyetem

Témája: Levegőszennyeződés (savasesők)

Résztvevők száma: 89 (77 magyar, 1 olasz, 1 csehszlovák, 2 svéd, 8 nyugatnémet.)

Köszöntő: Dr. Igmándy Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár, dékán, a Nyári Egyetem elnöke;

Megnyitó: Dr. Winkler András egyetemi docens, az Erdészeti és Faipari Egyetem rektorhelyettese

Nyitóelőadás: Dr. Szabó Lajos, az OKTH főosztályvezetője:

A környezet erősödő savasodása Magyarországon;

Gollnhofer Sándor, Sopron Tanácsának általános elnökhelyettese: Sopron napjainkban.

Szép Sopron. Dr. Friedrich Károly diavetítéses előadása

Városnéző séta

Kiállítás: Savasesők

Az Utrechti Női Kar hangversenye

Dr. Mészáros Ernő, Az Országos Meteorológiai Szolgálat Légekfizikai Intézete Igazgatója: Savasesők Magyarországon

Dr. Stefanovits Pál, tanszékvezető egyetemi tanár, akadémikus: A talaj savasodása, mint korunk környezeti veszélye.

Lars Erik Esping, a Svéd Környezet- és Természetvédelmi Hivatal elnökhelyettese: A savasodás problémái Svédországban.

Videofilmek vetítése

Emil Klimo, erdőmérnök, egyetemi tanár (Brno): A savas immisszió és az erdei talajokra gyakorolt hatása.

Marian Kazda, erdőmérnök (Bécs): Környezetszennyező anyagok immissziója a bécsi erdőkben

Az Állami Népi Együttes előadása a Petőfi Színházban

Kirándulás a Szigetközbe

Dr. Pintér István, az orvostudományok doktora: A környezet fokozódó savasodása és az ember.

Ottó Herditsch, a Burgenlandi Tartományi Erdészeti Igazgatóság főtanácsosa: A burgenlandi erdők szennyezőanyag terhelése.

Kirándulás a Fertőre és Nagycenkre

Dr. Takács Tamás állomásvezető: A Fertő limnológiai szerkezete.

Dr. Csapody István természetvédelmi felügyelő: Két ország közös bioszféra rezervátuma: a Fertő

Dr. Pintér Ferenc egyetemi docens, az Erdészeti és Faipari Egyetem Továbbképzési Kabinet vezetője: A környezetvédelem és a műszaki fejlesztés néhány kérdése

Dr. Igmándy Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár, az Erdészeti és Faipari Egyetem Erdőmérnöki Karának dékánja: Járványos erdőpusztulás hazánkban.

Dr. Kárpátiné Ugron Anikó tudományos segédmunkatárs: Ipari porok növényélettani hatása.

Tanulmányi kirándulás a soproni hegyvidékre. Vezette: Dr. Csapody István természetvédelmi felügyelő

Kirándulás: Győr–Pannonhalma–Fenyőfő

Dr. Kovács Margit tanszékvezető egyetemi tanár, a TIT Környezet- és Természetvédelmi Tanácsának elnöke

A levegőszennyeződés kimutatása az akác levelének kémiai összetétele alapján. Turcsányi Gábor egyetemi adjunktus (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Növénytan és Növényélettani Tanszék: Néhány ritkábban emlegetett tényező szerepe az erdőpusztulásban.

Dr. Kovács Margit tanszékvezető egyetemi tanár, a TIT Környezet- és Természetvédelmi tanácsának

elnöke: Környezet- és természetvédelem Japánban. Diplomaosztó

Kirándulás: a Fertő osztrák részére

187A Körösi Csorna Társaság Soproni Csoportja

Major Sámuel: Árpád-kori helyneveink vallatása *Kapi-tól Sopron-ig*.

Dr. Kósa László: Néprajzkutatás és magyar őstörténet

Gömöri János: Avarok és ősmagyarok vaskohászata

Dr. Vékony Gábor: A szarvasi rováslelet

Kunszabó Ferenc: Történelmi lépéstévesztés

Dr. Tomka Péter: Településtörténeti kutatások a honfoglalás előtti évszázadban

Dr. Fodor István: Juliánus keleti útja

Berzsenyi Baráti Kör:

Dr. Horváth Zoltán: A felszabadult Sopron

Dr. Nikolics Károly: Gyógyszerkutatás ma és holnap

Holldonner László: A Posta Igazgatóság szerepe Sopron közéletében.

História Klub:

Szücs Jenő: A nemzeti problematika az 1945 történetírásban.

Múzeumi és Műemléki Hónap

Sopronban és Nagycenken

Askercz Éva művészettörténész: Műgyűjtés a 19. század végén. (A Storno-gyűjtemény keletkezése és jellegzetességei).

Nemes András, művészettörténész: Műemlékvédelem a 19. század második felében (A Storno-család restauráló tevékenysége).

Gábor Júlia művészettörténész: Az ezeréves emlékmű, a magyar historizmus záróakkordja.

Szabó Júlia művészettörténész: Magyar történelemszemlélet a 19. század közepén és a historizmus festészete.

Galavics Géza művészettörténész: Törökellenes harc és képzőművészet az Esterházy-családban.

Cennerné Wilhelmb Gizella: Reformkori politikus-arcképek

Szigethy Gábor: Széchenyi és az irodalom

Áhítat és bűnbánat. Csernák Árpád színművész műsora

Udvarhelyi Péter: Széchenyi az utolsó rendi országgyűlésen

Gajdos Gusztáv: Az Országos Műszaki Múzeum

A Széchenyi-brigádok kirándulása az Al-Dunán (Csenár Imre és Szentkúti Károly beszámolója filmvetítéssel)

Az Anyanyelv Hete

Wacha Imre: Anyanyelvünk muzsikája. Beszéd és magatartáskultúra. A beszédművelés gondjai

Gergely János: Az ifjúság nyelve. A pedagógusok beszéde, a beszéd pedagógiája. Nyelvünk humora

Egészségügyi Szakcsoport

Dr. Ryslavy Kurt: Ausztria–Burgenland–Sopron a gyógyszerészetben.

Kardiológiai Továbbképző Nap: Prof. dr. Árvay Attila: Ischaemiás szívbetegségek műtéti kezelése; Dr.

Palik Imre: Ischaemiás szívbetegségek angiographiás diagnózisa és kezelése;

Dr. Lengyel Mária: Ischaemiás szívbetegségek echokardiographiás diagnosisa;
Dr. Jánosi András: Ischaemiás szívbetegségek non-invazív diagnosisa és belgyógyászati kezelése.

Egészségügyi Szabadegyetem

Dr. Scherfel Tibor: A műtétes töréskezelés
Dr. Félegyházi Árpád: A műtét érzéstelenítéséről – szabadon
Dr. Mersich Gáborné: Modern gyógyszerformák
Dr. Reisner Erzsébet: Természetes eredetű anyagok a gyógyászatban
188 Mühl Nándorné: Gyógyszerek mellékhatásai a munkavégzés és az autóvezetés során
Lócze Lajosné: Az antibiotikumok mellékhatásai
Dr. Kóbor György: Korszerű vizsgáló és gyógyító módszerek a szülészet-nőgyógyászatban
Dr. Tóth Péter: Az anyatej jelentősége a csecsemő táplálásában
Dr. Deák György–Dr. Simon Éva: Szívinfarktuson átesett betegek rehabilitációja és gondozása
Dr. Molnár Eszter: A szív- és érrendszeri betegségek megelőzésének lehetőségei hazánkban
Dr. Kis-Antal Mária: A mozgásszervi betegségekkel kapcsolatos legfontosabb ismeretek
Dr. Grubits János: Az agy ér-eredetű betegségei
Tengerdi Antal: Az alkoholizmus szociológiai vonatkozásai
Dr. Winkler Mária: A soproni szemészeti ellátás
Dr. Bodnár László: Fog- és szájbetegségek, valamint megelőzésük

Tanfolyamok

Nyelvtanfolyam: 27 csoport, 15 tanár vezetésével, 512 fő német, angol, olasz, francia (6 csoport kihelyezett)
SzTK ügyintézői tanfolyam
Számítástechnikai tanfolyam
Nehézgépkezelői tanfolyam
KRESZ-tanfolyam
Egyetemi előkészítők (matematika, fizika, magyar, biológia)
Középiskolába előkészítő matematika és angol tanfolyam

Működik:

Országjárásvezetők Baráti Köre
Faragó Szakkör
Kertbarátok Köre
Csillagászok Baráti Köre
Számítástechnikai Baráti Kör
Kis Matematikusok Baráti Köre
Kis Biológusok Baráti Köre

Elnökségi üléseink (március 6., szeptember 24., november 25.)

Taglétszám: 401 (Sopron városban). Elnökségi tagjaink száma 25. Tiszteletbeli elnökségi tag: Dr. Kárpáti László ny. szakfelügyelő tanár

Vonzáskörzetben 285 fő, amelynek felülvizsgálata és újjászervezése folyamatban van. A vonzáskörzetben 5 TIT-szervezet működik: Fertőd: 58 fő; Fertőszentmiklós: 32 fő; Nagycenk: 81 fő; Sopronhorpács: 51 fő; Iván: 15 fő. A járásból a sopronihoz tartozik: 73 fő.

---

189 MEGEMLÉKEZÉSEK

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Metzl János: Gerencsér Nándor
(1908–1985)

**Metzl János: Gerencsér Nándor
(1908–1985)**

1985. június 1-én elhunyt dr. Gerencsér Nándor, aki 35 éven át vezette a soproni kórház bőrgyógyászati osztályát.

1908. március 22-én Sopronban született. Édesapja, Dr. Gerencsér (Navratil) Nándor városi főjegyző volt, aki a népszavazás idején a polgári közigazgatás vonalán szerzett érdemeket. Középiskolai tanulmányait a soproni bencés gimnáziumban végezte. Középiskolai éveiben, 1922-ben elvesztette édesapját és a 7 gyermekes családra nehéz évek következtek. Nagy akaraterejének és szorgalmának tulajdonítható, hogy az 1926-ban letett érettségi vizsga után beiratkozhatott a pécsi Erzsébet Tudományegyetem orvosi karára. Tudományos érdeklődése már egyetemi hallgató korában megnyilvánult. Előbb Mansfeld professzor

kórtani intézetében, majd Fenyvesy professzor bakteriologiai-serologiai intézetében dolgozott és szerzett alapot későbbi klinikai tevékenységéhez. 1932-ben kapta meg orvosdoktori diplomáját. Végzés után a Pécsi Egyetem Bőr- és Nemibetegklinikáján volt díjtalan, majd díjas gyakornok, később tanársegéd. Itt Berde professzor volt a tanítómestere. 1936-ban szerzett szakvizsgát bőr-nemibetegségek és kozmetológiából.

1938-ban hazatért Sopronba, ahol a MABI, GYSEV, majd az OTI bőr-nemibeteg szakrendeléseit vezette. 1940-ben osztályvezető főorvosnak nevezték ki a soproni Erzsébet Kórház Bőr- és Nemibeteg osztályára. A háború alatt katonai szolgálat miatt hosszabb ideig távol kellett maradnia osztályától, 1 évig a fronton teljesített egészségügyi szolgálatot. A felszabadulás itthon érte és tevékeny részt vett a kórház újjáépítésében. Az osztályt 1975-ig, nyugdíjba vonulásáig vezette.

Tudományos érdeklődése elsősorban az orvosi mykologia (gombaismerettan) területére irányult. 1939-ben, még a szakrendelésen megkezdte a város és megye mykologiai anyagának feldolgozását, majd 1941-ben kórházi osztályán szervezett mykologiai laboratóriumot. Ez azonban a háborús események alatt tudományos feljegyzéseivel együtt elpusztult. A kórház újjáépülése után ezt a laboratóriumot újból berendezte. 1949-ben hivatalosan is elkezdte működését a Mykologiai Állomás, mint a debreceni Országos Orvos-Mykologiai Állomás egyik területi állomása. Ő észlelte először emberen Magyarországon a *Trychophyton gallinge* és a *Microsporon vanbreuseghemii* nevű gombákat.¹⁽¹³⁵⁾ Összesen 28 tudományos közleménye jelent meg, ebből 4 német folyóiratokban.²⁽¹³⁶⁾

A felszabadulás után ő rendezte és nyugdíjba vonulásáig vezette a kórház orvosi könyvtárát. Az orvosi irodalom mellett a helytörténet is érdekelte. Résztvett a kórház évkönyveinek szerkesztésében, rendezte a kéziratokat, ellenőrizte a nyomdai munkát. A kórház II. (jubileumi) évkönyvében megírta a kórház rövid történetét.³⁽¹³⁷⁾ A III. évkönyvbe összeállította a kórház orvosainak bibliográfiáját.⁴⁽¹³⁸⁾

Tudományos érdeklődése ellenére legfontosabb feladatának a betegek gyógyítását tekintette. Szakmájának országosan is elismert művelője volt. Jó diagnosztikus készsége nagy terápiás tapasztalattal párosult. Orvosi tevékenységét mélységes emberi együttérzés jellemezte. Munkásságának elismerésül 1969-ben a Munka Érdemrend bronz fokozatával tüntették ki, 1975-ben pedig megkapta az egészségügy kiváló dolgozója címet. Nagy szomorúsággal töltötte el, hogy egészségi állapota miatt 1982-ben az aranydiplomát már nem tudta személyesen átvenni a Pécsi Egyetemen.

Alaptermészetét optimista szemlélet és bölcs derű jellemezte. A személyes érvényesülését vívott napi pozícióharcoktól távol tartotta magát, mindig szerény és kissé visszahúzó maradt. Szakmai kérdések és szeretett városának ügyei azonban tűzbe tudták hozni.

Utolsó éveiben egészsége megromlott, többször állt kórházi kezelés alatt. Sorsát türelemmel és belenyugvással viselte, derűs életszemléletét e nehéz időkben is megtartotta, csak humora vált kissé kesernyés ízűvé. A sors végülis kegyes volt hozzá, hirtelen halt meg 77 éves korában.

Halálával a soproni bőrgyógyászat hosszú korszakának alakítója távozott el tőlünk. Emlékét volt munkatársai és betegek még sokáig fogják őrizni.

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Falko Daim–Andreas Lippert: Das awarische Gräberfeld von Sommerein am Leithagebirge (NÖ). Wien, 1984, 256 lap + 144 tábla

**Falko Daim–Andreas Lippert: Das awarische Gräberfeld
von Sommerein am Leithagebirge (NÖ). Wien, 1984, 256 lap + 144 tábla**

Az 568-ban a Kárpát-medencébe érkező avarok birodalmának hatalmi súlypontja ugyan a Dunától keletre helyezkedett el, de nyugati határa magában foglalta a Bécsei-medencét is. Mindezt eddig csak szórványleletek vagy néhány síros temetők bizonyították, csak a legutóbbi két-három évtizedben került sor nagyobb temetők feltárására. Közülük az egyik legnagyobb régészeti anyagát ezzel a kötettel tették hozzáférhetővé osztrák kollégáink. A 209 sír ugyan elegendőnek látszik biztos következtetések levonásához, ám sajnálatos módon a sommereini avar temetőben nemcsak régészek dolgoztak, hanem műgyűjtők vagy azok megbízottai is, mivel erre – Magyarországgal ellentétben – lehetőséget adnak az osztrák törvények. A temető középső részét jórészt a homokbányászás tette tönkre. Így érthető, hogy az együttes reprezentációs értéke eléggé behatárolt. Mindezek ellenére, éppen a nálunk kevésbé használt természettudományos módszerek és számítógépes elemzés segítségével számos új megállapítást tehetek a feldolgozók. Különösen érdekes az egyes tárgytypusok időbeni előfordulásának grafikus táblázata, mert részben ennek segítségével lehetett megállapítani a temető használatának idejét. Amíg a hazai kronológia elsősorban a férfiak övének és a kerámiának a keltezésén nyugszik, addig az osztrákok a tárgyak egész sorát (csat, szíjbújtató, fegyverek, karperec, gyűrű, fülbevaló, gyöngyök, kés, tűzcsiholó, orsókarika, tűtartó, fenőkő) fogják vallatóra és azokat egymással is párhuzamba állítják és szembesítik. Nem mondjuk persze, hogy ezeket mi teljesen figyelmen kívül hagynánk, de mintha a művészeti mutató, rangos tárgyak foglalnék el megítélésünkben a főhelyet, holott mindenki tudja, hogy pl. fegyveres öv bizonyos temető részekben elő sem fordul és általában is minden tizedik-tizenötödik felnőtt férfinak volt csak.

A tárgyak elemzéséből nyilvánvaló, hogy a temetés az ún. középső avar időszakban kezdődött meg az alsó-ausztriai Sommerein melletti homokdombon és Nagy Károly avar hadjáratával ért véget a 800 körüli időben. Úgy tűnik, hogy a dunántúli (köztük a szép számmal kiásott Győr-Sopron megyei) és a nagy-alföldi avar temetőkkel szemben a Bécsei-medencében csak a középső avar korban kezdődnek a temetők, azaz a Lajtán túli területet csak 2–3 nemzedékkel később szállták meg az avarok, amikor már a Kárpát-medence egészének biztos urai voltak. Kronológiailag nem elhanyagolható jelenség, hogy a frank hadjáratokkal szinte egy csapásra megszűnt itt az avar lakosság, s továbbélésről nem beszélhetünk.

A hézagos régészeti feljegyzéseknél nagyobb baj az antropológiai anyag példátlanul töredékes volta. Gyakorlatilag mindössze 4 koponya vizsgálható teljes értékkel, a többi töredékes vagy hiányzik. Az értékelés végeredménye (erőteljes alkat, a mongol elemek alacsony százaléka, 25–30% körüli gyermekhalandóság) egyezik a magyarországi adatokkal.

Különösen értékes a sírokban talált textíliák vizsgálata. Avar anyagon ez az első ilyen jellegű vizsgálat. A

Z-sodratú fonalából, egyszerű technikával készült szövet alapanyaga len. Egyetlen esetben a gyapjú is előfordul.

Az osztrák tudományos akadémia ezzel a kötettel új sorozatot indított, melynek a feladata lesz az eddig előkerült temetők és szórványok módszeres közlése. Szerencsés választás volt a sommereini leletek publikálásával kezdeni a sort, mert Andreas Lippert jó tárgyleírásai, de különösen Falko Daim körültekintő és mértéktartó elemzése és következtetései, a belső időrendre, az egyes tárgytípusok életére vonatkozó megjegyzései komoly segítséget nyújtanak majd a nyugat-dunántúli avar temetők elemzéséhez és hozzájárulnak a rendkívül bonyolult etnikai kérdés végleges megoldásához.

Kőhegyi Mihály

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Fogarassy László ny. könyvtáros, ČS 851 01 Bratislava Petržalka (Luky) Jakuborského ul. 121/II/4.

László Frigyes ny. alezredes, 1119 Budapest, Hadak útja 2.

Bognár Dezső, a Városszépítő Egyesület elnöke, Sopron, Május 1. tér 49.

Király Tibor GYSEV-főtanácsos, Sopron, Május 1. tér 67.

Varga Gyula ny. csoportvezető, 1141 Budapest, Fischer István u. 142/B. II/9.

Dr. Hiller István, az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, Sopron, Május 1. tér 35.

Kőhegyi Mihály, múzeológus, Baja, Türr István Múzeum

1986. XL. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

SOPRONI SZEMLE

---

192 Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltverzeichnis

Szabó, Jenő: Die alten Lewer II. Teil

Fogarassy, Ladislaus: Die Memoiren von Paul Prónay über die westungarischen Ereignisse im Jahre 1921
I. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

László, Friedrich: Zur Geschichte der revolutionären Arbeiterbewegung in Ödenburg

Bognár, Desider: Bemerkungen zum Artikel von Friedrich László

Kleine Mitteilungen

Király, Tiburtius: Ödenburg in der Philatelie. Siebente Mitteilung. Sonderstempeln

Varga, Gyula: Die Gedächtnisstatue Stefans d. Hl. in Pusztacsalád

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1985

Nekrologe

Metzl, Johann: Der Arzt Ferdinand Gerencsér (1908–1985)

Bücherschau

Kőhegyi, Michael: Falko Daim–Andreas Lippert: Das awarische Gräberfeld von Sommerein am Leithagebirge (NÖ). Wien, 1984.

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1907. június 9.

2 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 34. l.

3 (Megjegyzés - Popup)

Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 378. l.

4 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1986. január 25.

5 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1896. április 11., 12.

6 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1899. március 10., 12., 29., július 27., szeptember 1., 15.

7 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1900. május 19., 23., június 2.

8 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1924. február 27.

9 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvámnegye 1925. november 22., december 16.

10 (Megjegyzés - Popup)

SVL Lad. II. et B. F. III. nr. 71.

11 (Megjegyzés - Popup)

SVL Grundbuch 200. 1.

12 (Megjegyzés - Popup)

Bruckner Tófor krónikája 175. 1.

13 (Megjegyzés - Popup)

Poda Endre: Sopron sz. kir. város monográfiája. Sopron, 1890–94. II., 901. 2.

14 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll, 1694. október 15.

15 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1934. október 28.

16 (Megjegyzés - Popup)

Kisbán Emil: A magyar Pálosrend Története. Bp., 1938. (A Pálos-kolostor kiadása.)

17 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1714, 299. 1.

18 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1754, 24, 34, 40., 1755, 146, 1761, 48.

19 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1934. október 28.

20 (Megjegyzés - Popup)

SVL. V 17463–71, 7468/62–IV.

21 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1720, 188

22 (Megjegyzés - Popup)

Az 1732. augusztus 11-i közgyűlés jkv. 5. pontja.

23 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1748, 106

24 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1757, 93

25 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1742, 124

26 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1925. október 29.

27 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1955, 70; 1961, 119; 1966, 338.

28 (Megjegyzés - Popup)

Hanns Tschany's Ungrische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. (Kiadta Paur Iván.) Pest, 1858. 91. lap. (A továbbiakban: Csányi-krónika.)

29 (Megjegyzés - Popup)

Csányi-krónika 179–180 l.

30 (Megjegyzés - Popup)

Csányi-krónika 187–189 l.

31 (Megjegyzés - Popup)

Csányi-krónika 180. l.

32 (Megjegyzés - Popup)

Csányi-krónika 194. l.

33 (Megjegyzés - Popup)

Ritter-krónika 29–30.

34 (Megjegyzés - Popup)

Ritter-krónika 36. l.

35 (Megjegyzés - Popup)

Ritter-krónika 120. l.

36 (Megjegyzés - Popup)

Ritter-krónika 128. l.

37 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/4, 237

38 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/5, 88

39 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/2, 162

40 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/5, 343

41 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/1. 106

42 (Megjegyzés - Popup)

Senats Protocoll 1737, 342

43 (Megjegyzés - Popup)

Ssz. 1940, 144

44 (Megjegyzés - Popup)

Ssz. 1959, 22

45 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I./1. 14, 16, 20, 24.

46 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I./1, 230

47 (Megjegyzés - Popup)

Ssz. 1938, 284–288, 1.

48 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1934. szeptember 30.

49 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap 1931. május 6.

50 (Megjegyzés - Popup)

A polgárotthonba felvett szegényeket nevezték Sopronban alafásoknak. (A szó török eredetű, zsoldost jelent).

51 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1935. augusztus 2.

52 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hirlap 1935, május 14.

53 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1931. január 21., 1933 október 8.

54 (Megjegyzés - Popup)

A fejezetben vázolt lehetőség csak egy a számtalan közül. Ausztriában sok helyen, különféle változatban fordul elő a löwer szó. A „Fontes rerum Austriacarum” IV. kötetében a 253–255. lapokon: „Leberacker, Riedname im Gemeindegebiet von Kittsee gegen Edelstal” „Lebern, Lebern” mint községnév. 1565: „Lebern, ain ödes Dorf”, 1675: „Lebern ain öds Dörffl”. „Leber, Lebern-fel”, „Löwer, zwei flache Hügel an der Hottergrenze zwischen Podersdorf und Apetlon”. Arthur Haberlandt: „Taschenwörterbuch der Volkskunde” című munkájában l. k. 74. lap: „Lewern-Gehen = Märkerschau = Hottergehen”, határjárás. Lebern-nek nevezték az alsó ausztriai szőlővidéken a lapított golyó alakú határjeleket is, s a határjárást ezekről nevezték Lebergehennek, (Régi soproni feljegyzésekben a határjárást általában Hottergehennek nevezték.)

A Lwer–Lövér magyar szó előfordulásai: 1265, 1277 (Fejér: Cod. Dipl. V. 2. 375., 397.) 1283 (Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár, Pest, 1860. IV. 360. 1.) 1380 (Tört. Társ. letét) 1424 (Tört Társ. letét). Bővebben a SSz. 1938, 284–288., 1956, 31., 131. lapján.

55 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1923. április 18.

56 (Megjegyzés - Popup)

Slachta Etelka naplója a SSz. 1943-as évfolyamában. 29., 34., 35. lapokon

57 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1966, 162

58 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Sopron város XXV. 13897, XXV. 5995

59 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hirlap 1895. április 20.

60 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1899. augusztus 8.

61 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1903. április 26.

62 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1907. február 28.

63 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1889. május 11.

64 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1914. május 17.

65 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1909. március 9.

66 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1912. március 16.

67 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1927. május 5.

68 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1975, 364

69 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1966, 314

70 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1925. január 17.

71 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1899. március 2.

72 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1913. január 11.

73 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1927. november 27.; Sopron 1900. június 8.; Soproni Napló 1902. július 24.

74 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung 1928. május 9.; Sopronvármegye 1930. február 27.

75 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1904. november 6., 1912. július 30.; Sopronvármegye 1924. november 6., október 14., 17.,

1927. május 19., június 19., március 21., 1934., július 17.

76 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1921. augusztus 4.

77 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung 1926. április 30.

78 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1928. június 17.

79 (Megjegyzés - Popup)

A keskeny lövéri utakon lévő szélesebb részek, ahol a szemközt jövő járművek kikerülhették egymást.

80 (Megjegyzés - Popup)

Az „összevon” szó nincsen Prónay kéziratában, illetve gépben maradt, de nyilván bent volt az eredeti levélben.

81 (Megjegyzés - Popup)

Gömbös tehát a „középső hadsereg” néven Fertőszentmiklóson központosított felkelőcsapattal ki akarta kerülni az Ostenburg-zászlóalj által ellenőrzött Sopront.

82 (Megjegyzés - Popup)

Világos célzás a Satori László és társai kivégzésére.

83 (Megjegyzés - Popup)

Még nem találtam rá adatot, de valószínű, hogy az okmányban felsorolt Sopron és Moson megyei községeket kísérelték meg az 1921 augusztusában félbeszakadt közvetlen tárgyalásokon megmenteni.

84 (Megjegyzés - Popup)

Az iratban felsorolt községnevek helyesbítése, illetve fordítása: Meggyes = Fertőmeggyes, Zagersdorf = Zarány, Klimpa = Kelénpatak, Czenk = Nagycenk, Németkeresztúr = Sopronkeresztúr, Bóz = Fertőboz, Rákos = Fertőrákos, Apetlon = Mosonbánfalva, Mönchhof = Barátudvar, Szent András = Mosonszentandrás, Taden = Mosontétény, Andau = Mosontarcsa, Podersdorf = Pátfalu, Nickelsdorf = Miklóshalma, Hornstein = Szarvkő.

85 (Megjegyzés - Popup)

A fejléc Prónay írógépében maradt, csak a számot írta le.

86 (Megjegyzés - Popup)

Renner Oszkár MÁV-felügyelő, de facto a felkelés szállításvezetője.

87 (Megjegyzés - Popup)

Nyilvánvalóan a már leközölt Feltámadás L. V. 79/hdm. Sz. 1921. intézkedésről van szó. *Ráncos* valószínűleg Rantzenberger Viktor százados fedőneve, mert Rantzenberger Jenőnek nem volt csapata, így töltnyekkel sem diszponált.

88 (Megjegyzés - Popup)

Nyilvánvaló géphiba. Helyesen: egységfrontba.

89 (Megjegyzés - Popup)

Héjjas Iván azzal, hogy (mellesleg Prónay parancsára) behatolt Pándorfalura, megszakította az egyetlen, még működő vasúti összeköttetést Magyarország és Ausztria közt. Gömbös a fait accompli tudomásulvételével Héjjast a Hegyeshalom–Királyhida vonaltól délre akarja eltolni.

90 (Megjegyzés - Popup)

A Budaházy-, Taby- és Molnár féle csoportokról van szó.

91 (Megjegyzés - Popup)

Gömbös 1921. szeptember 30-án Bethlen István gróf miniszterelnöknek küldött levelében azt javasolta, hogy Héjjast és Bachó István századost, akik gyakran megfordulnak Magyaróváron, tartóztassa le, felkelőik leszerelésére kér a Kettős Kereszt Várszövetség útján 500 embert géppuskákkal. Ha nem kaphatja meg, lemond megbízatásáról. (Iratok az ellenforradalom történetéhez II, 203–204.)

92 (Megjegyzés - Popup)

Eredetiben: „parancsnokául” – lompos fogalmazás.

93 (Megjegyzés - Popup)

Tévedés. A Héjjas-felkelők elfoglalták ugyan a Királyhida körüli magaslatokat, de a község és a baraktábor végig osztrák kézben maradt. Ugyanilyen hídfőállást tartottak az osztrákok Lajtaújfalun és Lajtaszentmiklóson is.

94 (Megjegyzés - Popup)

Néhai Gebhardt Pál, a nagy- és kismartonvidéki felkelők parancsnokának hozzám intézett levele tanúsítja, hogy az V. és VI. „felkelőhadserég” megalakítására vonatkozó Prónay-rendelet papíroson maradt. Gebhardt maradt a Friedrich csoport parancsnoka is Nagymarton székhellyel egészen 1921. október 21-ig.

95 (Megjegyzés - Popup)

Az esemény részletes feldolgozása Fogarassy L.: Lehár ezredes a Prónay-felkelők fogságában. SSz. 1975, 348–351.

96 (Megjegyzés - Popup)

XVI. sz. okmány: A Nemzetgyűlési Napló 1921. szeptember 24-i ülése, a jegyzőkönyvnek Lehár ezredes letartóztatására vonatkozó részletei. Prónay III, 58–60. Ennek végén a XVII. sz. okmány: Jegyzőkönyv felvéve a felkelők rendőrfőkapitányságánál Hollósi Rezső egyéves önkéntes kihallgatásáról. Hollósi jelenti, hogy mit mondott neki Molnár József, Lehár sofőrje a felsőöri járásbírószáki fogda egyik zárkájában, amikor megkérdezte tőle, hogy miért csukták be. Ezután a vasvármegye 1921. szept. 26-i számában megjelent híradás szövege Lehár ezredes letartóztatásáról, nincsen külön számozva (Prónay III, 60–62.)

A 23–67. Sz. jegyzetek a Prónay-kézirat III. 27–56. oldalaiból felhasznált szövegekre vonatkoznak.

97 (Megjegyzés - Popup)

Prónay-kézirat III, 71–73.

98 (Megjegyzés - Popup)

Nominatim = névleges. A tényleges parancsnok Taby Árpád volt, mivel Hír Györgyöt gazdasági-adminisztratív teendők kötötték le.

99 (Megjegyzés - Popup)

A Szabó–Pamlényi féle válogatásban Geistlinger ev. lelkész és Németh Károly főjegyző neve szedési hiba következtében kiesett, de a kéziratban megtalálható.

100 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részben a Lajtabánság-bélyegekkal kapcsolatos perpatvarokra tér ki, anélkül, hogy külön részletezné és rágalmazásnak minősíti Deme László (hibásan: Döme) századosnak az Esti Kurir 1924. augusztusi számaiban megjelent cikksorozatát.

101 (Megjegyzés - Popup)

Konkrétan említi, hogy többször fölkereste Gyepűfüzesről a 80 éves gróf Erdődy György, akit fel akart kérni, hogy vállalja el a lajtai bán tisztségét, de az öreg korára való hivatkozással elutasította, de lehet, hogy az osztrákoktól tartott (Kézirat III. 69–70). Amikor pedig Erdődy Tamás gróf jelentkezett nála, kinevezte Burgenland rendőrségi és csendőrségi főparancsnokának azzal a feladattal, hogy a községekben tartsa fenn a rendet (Uo. 68. 1.). A lajtai bán funkcióját neki nem kínálta fel.

102 (Megjegyzés - Popup)

A kéziratban hibásan: Czenkovics

103 (Megjegyzés - Popup)

„Lajtabánság megalakulása” c. fejezet idáig terjedő részének teljes szövege a Szabó–Pamlényi féle válogatásban (270–277.), az eredeti kéziratban: III. 75–81. Itt is elkerülhetetlen volt egyes mondatok stiláris módosítása. A szöveg további részét a „Lajtabánság proklamációja” alfejezetig közvetlenül a kéziratból vettük (III. 81–84.).

104 (Megjegyzés - Popup)

Császárkőbánya már a Héjjas-felkelők körlete volt.

105 (Megjegyzés - Popup)

Azonos Horkay főhadnaggyal, aki Maderspach felkelőparancsnok tanúsága szerint 1921. augusztus 28-án Szentmargitbányát támadta meg felkelőivel, Maderspach emlékiratai: Ssz. 1978, 239.

106 (Megjegyzés - Popup)

A Királyhida körül elterülő magaslatokat az osztrák Bundesheer egy zászlóalja őrizte és nem az Arbeiterwehr (a Schutzbund jogelődje) osztagai, mint Prónay előadása alapján hinni kellene.

107 (Megjegyzés - Popup)

Elfogult megállapítás. Az 1914. évi sematizmus tanúsága szerint Héjjas Iván akkoriban a 19. cs. és kir. gyalogezred Tolmeinbe kihelyezett zászlóaljánál szolgált mint kadét. A háború végén repülőfőhadnagyként szerelt le. Héjjas Iván tehát tudott németül.

108 (Megjegyzés - Popup)

Nem egészen pontos! A nyugat-magyarországi bélyegkiadásokra vonatkozólag lásd Király Tibor „Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke történetéből” (SSz. 1982, 147–169.) és Fogarassy L. hozzászólását (Uo. 1983, 94.).

109 (Megjegyzés - Popup)

Nagymarton és Kismarton körletének a felkelői még nem tekintették Prónayt fővezérnek.

110 (Megjegyzés - Popup)

A proklamáció szövegét Prónay nem gépelte be az emlékirataiba. Magyar, német és horvát nyelven jelent meg, a magyar szöveg fakszimiléjét lásd Missuray-Krúg Lajos: A nyugatmagyarországi felkelés (Sopron 1938, 187). Egy október 5-ről kelt hirdetemény uo. 191. Missuray az 1921. október 4-i „alkotmányozó gyűlés” lefolyásáról is beszámol: uo. 183–186, 188.

111 (Megjegyzés - Popup)

Államcsíny.

112 (Megjegyzés - Popup)

E stilisztikai módosításra szoruló mondatot azért nem korrigáltuk, mert azt látszik bizonyítani, hogy Lajtabánság kormánya Felsőőrött székelt. Egyedül Prónay költözött törzsével Nagyszentmihályra katonai biztonsági okokból. A két említett lapnak csak az első számai jelentek meg.

113 (Megjegyzés - Popup)

Idáig a 81. sz. jegyzettől: átvétel a Szabó–Pamlényi féle válogatásból 277–279. (kézirat III. 84–86.) Ez

után a „Gömbös második látogatása Felsőőrön” alfejezetig: kézirat III. 86–91.

114 (Megjegyzés - Popup)

Igen pongyola fogalmazás. A csehszlovák kormányt még megfigyelőnek sem hívták meg a velencei tárgyalásokra. Benes Marienbadban és Brünnben tárgyalt Bánffyval.

115 (Megjegyzés - Popup)

A két és feles internacionáléhoz csatlakozott osztrák szociáldemokrácia ellenzékben volt, de reá szavazott Bécs nagyobbik része és többsége volt a Bundesheer katonatanácsaiban. Ezt nevezi Prónay „bolsevik rendszernek”.

116 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: Lajtabánság kormányhivatalában. A magyar fogalmazvány alapján készült németnyelvű kiadványban nyilván „Regierungsamt” vagy „Regierungsrat” szerepelt.

117 (Megjegyzés - Popup)

Prónay az okmány bemásolásánál elfelejtette begépetetni a keltezést, de dátuma a következő, számozatlan dokumentumból megállapítható: 1921. okt. 12.

118 (Megjegyzés - Popup)

Hajós beszámolóját Prónay nem dolgozta fel. Ha megvolt a lajtabánsági levéltárban, az vagy elpusztult Budapest ostroma alatt, vagy felesége ezt megelőzően elvitte stübingi birtokára. Utóbbi esetben előkerülhet az ausztriai Pálffy-levéltárból.

119 (Megjegyzés - Popup)

Peinlich főhadnagy a proletárdiktatúra idején az I/39. zászlóalj parancsnokaként Tiszolcnál és Tiszadobnál harcolt, Karikás Frigyes is említi „A 39-es dandár” c. emlékezésében.

120 (Megjegyzés - Popup)

Prónay-kézirat III. 91–97. Az Etelközi Szövetségre vonatkozóan lásd még: Páter Zadravecz titkos naplója. Bp., 1967.

121 (Megjegyzés - Popup)

Azt, hogy Gömböst a VT (Vezérek Tanácsa) küldte Lajtabánságba, azt Prónay már akkor tudta, amikor kiutasította Felsőőről. A közlés hangsúlya a következő mondaton van!

122 (Megjegyzés - Popup)

A páter Bónis Arkangyalnak küldött levelet nyilván a címzett bocsátotta Prónay rendelkezésére.

123 (Megjegyzés - Popup)

A fentieket igazolja Wieser Gyula nyugdíjas (Sopron, Zarány u. 10.), akinek Bognár László közvetlen

beosztottja volt. Amikor Bognár Lászlót 1941 szeptemberében elhurcolták, a selyemgyári mesterek pénzt adtak össze feleségének megsegítésére.

124 (Megjegyzés - Popup)

A vitát lezárjuk (Mollay Károly megjegyzése).

125 (Megjegyzés - Popup)

Fehér Endre: Filatéliai Szemle 1975. VII.

126 (Megjegyzés - Popup)

Kostyán Ákos: Monográfia I. kötet. Bp., 1965, 509.

127 (Megjegyzés - Popup)

Kostyán i.h. 622.

128 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734–1939. Sopron, 1941. Vö. Mesterházi Sándor: 125 éves a soproni állami távíróállomás (1855–1980). SSz. 1984, 117–129.

129 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár, Festetics család lt. P. 236.

130 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István Emlékmúzeum Nagycenk.

131 (Megjegyzés - Popup)

Honismeret 1983/3, 30–32.

132 (Megjegyzés - Popup)

A szentmargitbányai származású Höller György kőfaragómester 1820-ban lett soproni polgár (Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982. 7632. sz.). Sajátkezű szerződése a szoborral kapcsolatban: „Acord ueber ein Postament mit der Stadue- des heiligen Stephan, die höhe des ganzen 10 Schuh, Proportionirt Breite und Dike, samt Wappe und Aufschrift, für Die Summe von 150 f(lorenos), Ö(sterreichiseher) M(ünze), worauf Acondo bezahlt sind 25 F(loreni) Ö(sterreichischer) M(ünze) nebst meiner eigenen zugabe mit 40, zus(ammen) 65 f(loreni). Oedenburg am 31-ten Maij 860. Georg Höller m(anu) p(ropria) Steinmetz Meister.

Den Restbetrag von 85 f(loreni) Wahr Richtig und bar erhalten habe bestetige im auf dem wege Josef Faber m(anu) p(ropria) Steinmetz Gessel Dámmián Opberger Steinmetz Gessel.”

133 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi István Emlékmúzeum Nagycenk.

134 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

135 (Megjegyzés - Popup)

Gerencsér Nándor: A Soproni Orvos-Mykologiai Állomás. SSz. 1967, 369–370.

136 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Városi Tanács V. B. kórházának III. évkönyve. Sopron, 1974, 273–275

137 (Megjegyzés - Popup)

Gerencsér Nándor–Jancsó Miklós: A következő ötven esztendő elé. Sopron Városi Tanácsa V. B. kórházának II. évkönyve. Sopron, 1969, 5–24

138 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Városi Tanács V. B. kórházának III. évkönyve. Sopron, 1974, 261–302